

**A HOLLAND KÖLCSÖN
ÜGYE MÁRTON ÁRON
ADMINISZTRÁLÁSA
IDEJÉN**

Márton Áron plébániai kormányzó kezdeti gondjai

Márton Áron megbízása előtt néhány hónapig a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség gazdasági hivatalának vezetését és a gazdasági ügyek intézését átmenetileg Gyalui Rozenberg Sándor volt direktóriumi tag vette kezébe a Direktórium felkérésének eleget téve, amelyhez az egyházmegyei hatóság is hozzájárult.³⁵⁹ Zomora Dániel püspökhelyettes 1936. január 14-én az egyházközséggel tudatta, hogy a Direktórium lemondásával halaszthatatlan ügyek ideiglenes megoldásaként igénybe veszi Gyalui Sándor további tevékenységét, megtartva eddigi munkakörét. Mivel ennek a munkakörnek ellátása teljes embert igényelt, Zomora Dániel ált. helynök a Direktóriumtól javaslatot kért a méltányos tiszteletdíj megállapítására.³⁶⁰ Gyalui Sándor ideiglenesen vállalta az egyházközség gazdasági irodájának vezetését, a főhatóság által megállapított tiszteletdíj mellett. A Direktórium 1936. január 16-i jegyzőkönyvében megtaláljuk a gondnok-igazgató javadalmazására az 1936. évi költségvetésben megállapított jutalékot: havi 8000 lej fizetés és 3-4 szobás lakás. A jegyzőkönyv azt is rögzíti, hogy Gyalui Sándor a főhatósági leirat előterjesztésén és a jelenlévők határozathozatalán nem vett részt.

Gyalui Sándor 1936. március 24-én Gajdátty Béla irodaigazgatóhoz fordul a megígért járandóság ügyében. Gajdátty Béla közli vele, hogy „Márton Áron vicarius oeconomus a legnagyobb méltánnyal és h. előadó úr végzett munkájáért kész rendezni a hátralékos járandóságot”. Nem látja szükségesnek a főhatóság beavatkozását olyan folyó ügybe, amit a Szent Mihály-egyházközség vezetősége is kész megoldani. De határozottan kéri Gyaluit, hogy legyen tekintettel és

359 A Direktórium levele Gyalui Sándor direktóriumi taghoz 1935. nov. 2-án. – GYÉL: Num. 108–1935.

360 Zomora Dániel püspökhelyettes levele a kolozsvári Szent Mihály egyházközséghez 1936. január 14-én. – GYÉL: Num. 93–1936.

türelemmel az egyházközségben zajló átmeneti nehézségekre, mert Márton Áron h. plébános „mindenképpen azon van, hogy a rendezés ne halasztassék sokára.”³⁶¹

A Gyalui Sándor által visszamenőleg felszámolt összeg 72 500 lej volt. Mivel ebből a követeléséből még nem kapott kézhez semmit, ezért személyesen Mailáth G. Károly püspökhöz címzett egy levelet. Márton Áron úgy látta jónak, hogy Gyalui Sándor követelését ne teljesítse addig, amíg ezt a járandóságát az ötös bizottsággal meg nem tárgyalja, annál is inkább, mert a főhatóság nem akart beleavatkozni ebbe az ügybe. Gyalui szerette volna megakadályozni, hogy Márton Áron az ötös bizottságra hagyatkozzon, mert tudta, hogy ha az ügye ezen bizottság elé kerül, nem fogja megkapni a kért összeget.³⁶² A türelmetlenségéről híres Gyalui április 8-án követeli Mailáth püspöktől, rendelje el, hogy az egyházközség a vele szemben a „fennálló tartozását 8 nap alatt fizesse ki”.³⁶³ Mivel ezügyben előrelépés nem történt, a sértett ismét Gajdáty Béla irodaigazgatóhoz fordul: „végtelenül elkeserít és bánt, látva azt a visszás és egészségtelen állapotot, hogy egyházközségünk legfontosabb ügyei, azon buknak el és hiúsulnak meg, hogy egyes urak személyi, presztízs kérdést csinálnak, hogy az általuk legyen elintézve”. Ekkor mindennemű megbízatásáról lemondott. Lemondólevelében volt direktóriumi tagként azt is kihangsúlyozza, hogy a jelenlegi egyházközségi vezetők a direktorium tagjai ellen „ellenséges hangulatot szítanak”. A záró mondatában már egyértelmű, hogy csak egy személy ellen irányul haragja, aki nem más, mint a h. plébános. „Sajnos egy banit sem fizetett ki még mind e mai napig Márton Áron úr.”³⁶⁴

Az ötös bizottság június 16-án tárgyalta meg Gyalui Sándor követeléseinek ügyét. A bizottság kezébe került iratok alapján az a döntés

361 *Gajdáty Béla irodaigazgató levele Gyalui Sándorhoz 1936. március 28-án.* – GYÉL: Num. 108-1935.

362 *Gyalui Sándor levele a gyulafehérvári egyházmegyei hatósághoz 1936. április 4-én.* – GYÉL: Num. 108-1935.

363 *Gyalui Sándor levele a gyulafehérvári egyházmegyei hatósághoz, 1936. április 18-án.* – GYÉL: Num. 108-1935.

364 *Gyalui Sándor levele Gajdáty Béla irodaigazgatóhoz 1936. április 18-án.* – GYÉL: Num. 108-1935.

született, hogy Gyalui Sándort tényleg megilleti az általa követelt összeg.³⁶⁵ Márton Áron h. plébános mégis visszaküldte az ötös bizottsághoz az ügyet, és arra kérte őket, hogy a volt Direktórium tagjaitól kérjenek írásbeli nyilatkozatot Gyalui igényeinek jogosságát illetően. A nyilatkozatokat az ötös bizottságnak nem sikerült beszerezni, ezért Márton Áron azt tanácsolta a főhatóságnak, hogy döntsenek a Gyaluit megillető összegről, azzal a kiegészítéssel, hogy véleménye szerint a Gyalui által hivatkozott költségvetés nem nyert főhatósági jóváhagyást. A 75 000 lejes követelése alaptalan, esetleg az 1935. évre kaphatja meg járandóságát, ami havi 8 000 lej, vagyis összesen 36 000 lejre formálhat jogot.

Jánossy Béla, az ötös bizottság elnöke próbálta rábírní Gyalui Sándort arra, hogy engedjen követeléséből, de ő erre nem volt hajlandó. Viszont felajánlotta, hogy ha ügye kívánsága szerint kedvező feltételek mellett rendeződik, 12 000 lejes misealapítványt tesz.³⁶⁶ Márton Áron ezt az ötös bizottság által „melegen javasolt” ajánlatot nem fogadta el. A Gyalui Sándornak kifizetendő összeg megállapítását ismételten a főhatóságra bízta, azzal a megjegyzéssel, hogy „a főhatóság jelen döntése egyúttal precedensül szolgálhat más, hasonló követelések esetében is”.³⁶⁷

Gyalui folyamatosan bombázta leveleivel Gajdátsy Bélát. Bevalótlotta, hogy az elmúlt időszakban mégiscsak kapott Márton Árontól egy bizonyos összeget (22 500 lejt), de azzal nem volt megelégedve. Jelezte, hajlandó lenne belemenni abba is, hogy az egyházközség havi részletekben törlessze adósságát. Gyalui Sándor türelmetlenségét részben rossz anyagi helyzete magyarázza: „sajnos anyagi helyzetem ma olyan, hogy minden banim életszükséglet”.³⁶⁸ Pár nappal később elismerte azt, amit Márton Áron már korábban a főhatóság tudomására hozott, hogy a költségvetés, amelyben az ő

365 Jánossy Béla az ötös bizottság elnökének levele Márton Áron h. plébánoshoz 1936. június 16-án. – GYÉL: Num. 1021-1936.

366 Jánossy Béla az ötös bizottság elnökének levele Márton Áron h. plébánoshoz 1936. május 18-án. – GYÉL: Num. 1021-1936.

367 Márton Áron h. plébános levele a gyulafehérvári főhatósághoz 1936. június 18-án. – GYÉL: Num. 619-1936.

368 Gyalui Sándor levele Gajdátsy Béla irodaigazgatónak 1936. június 15-én. – GYÉL: Num. 108-1935.

járandóságát meghatározták, az egyházmegyei hatóság által nem nyert jóváhagyást.³⁶⁹

Márton Áron h. plébános ebben a követelési ügyben is nagyon körültekintően és nyugodtan járt el. Tudta, hogy minden siettetés mögött a követelők gyors pénzszerzési lehetőséget látnak. Ezért Gyalui Sándor követeléseit tüzetesen megvizsgálva azokat lassan, az egyházközség anyagi lehetőségeihez mérten igyekezett rendezni. Gyalui részletekben 22500 lejt kapott Márton Árontól. Ezért érthetetlen Gyalui folyamatos panaszkodása az egyházmegyei hatóság felé, mert az egyházközség soha nem tagadta meg a fizetést, sőt, követeléseit sem vitatta, csupán egy alkalommal, amikor újabb 10000 lejes követeléssel állt elő. Márton Áron ezt visszautasította addig, amíg a főhatóság nem intézkedik az ügyben. Ígéretet tett, hogy amennyiben a főhatóság meghatározza az összeget, azt teljes egészében ki fogja fizetni neki az egyházközség. A főhatóság fele viszont tett egy megjegyzést: „Sajnos nem első és nem egyetlen eset rövid egyházközségi szereplésben, hogy éppen olyan oldalról tapasztalok különös idegességet és türelmetlenséget, ahonnan az ügyek sima és gyorsabb lebonyolításához nem szoktak hozzájárulni, habár megtehetnék. Gyalui Rozenberg Sándor is megtehetette volna, ha panaszkodás helyett ügyének elintézését azoknál sürgesse, akik az iratok átadásának halogatásával azt késleltették.”³⁷⁰

A hivatalos egyházközségi vezetés felállításaig Márton Áron ideiglenes megoldásokkal próbálkozott. Az általa vezetett választmány az új gondnok megválasztásáig Kedves Andrást ideiglenes jelleggel tisztviselői minőségben alkalmazta. A főállásban biztosítási vezértisztviselő Kedves András „külön pénzbeli fizetést jelen alkalmaztatása alatt nem igényel, különös tekintettel arra, hogy az egyházközség súlyos anyagi körülményein akar ezáltal segíteni”.³⁷¹ Márton Áron örömmel terjesztette fel a gyulafehérvári főhatósághoz Kedves

369 Gyalui Sándor levele Gajdátty Béla irodaigazgatónak 1936. június 18-én. – GYÉL: Num. 108-1935.

370 Márton Áron h. plébános levele a gyulafehérvári főhatósághoz 1936. június 19-én. – GYÉL: Num. 2108-1936.

371 Kedves András alkalmaztatási szerződése 1936. július 29-én. – GYÉL: Num. 2561-1936.

András alkalmaztatási szerződését, aki az egyházközség anyagi helyzetére való tekintettel lemondott a számára meghatározott és költségvetésbe vett 5000 lejes készpénz fizetésről, hogy azt az „egyházközség kulturális kötelezettségeire” fordítsák.³⁷²

Márton Áron küzdelme a volt Direktórium képviselőivel

A gyulafehérvári egyházmegyei központ nagyon odafigyelt a kolozsvári egyházközség kényes helyzetére. Bár ideiglenes megoldást eszközölt, mégis a legmagasabban képviseltette magát az új adminisztrálás nyilvánossá tételekor. Gajdáty Béla irodaigazgató püspöki biztосként vett részt a Szent Mihály-egyházközség 1936. április 19-én tartott választmányi gyűlésén, ahol bemutatta a plébánia egyháztanácsának Márton Áron vicarius oeconomust.³⁷³ A plébániai kormányzót az egyházközség hívei és a választmányának tagjai nagy szeretettel fogadták. Az új plébániai kormányzó első megnyilatkozása a köszönet: a Kolozsvár-Belvárosi Egyházközség nevében megköszönte Zomora Dániel általános helynöknek kinevezését. Kihangsúlyozta: Gajdáty Béla püspöki biztos kijelentéseiből tudomásul vették, hogy a főhatóság törekszik „az egyházközség autonómiáját visszaállítani és az önkormányzati szervek működését” is kívánja rendezni.³⁷⁴

Péterffy Jenő volt direktóriumi tag azonnal jelentkezett az ideiglenesen beiktatott plébánosnál. Mivel a direktóriumi tagsággal együtt az ügyvédi tevékenysége is megszűnt az egyházközség keretén belül, sürgős intézkedést kért az általa jelzett legfontosabb lépések megtételében. Egyébként nála voltak az egyházközség legfontosabb jogi ügyei és dokumentumai, amelyeknek intézésére újabb

372 Márton Áron *felterjesztése a gyulafehérvári főhatósághoz* 1936. július 31-én. – GYÉL: Num. 11-1936.

373 Zomora Dániel *püspökhelyettes levele Gajdáty Béla irodaigazgatónak* 1936. április 17-én. – KPL: Num. 1412-1936.

374 Márton Áron *megbízott plébános levele Zomora Dániel püspökhelyettesnek* 1936. április 20-án. – KPL: Num. 666-1936.

személy megbízása lett szükséges.³⁷⁵ A múltban az egyházközség érdekében végzett ügyvédi ténykedéseiért természetesen méltányos fizetséget kér.³⁷⁶

Márton Áron tisztelettel válaszolt Péterffy Jenő ügyvédnek. Az egyházközség ügyeinek átvételéhez és „lelkiismeretes megismeréséhez” számára több idő szükséges. Megjegyezte, hogy a Direktórium tagjaitól még mindig nem sikerült megszereznie a szükséges adatokat és információkat, amelyek segítenék őt a tájékozódásban. A Péterffy Jenő által felvetett jogi vonatkozású ügyekről és azok állásáról nincs ismerete. Ezért mindezekről részletes jelentést kért, amelyből kiderül az is, hogy „a tett jogi lépések miért voltak szükségesek és minő irányban várt igen tisztelt ügyvéd úr kedvező eredményeket”. Hangsúlyos az a kérése is, hogy közöljék: a peren kívül tett lépésektől milyen eredményeket várt a Direktórium. Az ügyvédi fizetség kérdésében a még teljesen tájékozatlan h. plébános reményét fejezte ki, „hogymint jó katolikus ember és egyházközségének buzgó tagja nem különben az Egyházi főhatóság által különleges bizalommal kitüntetett direktóriumi tag nem fogja támogatását az egyházközség ügyeiben tőlünk megvonni, a honorárium kérdése miatt. Ezért az ügyvéd úr részletes jelentése után fogunk ezekre a kérdésekre visszatérni.”³⁷⁷ A részletes jelentés nem sokat váratott magára. Péterffy terjedelmes levélben biztosította Márton Áront, hogy mint az egyházközség „egyszerű tagja”, legjobb tudása és lelkiismerete szerint készségesen a h. plébános rendelkezésére bocsátja magát. A felmerülő problémákra szívesen ad tanácsot, csak hogy az egyházközség „súlyos helyzetéből kimentessék”. Mivel azonban az egyházközség érdekében végzett szolgálatáért direktóriumi tagként semmilyen pénzbeli juttatást nem kaphatott, ezért az elvégzett munkáért most tiszteletdíjat követel, amelyet a gyulafehérvári főhatóság állapít majd meg. A jelentés összesen harmincegy olyan ügyet

375 Péterffy Jenő levele Márton Áron megbízott plébánoshoz 1936. március 21-én. – KPL: Num. 22. d. 290e.

376 Péterffy Jenő levele Márton Áron megbízott plébánoshoz 1936. március 23-án. – GYÉL: Num. 1164-1936.

377 Márton Áron levele Péterffy Jenő ügyvédhez 1936. március 21-én. – KPL: Num. 22. d. 290e.

tartalmaz, amelyekért őt pénzbeli juttatás illette meg. Sőt csatolta a távolsági telefonbeszélgetések költségeit, valamint az iroda és lakás költségeit, mivel azokra nem tartott igényt. Ezen követeléseinek előterjesztésével egyidőben megígérte Márton Áronnak, hogy a tiszteletdíj kérdésének ügye egyelőre nem fogja őt meggátolni abban, hogy az egyházközség rendelkezésére álljon.³⁷⁸

Péterffy Jenő március 24-én ismét megkereste Márton Áron h. plébánost. Levelében arra a személyes találkozásra hivatkozott, amikor közölte vele „azokat a tapasztalt szabálytalanságokat, melyek hűtlen kezelésnek is nevezhetők, és amelyek amellett, hogy az egyházközséget anyagi romlásba sodorták, alkalmasak arra is, hogy az ez ügyekbe belekeveredő személyeket ne csak erkölcsileg kompromittálják, hanem bűnügyi eljárásokat is vonjanak maguk után.” A Direktórium működése idején egyik tagtársával, nevezetesen Petrovay Tiborral együtt megvizsgálta, hogy milyen összegek fordítottak szabálytalanul adórendezésre 1931 és 1933 között. Erről mind a főhatóságnak, mind a Direktóriumnak jelentést tettek. Az általuk készített jegyzőkönyvben az áll, hogy az egyházközség tisztviselői (Váradi Albert, Csíki Sámuel, Adorján Ödön és dr. Mustárdy Miklós) elismerik, hogy „Jelen Gyula főgondnok utalványozására összesen 1.128.614 lejt fizettek ki a köztisztviselők megvesztegetésére. E tisztviselők igazolták azt is, hogy ugyancsak megfelel a valóságnak az a hihetetlen híresztelés, mely szerint a főgondnok úr utasítására ő tényleg kifizettetett 25.000 lejt azért, hogy az egyházközség vagyona adóügyi zárlat alá helyeztessék.” Péterffy Jenő megítélése szerint ezzel elhárította a Direktóriumról és magáról a felelősséget, mégpedig a h. plébánosra, Márton Áronra, aki mint felelős egyházi vezető bizonyára tudja kötelességeit, és „méltóztatni fog a megfelelő intézkedéseket megtenni.”³⁷⁹ Péterffy Jenő az adóságokkal terhelt ügy továbbvitele érdekében a direktóriumi jegyzőkönyveket 1936. év március 24-én átadta Márton Áronnak.³⁸⁰

378 Péterffy Jenő ügyvéd jelentése Márton Áron megbízott plébánosnak 1936. márc. 23-án. – KPL: Num. 536–1936.

379 Péterffy Jenő levele Márton Áron megbízott plébánoshoz 1936. márc. 24-én. – KPL: Num. 538–1936.

380 GYÉL: Num. 1164–1936.

A Direktórium hivatalosan már nem működött, de rengeteg megoldatlan ügyet hagyott maga után, ugyanakkor a volt tagok közül egyesek a megoldások elősegítése helyett mindenben akadályt gördítettek a fiatal h. plébános elé. Márton Áron felelősségének tudatában a legilletékesebb helyről kérte és kapta meg az adminisztratív eljárásához az eligazító segítséget. A Direktóriummal kapcsolatosan az egyházmegyei hatóság úgy rendelkezett, hogy az ügykezelést és vizsgálatot egy ötös bizottság felállításával végezze. Az ötös bizottság egyik tagja, Gyárfás Elemér szenátor személyében a fiatalon megbízott plébános segítőtársra és baráttra lelt – az egyházközség megoldásra váró mindennemű ügyében. Nem kis a feladat volt. A hivatalos dokumentumok tekintélyes anyagi hiányokról tanúskodnak. A kolozsvári Szent Mihály római katolikus egyházközség terhei 1936. március 21-én a következők:

Holland kölcsön tőkekamat – 53 340 000 lej.

Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank – 20 120 800 lej.

Erdélyi Bank és Takarékpénztár – 1 990 742 lej.

Transylvania Bank – 391 850 lej.

Kifizetetlen számlák – 165 048 lej.

Templomablakok restaurálása; miseruhákhoz selyem – 200 948 lej.

Vízdíjhátralék – 50 000 lej.

Fodor testvérek-féle kölcsön – 950 000 lej.

Személyi kiadások:

Hirschler József fizetési hátraléka – 259 120 lej.

Dr. Krasznay Pál fizetési hátraléka – 49 000 lej.

Dr. Nagy László tiszteletdíjának hátraléka – (elszámolandó a nála lévő perekből).

Gyalui Sándor fizetése – 72 000 lej.

Péterffy Jenő ügyvéd követelése – 15 750 lej.

Egyéb személyi kiadásokra meg nem állapított hátralékok – 396 370 lej.

Állami adótartozások:

1935/36 évi házadó – 427 650 lej; 1934/35 évi házadó – 297 879 lej; 1932/34 évi házadó – 951.956 lej; házadó – 677 485 lej; illetékegyenérték adó – 46 617 lej; tőkekamatadó – 969 511 lej. Összesen: 2 693 613 lej.

Fentieken kívül eltitkolt adókért – 2 731 698 lej. Ennek büntetése – 10 926 792 lej. Összesen: 13 658 490 lej.

Pénzügy – 494 376 lej.

Az egyházközség összes terhei: **80 300 305** lej.³⁸¹

Hadd tegyük hozzá, hogy a helytelen kezelés, illetve adóilletékek és bérek eltitkolása miatt a tartozások még egy ideig növekedni fognak.

Márton Áron h. plébános és az ötös bizottság

Az Egyházmegyei Hatóság a Direktóriumot 1936. március 29-én véglegesen felszámolta, és utasította Márton Áron h. plébánost, hogy a Direktórium ügykezelését egy öttagú bizottság felállításával végezze.³⁸² A vicarius oeconomus legfőbb támasza az anyagi ügyek rendezésében továbbra az ötös bizottság lesz.

Az ötös bizottság alakuló ülésére április 27-én,³⁸³ érdemleges tárgyalásra két hét múlva, 1936. május 13-án, az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa helyiségében tartott értekezleten került sor. Ekkor a Szent Mihály-egyházközség adórendezési kölcsöne feltételeinek megállapítását és ellenőrzését, valamint a Direktórium felszámolását mondták ki. A gyűlésen jelen voltak: Gyárfás Elemér elnök, Inczédy-Joksmann Ödön, Béli Kálmán, Haller István, br. Jósika Gábor, Urmánczy Jeromos mint az ötös bizottság tagjai, valamint Márton Áron, Balázs András, Jelen Gyula, Nagy László és P. Jánossy Béla. Nagy László ügyvéd beszámolt az egyházközség adóügyeinek állásáról, és azt a javaslatot tárta a bizottság elé, hogy az igazgatótanács elnöksége, amennyiben szükségesnek mutatkozik, bocsásson bizonyos összegeket az egyházközség rendelkezésére. A jegyzőkönyv szerint Márton Áron bejelentette, hogy a zárgondnok közölte vele: „amennyiben az egyházközség vagyonát a plébánosi javadalomtól szétválasztják, az adók fizetésénél további komplikációk” léphetnek

381 *Kimutatás a kolozsvári római katolikus egyházközség terheiről 1936. március 21-én.* – KPL: Num. 22. d. 290e.

382 GYÉL: Num. 1164–1936.

383 GYÉL: Num. 1745–1936.

fel. A jegyzőkönyv ezen részéhez Márton Áron saját kezűleg írta oda: „Nem erről volt szó!” A főhatósághoz írt felterjesztésében így fogalmazott: „Az ötös bizottság jegyzőkönyvével kapcsolatosan a 2./pontra vonatkozólag meg kell jegyezni, hogy az teljesen tévesen van felvéve. Az adóügyek rendezésére vonatkozó tervezgetésekkel kapcsolatban megjegyeztem, hogy ezen a téren meglepetések is érhetnek, ha egyik ügyet elintéztük, esetleg újabb nehézségek bukkanhatnak fel, amennyiben értesülésem szerint, már vannak törekvések, melyek az adóbüntetést szétválasztani akarják olyan formában, hogy a plébános személyi javadalma és az egyházközség jövedelme a már kirótt büntetés tételeinél is külön vétessék azért, hogy így különösen a személyi javadalom után fizetendő adónak az eltitkolása miatt a mostaninál még nagyobb büntetés állapítható meg. A jegyzőkönyv második pontja egészen mást mond.”³⁸⁴

Az ötös bizottság gyűlésén Márton Áron előterjesztette a pontos költségvetést és a megtárgyalandó témákat. Az egyházközséget nyomasztó legnagyobb adósság még mindig a holland kölcsön. Ezt követi a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbanktól felvett kölcsön, amely a kamatok nem fizetése miatt 20 millióra dagadt. Végül az Erdélyi Banktól felvett 2030 000 lej. A két banknál fennálló kölcsönök leszállítására Márton Áron és Jelen Gyula már tárgyalásokat folytattak. Az egyházközséggel szembeni követelések a két direktóriumi tag részéről nagyon magasak, nevezetesen Péterffy Jenőé, aki 171 000 lejt, valamint Gyalui Sándoré, aki 75 000 lejt követel az egyházközségtől. A gyűlésen szóba került a Csillaghegyi gazdaság is, amelyet a Marianum Intézet igazgatósága kezel. Az iskolák fenntartásáról az egyházközségnek kell gondoskodnia. Az Egyházmegei Tanács Igazgatótanácsa az 1935–36-os tanévben 500 000 lejjel járult hozzá a tanintézmények fenntartásához. Ez a hozzájárulás nem lehet rendszeres, ha arra gondolunk, hogy szegényebb plébániák maguk tartják fenn iskoláikat.³⁸⁵

384 Márton Áron levele Mailáth G. Károly püspökhöz 1936. június 6-án. – GYÉL: Num. 822–1936.

385 Az ötös bizottság első értekeztetének jegyzőkönyve 1936. május 13-án. – GYÉL: Num. 1797–1936.

Gyárfás Elemér 1936. május 1-jén személyes levélben értesíti Márton Áront, hogy Bukarestben találkozott Wilhelm Filderman ügyvéddel, aki az újabb megbízatását azért sem fogadta el, mert előbbi megbízásának díját még nem egyenlítették ki, pedig ő az akkori plébános, Hirschler József személyes megbízása alapján, s az általa és Péterffy ügyvéd által közölt tényállás szerint pontosan eljár, minden feltételt teljesített, s arról nem tehet, ha akciója azért nem vezetett sikerre, mert a vele közölt tényállás a valóságnak nem felelt meg. Gyárfás Elemér Filderman ügyvéd és mások bevonásának eseteiből sorozatosan meggyőződött arról, hogy mennyire hiábavaló volt az egyházközség részéről annyi pénzt költeni a közbenjárókra olyan ügyekért, amelyeket ő maga személyesen hatékonyabban tudott volna elintézni.³⁸⁶

Péterffy Jenő, mivel az ügyek intézéséből kikapcsolták, és a busás jövedelemtől elesett, a kialakult helyzetét nem fogadja el. 1936. május 22-én vádlevelet intéz Mailáth püspökhöz címezve. Az első világháború után kisebbségi sorsba jutott magyarság szenvedéseit sorjázza, önmagát e „sokat szenvedett nemzet tisztánlátó” tagjai közé sorolja. Pálcát tör a világháború utáni vagyonkezelők fölött, akiket erkölcsileg és jellemileg is gyengének nevez. Megítélése szerint Mailáth G. Károly püspök nagyon későn vette észre a kolozsvári Szent Mihály-plébánián zajló „szomorú állapotokat.” A Direktórium – amelynek megválasztott tagjai között „szerény személye” is jelen volt – közel egyéves tevékenységére visszatekintve megállapítja, hogy annak idején, amikor a püspöki főhatóság megjelölte Direktórium fő feladatait, esküt tettek mindannyian, hogy „az egyházközség lejtőre csúszott szekerét idejében megállítják, a megszegyenítő vagyonzárlattól és csődtől megmentik”. Őt mindenben a legtisztább és legőszintébb szándék vezérelte, fiatalos lendülettel vetette bele magát az „idegölő” munkába. Nem tekintett semmiféle egyéni érdeket, bár számtalan esetben kellett „a félt irigységgel a romokon élősködő és haszonlesőkkel ellentétbe kerülni”. Terjedelmes levelének minden sorából érezhető a felelősség előli menekülés és a pilátusi kézmosás. Mindenben teljesítette a főpásztor utasításait, de

386 Gyárfás Elemér szenátor levele Márton Áronhoz 1936. május 1-én. – KPL: Num. 22. d. 290e.

mivel az egyházközség zárlat alóli felmentése nem sikerült, belátja, hogy jobb, ha más veszi kézbe az ügyeket. Megítélése szerint, mivel a főhatóság 1936. március 15-én a Direktórium tagjainak lemondását elfogadta, minden addigi tevékenységükért is a további kötelezettségek és felelősségek alól is felmentette őket.

A Direktórium megszüntetése után azt remélte, hogy a főpásztor bölcs intézkedései helyes mederbe terelik az egyházközség anyagi ügyeit, de egyre inkább úgy látja, hogy a helyzet fokozatosan rosszabbodott. Sőt, ezért a romlásért a Direktóriumot teszik felelőssé. Péterffy Jenő ezért kéri Mailáth püspököt, hogy az Egyházi Bíróságot hívja össze, és végezzenek szigorú vizsgálatot, és szigorú ítéletet hajtsanak végre. A levél mellé csatolja az általa készített jelentést, amely szerinte kézzelfogható bizonyítéka a vétkes mulasztásnak és gondatlanságnak. Meglátása szerint az ő jelentésében megfogalmazott vádak nem alaptalanok. Az adóügyekkel kezd, ami nemcsak az egyházközség, hanem az egész egyházmegye szégyene. Itt kénytelenek vagyunk Péterffy Jenő vádaskodását megszakítani, hiszen olyan sommás vádat fogalmaz meg, amely elsősorban őrá és a Direktórium többi tagjára érvényes, hiszen képtelenek voltak az egyházközség lejtőre kapott szekerét megállítani. Annak hangoztatása, hogy a Direktórium minden tevékenysége makulátlan, a tények alapján szintén elfogadhatatlan. Pedig Péterffy a továbbiakban is ezt próbálja igazolni.

Az adóügyek rendezésének kérdésével a Direktórium Gheorghe Dubleșiu ügyvédet bízta meg, aki semmi eredményt nem ért el. Ezután az adóügyek képviselőjét Wilhelm Filderman bukaresti ügyvédre bízta, aki megígérte, hogy április 1-jéig rendezi az adóügyeket, sőt az adózárlatot is megszünteti. Ezért járt Péterffy 1936. február 15-én Bukarestben, hogy újabb megbízatást adjon Filderman ügyvédnek. Péterffy 300 000 lejes honoráriumot ígért, ha az ügyet elrendezi. [Előbb láttuk, hogy Filderman nem járhatott sikerrel, mivel Hirschler prelátusék elhallgatták előle a valós tényeket.] Ezt követően vádirátát Márton Áron h. plébános ellen fordítja, őt teszi felelőssé Filderman ügyvéd megbízatásának visszavonásáért, aki most visszamenőleg a honorárium teljes összegét követeli. Péterffy úgy ítéli meg, hogy Márton Áron részéről ez a visszavonás teljesen szabálytalan

volt. Levelének csattanója fényt derít Péterffy valós szándékára, hogy vádiratának éle tulajdonképpen teljesen Márton Áron megbízott plébános személye ellen irányul: egyszemélyben őt hibáztatja minden újabb erkölcsi és anyagi kárért. Elmondása szerint több, közvetlenül a h. plébánoshoz intézett beadványban is (1936. április 9.; március 24.) figyelmeztette őt a szabálytalanságokra.

Továbbá vádat emel Nagy László ügyvéd ellen is, aki azt állította, hogy a Direktórium jogtalanul működött, és törvénytelenül adott megbízásokat Filderman ügyvédnek. Nagy László ügyvéd megbízását a Direktórium felfüggesztette, levelében Péterffy azt fájlalja, hogy az új vezetőség újból alkalmazta ügyvédként.

Vádat emel Varga Lajos kolozsvári ügyvéd és megbízója ellen is, aki őt levélben felelősségre merte vonni. A vádlottak listáján szerepel Gyárfás Elemér szenátor is, aki azt merte kijelenteni, hogy az egyházközség nem köteles kifizetni a Filderman által támasztott anyagi igényeket.

Péterffy nehezményezi továbbá, hogy Zomora Dániel püspök helyettes 1936. április 26-án kijelentette neki, hogy a Direktórium kivizsgálásával olyan embereket bízott meg, akik a múlt hibáiért nem vonhatók felelősségre. Ő mégis úgy látja, hogy két személy (Jánossy Béla és Kapcza Ferenc) a választmányból lett kiválasztva, amelynek felelősségét a Direktórium már korábban megállapította.

Jelen Gyula főgondnok is a Péterffy Jenő által említett vádlottak sorában szerepel. A Direktórium igazolta, hogy a főgondnok 1931-33. között 1128 614 lej fordított az egyházközség tisztviselői, valamint az állami köztisztviselők megvesztegetésére. Péterffy az egyházközség zárlat alá helyezését is a főgondnok számlájára írja. Szerinte a főgondnok utasítására külön fizettek azért 25 000 lej, hogy az egyházközség zárlat alá kerüljön. Minden megvesztegetésért a főgondnokot teszi felelőssé. „Milliók tételek utalványoztattak tehát a költségvetés keretein felül, sőt a főgondnok úr 1934. évben a zárgondnok kezéből is felvette a költségvetésileg jóvá nem hagyott 50 000 lej összeget és később a Direktórium működése alatt a 20 000 lej reprezentációs költséget, sőt a házbérek bonnal való fizetésének megkezdésével az egyházközségnek anyagilag ki nem fejezhető károkat okozott, és az alapok további pusztulását okozta.” Péterffy

Jenő jelzi, hogy minderről részletesen majd az Egyházi Bíróság előtt szeretne beszámolni, mert egyedül ez a testület képes arra, hogy a vagyon további elherdálását megakadályozza.

Beadványában letagadja azt a tényt, hogy ő volt az, aki Mailáth betegségét kihasználva Hirschler József plébánossal elhitette, hogy őt a püspök plébánosi tisztségében meg akarja erősíteni. Mindezt hazug vádaskodásnak tekinti. Végül hivatkozik a Direktórium 1935. november 18-i jegyzőkönyvére, ahol felsorolják a felelősöket és a vádakát. Minden vádat, amellyel a Direktóriumot illették, Péterffy Márton Áronra hárít.

Közel húsz oldalas beadványát azzal zárja, hogy „a szent igazság megvédéséért, a szent igazság kereséséért” vállalja „a megbélyegzést és a testvér-harci jelzőket. Tiszta lelkiismeretemre hallgatva indultam el ezen az úton, tudom és érzem azt, hogy ez nekem a kötelességem, mint az új nemzedék képviselőjének, ki örökös harcban töltöttem ifjúságomat is, örökös harccal kellett a mai kisebbségi életünkben megalapítanom existenciámat és szent meggyőződésemet, hogy aki az igazság fegyverével harcol az győzni fog az igazságban... a bűnösök el fogják venni méltó büntetésüket.” Minden vádat fenn tart, és szigorú vizsgálatot követel.³⁸⁷

Márton Áron h. plébános igyekezett megismerni az egyházközség vagyoni helyzetét. 1936. május 17-én a választmányi gyűlésen³⁸⁸ már arról számolt be, hogy összeállította az egyházközség összes adósságainak a listáját, ami kb. 100 millió lejt tesz ki. Ugyanakkor megállapítást nyert, hogy az egyházközségnek két függő adóügye van. Az első adóügy az 1929, 1930, 1931. évi házbérlővédelem emelkedésének be nem jelentéséből származik, a másik adóügy összefügg a holland kölcsön tőkeamatadójának rendezésével. Sajnálatos módon

387 Péterffy Jenő levele Mailáth Gusztáv püspökhöz 1936. máj. 23-án. – GYÉL: Num. 1915–1936.

388 Érdeklődés, amivel eddigi kutatásaim alatt nem találkoztam, hogy minden Márton Áron elnöklétével zajló választmányi gyűlést imával kezdenek.

a Direktórium az egyházi adó beszédését idegen kézbe adta, vagyis bérbe adta Domokos Ernő bankigazgatónak.³⁸⁹

Érezhető, hogy valami elindult a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség életében. Az újonnan kinevezett vicarius oeconomus nem ült ölbe tett kézzel, hanem bátran nekiállt az ügyek rendezésének. Nagy László ügyvéddel együtt tárgyalta a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank igazgatójával, és sikerült elérniük, hogy a kb. 20 milliós adósságot 10.900.000 lejre csökkentsék. Gyárfás Elemér szenátor és Willer József képviselő a pénzügyminiszternél tett fellebbezésük és közbenjárásuk eredményeként az adóeltitkolás után kirótt 10 millió lejes büntetést a felére csökkentették. Az egyházközség választmányának 1936. augusztus 13-i rendes ülésén Márton Áron tudatta, hogy „július hó folyamán sikerült elrendezni az eltitkolt házadó ügyét. Ezen a címen az Egyházközséget 1929-32 évekre visszamenően 2.731.698, valamint ennek büntetése fejében 10.923.792 lej, összesen 13.658.490 lejjel terhelte meg az adóhivatal. Sikerült az ügy felülvizsgálatával a minisztériumnál kedvező eredményt elérni, amennyiben a 92074/1936 számú miniszteri rendelkezéssel 2.286.317 lej adóval s ugyanakkora büntetéssel, tehát összesen 4.257.234 lejjel terheltek meg. A törvényes rendelkezések következtében ezen összeget részben készpénzben, részben értékpapírokkal lehetett kiegyenlíteni. Választmány megnyugvással vette tudomásul, hogy a házadó eltitkolás büntetés ügye elintézését nyert”³⁹⁰ Az egyházközség adóügyeinek rendezésével kapcsolatban az egyházmegyei főhatóság ellenőrzési jogot adott az igazgatótanácsnak, ugyanis az igazgatótanács 3 millió lejes kölcsönrel járult hozzá az adók rendezéséhez. Az igazgatótanács részéről egy öt fős bizottságot kértek fel az egyházközség vagyonkezelésének felülvizsgálatával és ellenőrzésével.³⁹¹

Az anyagi ügyek rendezése terén sok tennivalója volt a fiatalon megbízott plébánosnak, de emiatt nem hanyagolta el a közvetlen

389 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1936. máj. 17-én. – KPL: 7. d. 290h.

390 KPL: 7. d. 290h.

391 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1936. júl. 8-án. – KPL: 7. d. 290h.

környezetében zajló eseményeket. Személyi változások történtek a plébánián: Bálint József segédlelkész helyett, aki az Erdélyi Róm. Kat. Népszövetség ügyvezető igazgatója lett Márton Áron helyett, Jakab Antalt nevezték ki segédlelkésznek. A hitoktatást Veress Ernő vette kézbe, és ugyanakkor az ő feladatául jelölték meg az elburjánzó szekták elleni tervszerű és okos védekezés kidolgozását és megszervezését. A plébániai épület szabaddá tételekor – Hirschler József ny. plébános kiköltözése után – Márton Áron azonnal kérte a javítási munkálatok megkezdését: falak lefestése, villanyvezeték falba helyezése, kályhák kitakarítása, fürdőszobák kifestése, valamint az új segédlelkész és a hitoktató lakásának rendbetétele. Elindította az ingóságok leltározását is. Különösen figyelt az egyházközség iskoláira és azok nyári rendbetételére is. A gimnáziumi igazgatóktól tandíjleszállítást kért, és a hitvallásos elemi iskolákban a tanítás ingyenességét szorgalmazta. „Az iskolaszék is foglalkozott a kérdéssel s a tanulók létszáma apadásának egyik okát abban látja, hogy magas tandíjat szedünk, amit a leromlott gazdasági viszonyok miatt a szülők nem tudnak fizetni. Azonban, tekintettel az Egyházközség mostani súlyos anyagi helyzetére, egy egységes minimális beíratási és iskolafenntartói díjat állapít meg. Aki ezt az összeget sem tudja fizetni, ez is elengedhető az iskola igazgatósága javaslatára. A tehetősebb szülők fizessék a régi fenntartói díjat s ezeknél a különbözet tudassék be az egyházi adóba.”³⁹² A gimnáziumi tandíjleszállítás és az ingyenes elemi oktatás szeptemberre meghozta áldásos gyümölcsét, hiszen szeptember hónapban az elemi iskolákba szép számmal iratkoztak be.³⁹³

Márton Áron minden cselekedetét kritika érte a Hirschler-rajongó egyházfik részéről. A Mailáth püspöknek címzett és a gyulafehérvári egyházmegyei hatóság kezébe került Márton Áron elleni beadványok hatására nem indult egyházi eljárás. Egyre világosabbá vált Péterffyék sötét szándéka. Az egyházi központ továbbra is bizalmat szavazott Márton Áronnak, aki az ötös bizottsággal együttműködve

392 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1936. aug. 13-án.* – KPL: 7. d. 290h

393 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1936. szept. 14-én.* – KPL: 7. d. 290h.

gyűrűközött neki, hogy az anyagi csőd széléről megmentse az egyházközséget.

Az ötös bizottság második ülésére 1936. június 8-án kerül sor; ezen mindenekelőtt tisztázták az előző gyűlésnek azt a pontját, amelyet Márton Áron kifogásolt: ti. hogy a „pénzügyi hatóságok szándéka az, hogy a plébánosi javadalmat az egyházközségi vagyontól elválasztva, az adóeltitkolások miatt magasabb pénzbüntetéssel sújthassák”. Márton Áron aggódik az egyházközségért. Elsősorban az adóügyek minél előbbi rendezését sürgeti, mert ezek megoldása teszi lehetővé a még mindig az egyházközségre nehezedő zárgondnokság feloldását mint a legsúlyosabb állandó terhet. Megállapítja: az adóügyekben már történtek lassú előrelépések Willer József ügyvéd közbenjárásával, amit ugyancsak meg kell honorálnia az egyházközségnek. Nehézséget jelent továbbá az a tény, hogy a volt Direktórium bizonyos tagjai „egyes személyeket egyházi bíróság elé szándékoznak állítani”. Szándékukat jelezték a püspöki főhatóság fele is. Az ügyvédi honoráriumok sora végeláthatatlan.

A Direktórium felszámolására kiküldött ötös bizottság tudatta, hogy megbízatásuk után rögtön kapcsolatba léptek a Direktórium alelnökével. Az összehívott értekezleten Péterffy Jenő is megjelent, de szóban és írásban is megtagadta a jegyzőkönyvek átadását; erre csak hosszas tárgyalások után volt hajlandó. A Direktórium a Romulus Fersigan volt zárgondnok elleni feljelentés ügyében Márton Áront is kihallgatta, aki bevallása szerint „semmilyen érdemleges nyilatkozatot” nem tehetett.

A gyűlésen jó hírek is elhangzottak. A Kolozsvári Hitelbank és Takarékpénztárral folytatott tárgyalások nem voltak hiábavalók, mert a bank a 20 milliós kölcsönt leengedte 11 millió lejre. A kamat továbbra is 5% maradt. Az Erdélyi Bank is bizonyos feltételek mellett hajlandó volt tárgyalásokba bocsátkozni a tartozások leszállításával kapcsolatban. Az amsterdami banknak felkínálták, hogy megvásárolnak 10 000 holland forint névértékű részvényt. Erre viszont az egyházközségnek fedezete nem lévén, a részvényeket a „státusi nyugdíjalapok vették meg, azzal a szándékkal, hogy a tőke és kamat megtérítése ellenében az egyházközség bármikor megválthatja”,

ezzel is segítve az egyházközséget.³⁹⁴ Gyárfás Elemér csakis Márton Áron ajánlása és beleegyezése mellett lépett bele a részvényvásárlásba. A cél az volt, hogy „az egyházközség helyzetén könnyítse-nek”.³⁹⁵ Azonban a h. plébános határozottan kérte a gyulafehérvári főhatóságot, hogy az adandó engedély és a jegyzőkönyvre adott válasz tartalmazza az „egyházközség tulajdonjogát és az egyházmegyei alapok részéről történt tényleges kifizetés ellenében való visszaváltás jogát.”³⁹⁶ A főhatóság teljesítette kérését.³⁹⁷

Az 1936-os fiktív költségvetést is csak június 6-án sikerült Márton Áronnak felterjesztenie az egyházmegyei hatósághoz. Ebben szerepel egy 500 000 lejes betoldás, ami az egyházközségi iskolák megsegítését célozza meg. A főhatóság hajlandó volt elfogadni az indítványt, de a zárgondnokság miatt a kiutalásához szükséges volt az előzetes főhatósági engedély.³⁹⁸ A bizalom jeleként értelmezhető, hogy Vorbuchner segédpüspök Márton Áront egyházi címmel kívánta kitüntetni, hogy még nagyobb tekintéllyel vezesse a plébániát. Úgy ítélte meg, hogy Márton Áron eddigi munkájáért megérdemli a tiszteletbeli kanonoki címet. Szándékát 1936. júl. 20-án közölte a gyulafehérvári székeskáptalannal. A székeskáptalan többsége a kitüntetést korainak tartotta, ezért Vorbuchner kérését visszautasította. A székeskáptalan döntésért Buday János kanonok sajnálatát fejezte ki Gajdáty Béla irodaigazgatónak, mert „Márton Áront, ezt az igazi őstehetséget már csak azért is nagyra becsültem és becsülöm, mivel szülőfaluja materének (Balánbánya Szentdomokos filiája) nagy jövő előtt álló fia”.³⁹⁹

394 Az ötös bizottság második értekezletének jegyzőkönyve 1936. jún. 8-án. – GYÉL: Num. 1797–1936.

395 Gyárfás Elemér levele Márton Áronhoz 1936. jún. 10-én. – GYÉL: Num. 1797–1936.

396 Márton Áron levele Mailáth Gusztáv Károly püspöknek 1936. jún. 15-én. – GYÉL: Num. 1–1936.

397 Az Egyházmegyei hatóság levele a kolozsvári Szent Mihály plébániának 1936. jún. 19-én. – GYÉL: Num. 2119–1936.

398 Az Egyházmegyei hatóság levele a kolozsvári Szent Mihály plébániának 1936. jún. 24-én. – GYÉL: Num. 2070–1936.

399 GYÉL: Num. 2454–1936.

Az elhanyagolt pénzügyek rendezése lekötötte Márton Áron h. plébános minden idejét, de mindet igyekezett lelkiismeretesen intézni. Bizalmasan fordult Vorbuchner segédpüspökhöz eligazításért és a munkatársaival együtt meghozott döntésekért.

Az újra előkerülő Filderman-ügynek is sikerült a végére járni. Az 1936. augusztus 13-i választmányi gyűlésen a tagok tudomására jutott, hogy a bukaresti ügyvédnek sikerült kedvező határozatot ki- eszközölni a kolozsvári egyházközség adópereinek ügyében, de ez csak ideiglenes volt, mert a pénzügyminisztérium korábbi döntését később visszavonta és megmásította. A kérdéssel a jogügyi bizottság foglalkozott, és úgy határozta, hogy a pereskedés elkerülése érdekében Filderman ügyvédnek kifizetnek 50 862 lej eljárási költséget.⁴⁰⁰

Márton Áron h. plébánosnak nem kevés fejtörést okozott a továbbiakban Péterffy Jenő ügyvéd, akit busás jövedelemtől ejtett el, és aki minden eszközzel arra törekszik, hogy őt lejárassa. Egyik ügyvédkollégáját, Traian Germant kérte fel a hátulról érkező támadásra.

Traian German kolozsvári ügyvéd hirtelen, a semmiből tűnik fel: 1936. július 13-án egy támadó hangvételő levélben jelentkezik Vorbuchner Adolf segédpüspöknél. Olyan személyről van szó, akit az egyházközség vezetősége ideiglenesen f. év február 10-én megbízott az adókezelések körül történt szabálytalanságok rendezésével. Ekkor azonban fondorlatos követelődéssel áll elő, ti. hogy az egyházközség anyagi ügyeinek behatóbb tanulmányozása után rájött arra, hogy az adóügyek körüli szabálytalanságokban olyan személyek is benne voltak, akik jelenleg is részt vesznek az egyházközség vezetésében, és akik az ő tevékenységét akadályozni próbálják. Arra kéri Vorbuchner Adolf segédpüspököt, hogy azonnal indítson vizsgálatot, kutassa fel a gyanús személyeket, és amennyiben bebizonyosodik, hogy jelenleg is vezető szerepben vannak, azonnal vonja felelősségre őket, és mozdítsa el az egyházközség éléről. Azoknak a köztisztviselőknak az ügye, akik az egyházközséget megkárosították, már az illetékes hatóság előtt van. Ő hajlandó bármikor Gyulafehérvárra utazni és beszámolni a segédpüspöknek az ügyek alakulásáról.

400 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1936. aug. 13-án. – KPL: 7. d. 290h.*

Mivel szerinte az általa feltárt ügy megoldása nagyon sürgős, azonnali intézkedést követel.⁴⁰¹

Vorbuchner segédpüspök tájékoztatta Márton Áron h. plébánost Traian German ügyvéd levelének tartalmáról. Furcsállta, hogy az ügyvéd által képviselt ügyekben semmi rendkívüli nem történt, most mint derült égből a villámcsapás, hirtelen megjelent. A h. plébános azonnal átlátott a szitán, feltételezte ugyanis, hogy a levél hátsó sugalmazásra íródott. Traian German ügyvédet a volt Direktórium néhány kisebb ügy mellett a Romulus Fersigan zárgondnok elleni perrel bízta meg. Érdemes odafigyelni ez ügyben Márton Áron bölcs eljárására. Romulus Fersigan ügyében a vizsgálóbíró már 1936 áprilisában megtette az első lépéseket, a h. plébánost is értesítette az ügy menetéről, és arról is megkérdezte, hogy az egyházközség jelenlegi előjárói fenntartják-e a Fersigan ellen a beadványban megfogalmazott vádakat. Márton Áron kikérte az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa ötös bizottságának és a választmánynak a véleményét, amelyet írásban közölt a bírósággal. Eszerint az egyházközség jelenlegi vezetősége az elődök által elindított bűnügyi eljárásokban a döntést a bíróságra bízta. Márton Áron okos lépéséből nem következik az, hogy az ügy bármilyen módon akadályoztatva lett volna az egyházközség vezetősége részéről, amint Traian German állította. A Vorbuchner Adolf segédpüspöknek címzett levelében érzékelhető, hogy Márton Áron ismeri a háttérben zajló titkos tevékenységeket, és teljesen kézben tartja az ügyeket. „Nyugodt lehet a jövőt illetőleg is, mert az egyházközség ügyei fölött felelősségem arányában örködni kötelességemnek ismerem. S ami emberi eszközökkel megtehető, azt megteszem, hogy a káros törekvések érvényesülését, ha ilyeneket észrevennék, megakadályozzam.” A h. plébános véleménye szerint a Traian German által képviselt ügynek két gyenge pontja is van. Az egyik az ügyvéd viselkedése és magatartása. German ügyvéd „kötekedő természetű, aki ott sem mérsékeli magát, ahol ez volna az okosabb eljárás.” A másik a Romulus Fersigan és közte lévő ellentét, amelyről a bíróságnak is tudomása van. Márton Áron megpróbálta visszafogni Traian German ügyvéd ténykedéseit azzal,

401 *Traian German kolozsvári ügyvád levele Vorbuchner Adolf segédpüspökhöz 1936. júl. 13-án.* – GYÉL: Num. 1418–1936.

hogy írásban utasította: „az egyházközség ügyeiben elhatározó lépést az én előzetes hozzájárulásom nélkül ne tegyen. Ezt a tilalmat kénytelen vagyok vele szemben a jövőben is fenntartani, habár lehet, hogy ezt írja a szerinte bűnös vezetőségi tagok számlájára.” A Romulus Fersigan elleni beadványt Márton Áron egy ügyvéddel is megvizsgáltatta, aki tulajdonképpen igazolta mindazt, amit ő már előtte is észrevett. A szám szerint 8-9 súlyos vádpont között egyetlenegy van, amely komolyan vehető, „a többi viszont rágalmazásnak minősíthető és így visszafordítható az egyházközség ellen”. A tisztviselők és vezető személyek előállítására Márton Áron azt válaszolta, hogy az ügyvéd által előállítani kívánt személyek olyan támadásban és rágalmazásban részesültek, hogy a feljelentést ők maguk fogják megtenni „megtámadott becsületük védelme érdekében”. Az egyházközség nincs abban a helyzetben, hogy személyeskedő kérdéseket feszegetsen. „Minél jobban belelátok az egyházközség ügyeibe, annál inkább látom, hogy a bajok forrását korábbi időben kell keresnünk. A Holland-kölcsönnel indult el az a lavina, amelyet a későbbi vezetőség már nem tudott kivédeni, legfeljebb bizonyos intéző tényezőkre való tekintetből egyes mozzanatokkal palástolni igyekezett – jobb meggyőződése ellenére.” Márton Áron arra kéri Vorbuchner segédpüspököt, hogy az aggodalmaskodó Traian German ügyvédet irányítsa hozzá. A kilátásba helyezett püspöki látogatás célja nem más, mint annak elérése, hogy tovább megmaradhasson a plébánia árnyékában (Traian German), „ami pedig nem kívánatos.” A személyes ügyek felbolygatására majd akkor minden bizonnyal megérik az idő, és akkor ezt a h. plébános bátran jelezni fogja.⁴⁰²

1936 augusztusában kiderült, hogy ki sugalmazta a háttérből Traian German ügyvéd levelét. Péterffy Jenő ügyvéd beszámolt Vorbuchner segédpüspöknek arról a direktóriumi megbízásról, melyet Traian German ügyvédnek adott a Romulus Fersigan és Nistor Virgil zárgondnokok peres ügyében. Előterjesztésében nem mulasztott el azzal takarózni, hogy az egyházmegyei hatóságtól mindenre engedélyt kapott. Azonban most nagy meglepetésében teljesen elhatárolódik az egyházközség jelenlegi vezetésének magatartásától, mert

402 Márton Áron h. plébános levele Vorbuchner Adolf segédpüspöknek 1936. júl. 15-én. – GYÉL: Num. 11-1936.

azok nem vállalják a vád képviselését. Ezzel együtt kijelentette, hogy tovább a Direktórium sem vállalhatja. „Ha az egyházközség jelenlegi törvényes képviselői a bűnvádi eljárással, valamint ennek fenntartásával járó felelősséget nem akarják vállalni, általunk nem ismert személyi, vagy tárgyi okokból és ez által nem akarják biztosítani az egyházközségnek az állammal szemben megállapítható több milliós kártérítési igényét, a Direktórium volt tagjaitól sem követelhető a további felelősségek vállalása.”⁴⁰³ Az egyházközségért aggódó Péterffy Jenő ügyvéd és társai⁴⁰⁴ beadták lemondólevelüket, mely szerint nem vállalták tovább a vád képviselését.

Nyilvánvaló, hogy Traian German színre léptetésével Péterffy Jenő a Direktóriumot terhelő felelősséget akarta az új egyházközségi vezetőkre, köztük elsősorban Márton Áron h. plébánosra hárítani.

Péterffy Jenő szóban is megfenyegette Márton Áront, hogy a Direktórium 1935. november 18-i jegyzőkönyvében felsorolt felelős személyek ellen köteles bűnvádi feljelentést tenni, amit ha elmulasztana, maga is büntárssá válik. Romulus Fersigan a vizsgálóbíró előtt is Márton Áronra hivatkozik: „Én elszámoltam a kezelésben lévő egyházközségi pénzzel, bírói döntést is kaptam, tőlem nincs mit visszakövetelnie az egyházközségnek, nem én kezeltem hűtlenül az egyházközség vagyonát, hanem mások. Erre vonatkozólag pedig tessék megnézni az egyházközség ügyeinek intézésével megbízott direktórium jelentését és az ott megnevezett egyházközségi urakat kihallgatni. S közöttük Márton Áront is, akinél jelenleg az egyházközségi urak ellen felvett jegyzőkönyvek vannak.” Ez ügyben Márton Áron Gajdátsy Bélától kért tanácsot.⁴⁰⁵

403 Péterffy Jenő ügyvéd levele Vorbuchner Adolf segédpüspöknek 1936. aug. 14-én. – GYÉL: Num. sz. n.

404 Xántus János, László András, Gyalui Sándor. A nevek a főügyészre írt kérdésben szerepelnek 1936. aug. 7-én. – GYÉL: Num. sz. n.

405 Márton Áron géppel írt levele Gajdátsy Bélának 1936. márc. 26-án. – GYÉL: Num. 1164–1936.

Az egyházközség anyagi ügyeinek rendezése Márton Áron plébániai kormányzó első évében

A Szent Mihály-egyházközség rendezetlen anyagi helyzetében – Márton Áron közbenjárására – az első segítő jobbot az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa nyújtotta. Az igazgatótanács tanügyi részlege 1935. augusztus 25-én átvette a kolozsvári hitvallásos iskolák anyagi támogatását. Márton Áron kijárta a főhatóságnál, hogy a tanárok 1935. szeptember 1-jétől ideiglenesen az egyházmegyei segélyalapból kapják a fizetésüket.⁴⁰⁶ Az iskolák kérdésében a választmány mindenben elfogadta Márton Áron javaslatait.

Vorbuchner Adolf segédpüspök 1936. október 11-én hivatalos látogatásra érkezett a kolozsvári Szent Mihály-plébániára. A segédpüspök méltó fogadása érdekében Márton Áron szorgalmazta a választmányi tagok jelenlétét, sőt a püspöki misén való szentáldozásukat is.⁴⁰⁷ A Szent Mihály-templomban Márton Áron nagy tisztelettel fogadta a látogatót. Beszédében az templom és az egyházközség nagy múltjára tekintett vissza.⁴⁰⁸

A segédpüspök hivatalos látogatása az egyházközség minden jellegű ügyére kiterjedt. A látogatás után küldött hivatalos püspöki leirat Márton Áron komoly és következetes munkáját ismerte el. „Hivatalos látogatásomkor alkalmam volt meggyőződnöm róla, hogy az egyházközség vagyoni ügyeinek rendezését Tisztelendőséged az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsának hathatós közreműködésével helyes irányban megindította és erélyesen folytatja.”

406 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1936. aug. 13-án.* – KPL: 7. d. 290h.

407 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1936. szept. 14-én.* – KPL: 7. d. 290h.

408 *Márton Áron üdvözlő beszéde Vorbuchner Adolf kolozsvári látogatásakor 1936. okt. 11-én. Lásd Márton Áron hagyatéka 17. kt. (Alkalmi beszédek 2.)* (Szerk. Marton József), Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2018. 53–54.

Vorbuchner Adolf segédpüspök számbavette a rendezetlen anyagi ügyek tömkelegét és azokat a nehézségeket, amelyek a célszerű megoldásoknak keresztbetesznek. Az egyházközség életbevágó ügyeinek mielőbbi rendezését, a normális állapot visszaállítását csakis a jelenlegi egyházközségi vezetőséggel, élükön Márton Áron megbízott plébánossal látta megvalósíthatónak. Teljes bizalmat szavazott neki. Márton Áron tehát mint vicarius oeconomus a Szent Mihály-plébánia lelki és anyagi ügyeit plébánosi jogkörrel intézhette. A püspök viszont fenntartotta magának a jogot, hogy ha szükséges, egyéb rendkívüli felhatalmazást is adhasson a vicarius oeconomusnak. „Jól tudom, hogy egyházmegyei hatóságának bizalma nehéz és nagy áldozatokat kívánó feladat megoldását kívánja Tisztelendőségedtől; növeli a feladat nehézségeit az a körülmény is, hogy ideiglenes jellegű megbízatása huzamosabb ideig fog még tartani; mégis meg vagyok győződve, hogy az egyházközség érdekében és Isten nagyobb dicsőségéért folytatni fogja Tisztelendőséged áldozatos munkáját.”⁴⁰⁹ [Megjegyezzük: Vorbuchner Adolf nagyszombati apát-plébános korában jól ismerte Márton Áront!]

Nagy szükség volt a püspök látogatására és bátorító szavaira, mert Márton Áron újabb és újabb nehézségekkel és problémákkal szembesült. Naponta álltak elő személyek az előző időszak el nem rendezett ügyei miatt valamilyen követeléssel. Domokos Ernő bankigazgató, akinek a Direktórium bérbe adta az egyházi járulék beszedését, nehezményezte, hogy a választmány 10 000 lejes követelése helyett 7500 lejt szavazott meg. Domokos Ernő a megszavazott összeget nem volt hajlandó elfogadni, és perrel fenyegetőzött, amennyiben nem kapja meg az általa követelt összeget. Az egyházközség vezetősége, hogy elkerülje a pert, kénytelen volt kifizetni a kért összeget. Ez mindössze csak egy példa arra, hogy a Direktórium rövid idő alatt mennyi meggondolatlan lépést tett, és mennyi rendezetlen ügyet hagyott maga után.

⁴⁰⁹ Vorbuchner Adolf püspök leirata Márton Áron megbízott plébánoshoz 1936. okt. 17-én. – GYÉL: Num. 3359–1936.; Közölve SAS Péter: Márton Áron erdélyi püspök élete és munkássága. Kárpát-Haza Könyvek. Debrecen 2014. 98.

Jelen Gyula főgondnok gyenge egészségi állapotára hivatkozva lemondott egyházközségi megbízatásáról. A választmánynak nem sikerült meggyőznie őt, hogy vonja vissza lemondását. Közben olyan hírek szállingóztak a városban, hogy Hirschler József nyugalmazott plébános is súlyos beteg, és betegsége az anyagi bajok miatt súlyosbodik. Márton Áron kénytelen volt tényszerűen válaszolni erre a kósza hírre, számszerűleg beszámolt az elmúlt kilenc hónap alatt Hirschler József nyugalmazott plébánosnak kifizetett összegekről, melyek összesen 266 200 lejt tettek ki.⁴¹⁰

Az anyagi ügyek rendezését november második felében megszakította a nyugalmazott plébános halála. Márton Áron 1936. november 18-án rendkívüli választmányülést hívott össze, amelyen bejelentette dr. Hirschler József pápai prelátus-kanonok, ny. plébános november 17-én d. e. 10 órakor bekövetkezett elhunytát, valamint azt, hogy a Szent Mihály róm. kat. egyházközség saját halottjának tekinti. A h. plébános az egyházi méltányosságot és a hirschleri csoport által keltett hangulatot is figyelembe véve arra kérte az egyháztanácsot, hogy „költséget nem kímélve gondoskodjék nagy halottjának méltó eltemetéséről”. A továbbiakban szervezőképességéről tett tanúságot. Gyorsan intézkedett a temetés időpontjáról, a test felravatalozásáról, a szertartás menetéről, a temetés helyszínéről, még az ülésrendről is. Figyelme mindenre kiterjedt. Megvásároltatta a koporsót és a szükséges dolgokat; megfogalmazta a gyászjelentőt és a hírlapoknak küldendő nyilatkozatokat. A halálesetet bejelentette az Egyházmegyei Hivatalnak és a székeskáptalannak. Körlevelet bocsátott ki a helyi hitvallásos iskolák igazgatóihoz. Az elhunyt plébános tetemét felravataloztatta a Szent Mihály-templomban, és megszervezte, hogy virrasztás gyanánt a papok szentmisét végezzenek lelki üdvéért a hívek jelenlétében. A temetés előtti napon tartott több órás virrasztó imádságban részt vettek az iskolák növendékei a tantestület vezetésével, valamint a férfi és női egyesületek. A temetés időpontját a családdal egyeztetve november 19-én (csütörtök) de. 10 órára tűzték ki. A temetést Vorbuchner Adolf segédpüspök végezte. A templomban az egyházközség részéről egyetlen beszéd

410 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1936. nov. 16-án. – KPL: 7. d. 290h.*

hangzott el, amelyet főhatósági felkérésre Márton Áron h. plébános mondott. A szervező Márton Áronnak gondja volt arra is, hogy a temetőben csak egyházi intézmények képviselői vegyenek végbúcsút. Egyes diplomáciai fogással arra kérte Péterffy Jenő ügyvédet, hogy tekintsen el a sírnál mondandó rövid búcsúztatójától.⁴¹¹ A temetőben a választmány és az egyházközség részéről a búcsúbeszédet Merza Gyula választmányi tag tartotta. A női egyesületek részéről gróf Bethlen Györgyné, az iskolák és a szülők részéről Xántus János marianumi igazgató tartottak búcsúbeszédet. A rendezői feladatokat a temetésen az egyházközség tisztviselői és a Katolikus Kör tagjai látták el. A szegények megsegítésére ez alkalomból 5000 lejt osztottak szét.⁴¹² A temetésen elhangzott beszédek az 1936. december 7-i választmányi jegyzőkönyv is megörökítette.⁴¹³

Hirschler József ny. plébános hagyatéki ügyeivel dr. Boga Alajos státusi tanügyi előadó foglalkozott. Hagyatékának intézése gyorsan ment, mert az elhunyt plébános után nem maradt vagyon. Viszont az egyházközség magára vállalta, hogy gondoskodik a nővéréről.⁴¹⁴

Hirschler József apát-plébános halálának körülményeiről részletes beszámolót találunk a *Magyar Lapok*ban. A tudósítás szerint a cukor- és szívbetegségben szenvedő plébános hetek óta viaskodott a halállal egy kolozsvári szanatóriumban. Közvetlen halála előtt

411 Péterffy Jenő levele Márton Áron h. plébánoshoz 1936. nov. 18-án, és erre Márton Áron telefonfelhívása. In: SAS Péter: i. m. 567.

412 Hirschler József plébánost ideiglenesen a Schütz kriptában helyezték el. A temetés sorrendje: a stallumokat a hatóságok küldötteinek tartották fenn. A hajóban az evangélium oldalán levő első padsorokat szintén a küldöttségeknek, míg a lecke-oldali első padsort az igazgatótanács tagjainak, a többi padsorokat a választmány és képviselőtestület tagjainak tartották fenn. Az apácák és női egyesületek a padok előtti téren foglaltak helyet. – *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1936. nov. 18-án.* – KPL: 7. d. 290h.

413 A temetési beszédet lásd Márton Áron hagyatéka 17. kt. (*Alkalmi beszédek 2*) (Szerk. Marton József) Pro-Print Csíkszereda 2018. 55–59.

414 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1936. dec. 7-én.* – KPL: 7. d. 290h.

orvosával és az ápoló személyzettel még „kedélyesen” beszélt. Halála előtt pár nappal a bíróságon ejtették az ellene felhozott vádakát.⁴¹⁵

Az egyházközség életét átható gyász mellett tovább folyt a kellemetlen anyagi ügyek rendezése. A pénzügyi intézkedésekkel párhuzamosan Márton Áronnak meg kellett oldania a főgondnokság ügyét. Jelen Gyula főgondnok lemondását nem tudták visszafordítani, az egyházközségnek tudomásul kellett vennie. A h. plébános az egyházközségi gondnokság ügyét felterjesztette az egyházmegyei hatósághoz a választmánynak azzal a kérésével, hogy a megüresedett főgondnoki széket a gazdasági és a jogügyi bizottság elnökei töltsék be ideiglenesen. Vorbuchner tudomásul vette, és jóváhagyásával dr. Óvári Elemér nyugalmazott városi ügyvéd és Brutsi László nyugalmazott vezérfelügyelő aláírási jogot és ideiglenes megbízást kapott.

Márton Áront a zárgondnokság ügye erősen nyomasztotta, még december elején tele van aggodalommal. Ha nem sikerül feloldani a zárgondnokságot december végéig, akkor ismét lehetetlen lesz a jövő évi rendes költségvetés elkészítése. Nagyon kérte Gyárfás Elemér szenátort, hogy minden lehetőséget megragadva eszközölje ki a zárlat feloldását a pénzügyminisztériumnál. Kérő levelében megállapította, hogy az egyházközség adóügyében semmi jelentős fordulat nincs, és a jelek szerint ezen az úton nem is várható. „Most láttam egy cikket az egyik bukaresti pénzügyi lapban, hozzá jelenlegi zárgondnokunk képét, s a cikkben olyasfélét írt, hogy az egyházközség irredenta propagandára fordította jövedelme jórészét, plébánosát, Hirschler József prelátust emiatt nem régen le is fogták volt, most azonban a zárgondnok, a kolozsvári ügyvédi kar egyik legkiválóbb tagja ellenőrzi az egyházközséget. A cikkről érzik, hogy tendenciózus információk alapján íródott s célja, hogy a zárlatot meghosszabbítsa. Sajnos azonban az, hogy úgy látszik, ezeknek a rosszakaratú tájékoztatásoknak a minisztériumban is hitelt adtak, mert habár adóügyünk jogilag rendeztetett, a zárlat feloldását nem akarják végrehajtani” – írja, majd jelzi: „Ha ebben a hónapban sem

415 + dr. Hirschler József pápai prelátus. In. Magyar Lapok, 1936. nov. 18-án, V. évf., 263. sz., 7.

sikerül a zárgondnokságot feloldatnunk, a jövő évi költségvetésünk is pusztán elméleti értékű marad, amint az ez évi is az.”⁴¹⁶

Gyárfás Elemér sikerrel járt közben, ezért az 1936-os őesztendő – a sok rossz után – jó hírrel zárulhatott a Szent Mihály-egyházközség számára: a pénzügyminiszter 1936. december 18-án kelt rendeletével, 1936. december 31-i hatállyal megszüntette a plébániára nehezedő zárgondnokságot. Kötelezték Virgil Nistor zárgondnokot, hogy felülvizsgálás végett számadásait terjessze be a pénzügyigazgatóságra és a törvényszékre. Ez azt jelentette, hogy a plébánia végre fellélegezhet, és 1937. január 1-jétől a plébánia épületeit, lakásait bérlők az egyházközség pénztárába fizethették be a béreket. A zárgondnokság megszüntetése Gyárfás Elemér szenátor közbenjárásának volt köszönhető, aki nagy örömmel értesítette Márton Áront, hogy sikerült a terhes ígát levenni az egyházközség válláról. „Vállalt missziójának befejezéseként” tekintett ennek az ügynek végleges lezárására. Bevallotta, hogy valószínűleg hamarabb is sikerült volna ezt elérni, ha Nagy László ügyvéd nem kísérelte meg teljesen sikertelenül egy Armeanu nevezetű felügyelőnél, aki nem az ügy sikerét mozdította elő, hanem épp Virgil Nistor zárgondnokot értesítette arról, hogy „legyen résen”, mert meg akarják szüntetni a zárgondnokságot. Nistor tényleg résen is volt. Gyárfás Elemér őszinte barátsággal írta a következőket Márton Áronnak: „Vége jó, minden jó, de én szeretném – egészen négy szemközt s a kettőnk közötti őszinte barátsággal – levonni mind ebből a jövőre azt a tanulságot, hogy ilyen inspektor urak és hasonlók szolgálatait – hacsak egyetlen mód van rá –, ne vegyük soha igénybe. Szegény Hirschlert is a kijárók döntötték bajba s a direktóriumot is végeredményben ez buktatta meg.” Gyárfás leveléből egyértelműen levonhatjuk a következtetést, hogy ő állt az ügy sikeres megoldásának hátterében.⁴¹⁷ Nem véletlen, hogy amikor

416 Márton Áron levele Gyárfás Elemérnek 1936. dec. 2-án. – Márton Áron hagyatéka 20. kt. (Levelek – 1.) (Szerk. Marton József) Pro-Print Könyvkiadó Csíkszereda 2020, 48–49.

417 Gyárfás Elemér szenátor levele Márton Áronhoz 1936. dec. 27-én. – KPL: Num. sz. n.; A Gyárfás Elemér elnök által vezetett Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsának szakembereire és a Státus anyagi támogatására továbbra is számíthatott, annak ellenére, hogy a román agrárreform alaposan megtépázta alapjait. – MÁTHÉ András: *A Státus gazdasági helyzete*

Márton Áront püspökké nevezi ki XI. Piusz pápa, Gyárfás gratulációjára válaszolva az új püspök az egyházmegye válságos anyagi helyzetét ecsetelve tisztelettel kérte a maga és egyházmegyéje számára további támogatását.⁴¹⁸ Gyárfás készséges magatartásáról tanúskodik Márton Áron püspökké szentelésének napján elmondott üdvözlő beszéde. Felelevenítve az egyházmegye ősi intézményének (Státus, Egyházmegyei Tanács) elmúlt két évtizedét, és annak kemény küzdelmét, a jó Isten gondviselésének tekintette, hogy Márton Áron személyében „olyan harcedzett, tetterős, fiatal vezért állított élünkre”, akivel eddig is a nehéz kolozsvári hollandkölcsön-ügy rendezésében együtt dolgozott, és akivel továbbra is szolgálni kívánja a gyulafehérvári egyházmegyet.⁴¹⁹

Márton Áron örömmel közölte a hírt főpásztorával: „Folyó évi január hó 2-án kelt 15-1937. számú magas leiratára való tiszteletteljes hivatkozással van szerencsém a legmélyebb tisztelettel jelentkezni, hogy a pénzügyminiszter 1936. december hó 18-án 318 799. szám alatt kibocsátott rendeletével Egyházközségünket az adóügyi zárgondnokság alól 1936. december hó 31-i hatállyal feloldotta, és az ügyek vitelét gazdasági hivatalunk folyó évi január 1-vel átvette. Mivel a zárgondnok számadásait a pénzügyigazgatósághoz tartozik benyújtani, Egyházközségünk vele nem számolhatott el, erre csak a pénzügyigazgatóság, illetve az illetékes bíróság értesítése után nyílik alkalmunk. A zárgondnokság feloldásából és a béreknek az egyházközség pénztárába történő fizetéséről a bérlőket az egyházközség is és az adóhivatal is kiértéskítette.”⁴²⁰

Gyárfás Elemére világi elnöksége idején. In: Gyárfás Elemér, a „civil püspök”. (Szerk. Holló László). SZIT.-Verbum. Budapest-Kolozsvár 2016. 166-187.

418 GYÉL: Num. 250-1939.; Közölve MARTON József: *A 80 éve püspökké szentelt Márton Áron első éve.* In: Székelyföld XXIV. évf. 3. márc. 2020. 103-117.

419 Gyárfás Elemér: *Üdvözlő beszéde Márton Áron püspökszentelésén.* In: Magyar Lapok, VIII. évf., 30. sz. 1939. febr. 14. 4.

420 *Márton Áron levele Vorbuchner Adolf püspöknek 1937. jan. 7-én.* – GYÉL: Num. 18-1937.

Márton Áron ügyrendezései az 1937. évben

Egyházközségi anyagi gondok

Bár az 1937. év a legsúlyosabb nyomasztó teher alól való felszabadulás jegyében indult, a megoldásra váró anyagi ügyek tömkelege továbbra is az egyházközség választmánya előtt tornyosult. Amikor az 1937. évi költségvetés tárgyalása került terítékre, Márton Áron külön kérte, hogy az egyházközség alkalmazottai méltányos fizetést kapjanak. „A jövőben s már a szervezeti szabályzat esedékes módosításánál az egyházközség legyen tekintettel arra, hogy a tisztviselőknak megfelelő fizetést biztosítson, hogy azok ne legyenek kényszerülve más állást, illetve foglalkozást keresni, sőt adott esetben ezen az alapon más állás vállalásától el is tilthassa. Továbbá az Egyházközség olyan egyéneket alkalmazzon a jövőben, kik nyugdíjat nem élveznek és más állást nem töltenek be.” A választmánynak azzal is szembe kellett néznie, hogy az elmúlt két év könyvelése teljesen rendezetlen volt. A nem éppen jogosan követelőző egyházi alkalmazottak Márton Áron személyében igazságos és erőskezű tárgyalópartnerre találtak, aki mindegyikkel megegyezett az egyházközség részéről juttatandó méltányos összegben.

A kolozsvári Szent Mihály-egyházközség összevont költségvetése 1937-ben a következőképpen alakult:

Fedezet – bevétel

1. Az 1936. év készpénz áthozata 136 000 lej.
 2. Ingatlan bérjövödelméből és járulékból 8 033 000 lej.
 3. Templomi perselyekből és harangozásból 68 000 lej.
 4. Egyházi járulékokból 250 000 lej.
 5. Kamatokból 92 180 lej
 6. Marianumtól, a monostori és szentpéteri plébániáktól 24 000 lej.
- Összes bevétel 8 603 180 lej.

Szükséglet – Kiadás:

Személyi kiadások:

1. Lelkészek járandóságai 521 680 lej.
 2. Gazdasági hivatal személyi járandóságai 325 300 lej.
 3. Segédszemélyzet és kegydíjak 297 000 lej.
 4. Iskolák, óvodák, árvaház fenntartási költségei 900 248 lej.
 5. Tanszemélyzet hátrálékai és papi nyugdíjalap 211 000 lej.
- Összes személyi kiadás 2 255 228 lej.

Dologi kiadások:

1. Adók és illetékegyenérték 1 991 382 lej.
 2. Épületfenntartás, javítás, víz- és villanydíjakra 1 439 400 lej.
 3. Templomi és irodai szükségletek, tűzifa stb. 347 000 lej.
- Összes dologi kiadások 3 777 782 lej.
- Kamat és tőketörlesztésekre 3 651 677 lej.
- Misékre és segélyekre 122 000 lej.
- Összesen 3 773 677 lej.

Szükségletek összesítése.

- I. Személyi kiadások 2 255 228 lej.
 - II. Dologi kiadások 3 777 782 lej.
 - III. Tőke és kamattörlesztés 3 773 677 lej.
- Összes szükséglet: 9 806 687 lej.

Egybevetés:

- Fedezet: Bevétel 8 603 180 lej.
- Szükséglet: Kiadás 9 806 687 lej.
- Fedezetlen: Hiány 1 203 507 lej.⁴²¹

A költségvetés főhatósághoz felterjesztése után Márton Áron két, kézzel írt, bizalmas levélben fordult Gajdáty Béla irodaigazgatóhoz, és közölte vele személyes véleményét. Kihangsúlyozta, hogy egyéni meglátásait nem terjeszthette a közgyűlés elé, mely az egyházközségi alkalmazottak szolgálati szerződését 1937. december 31-ig hosszabbította meg. Azonban közöttük szerepel két személy – Adorján Ödön pénztáros és Mustárdy Miklós tisztviselő –, akiket Péterffy Jenőék juttattak a plébániai alkalmazottak közé. A róluk szóló direktóriumi jegyzőkönyveket nem terjesztheti fel, mert azok már nem

421 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1937. jan. 15-én. – KPL: 7. d. 290h.

elérhető, hiszen az ügyészség kezében vannak. Az ügyészség, mivel nem lehet semmit bizonyítani, bármilyen vádat ejthet ellenük. Márton Áron azon a véleményen volt, hogy az egyházi vizsgálatot a két kérdéses alkalmazottal szemben mégis le kell folytatni. „Ha igaz, amit jegyzőkönyvbe adtak, akkor abban ők is hibásak, ha pedig nem igaz, akkor vádaskodtak a főgondnok ellen, ami szintén büntetendő. Éppen ezért véleményem szerint megfontolandó, hogy köthet-e az egyházközség ezzel a két tisztviselővel a vizsgálat megejtése előtt egy kötelező erejű, egy évre szóló szerződést. Munkaerőre ugyan szükség volna és az említett két tisztviselőnek is akad tennivalója bőven a hátralékok feldolgozása és az egyházi adózás most megkezdett munkálatai miatt, de nem volna fennakadás akkor sem, ha a püspöki főhatóság az említett vizsgálatra hivatkozva a két tisztviselővel a szerződés megkötését megtagadná. Találnánk valami olyan köztes megoldást ebben az esetben, amely az ügyvitelnek sem lenne kárára és egyben elősegítené a tisztulási folyamatot is.”⁴²² A Szent Mihály-plébánia alkalmazottai körében minden szempontból szükséges volt egy tisztulási folyamat. Ezt a tisztulási folyamatot segítette elő a h. plébános. Tudatában volt annak, hogy ezt a kérdést a választmányi gyűlésen nem lehet letárgyalni, ezért kérte a főhatóságot, hogy amikor jóváhagyja a tisztviselők szerződését, a két kérdéses alkalmazott helyzetére legyenek tekintettel.

A választmány Szilágyi Márton jegyzőnek 1937. január 1-jétől 1000 lejes fizetést szavazott meg. Mivel levéltárost is alkalmaztak a plébánián, a jegyző dolga csupán a választmányi jegyzőkönyvek vezetése volt. Márton Áron ugyancsak bizalmas levélben értesítette Gajdátty Béla irodaigazgatót, hogy a jegyző által elvégzett munkáért ez az összeg nagyon sok. „A költségvetés jóváhagyása előtt a püspöki főhatóság talán megkérdezhetné, hogy mi a jegyző teendője, vagy az 1000 lejt egyszerűen redukálhatná 500-ra.”⁴²³ Márton Áron odafigyelése az apró részletekre bizonyítja lelkiismeretes és gondos hozzáállását az anyagi ügyek rendezéséhez. Ilyen figyelmesség és

422 Márton Áron bizalmas levele Gajdátty Béla irodaigazgatóhoz 1937. jan. 19-én. – GYÉL: Num. 1797. d.

423 Márton Áron bizalmas levele Gajdátty Béla irodaigazgatóhoz 1937. jan. 20-án. – GYÉL: Num. 1797. d.

gondoskodás nélkül a Szent Mihály-plébániát képtelenség lett volna anyagilag talpra állni, mert a pazarlás szelleme még minden szinten érezhető volt az egyházi alkalmazottak és a választmány egyes tagjai részéről. Durva hasonlattal élve: a Szent Mihály-plébániát sohan, akik a közelébe kerültek, mint egy agyongyötört fejőstehenet akarták fejni.

Márton Áron h. plébánosban a választmány tagjainak nagyobb része már az első pillanattól kezdve megbízott. Bizonyítja ezt egy rövid jegyzőkönyvi bejegyzés. Amikor Márton Áron az 1937. február 25-én tartott rendes választmányi gyűlésen bejelenti, hogy „az elintézést kívánt határozatok elintézést nyertek”, a választmány nem kéri a jegyzőkönyv felolvasását, hanem egyszerűen tudomásul veszi, hogy a jegyzőkönyvben lévő határozatokat végrehajtották. Ezek a jegyző által megfogalmazott rövid mondatok a h. plébános iránti feltétlen bizalomról árulkodnak. Ugyanezen az ülésen kerül tárgyalásra az a kölcsön-ügy, amelyet a Direktórium a Transylvania Banktól vett fel 1936. február 27-én. Az akkori jegyzőkönyvben úgy szerepel, hogy a Direktórium tagjai és Gheroghe Dubleşiu bukaresti ügyvéd egybehangzóan szükségesnek látták a kölcsön felvételét az adóügyek rendezéséhez. A banki kölcsön elintézésére Dubleşiu ügyvédet kérték fel egy bizonyos összeg fejében. Mivel az akkor még funkcióban lévő Virgil Nistor zárgondnok Dubleşiunak egy vasat sem fizetett a megbízásra, ezért a Direktórium egyhangúan elhatározta, hogy erre a célra a Transylvania Banktól felvesznek 325 000 lej kölcsönt évi 6% kamattal. Feltételt is szabtak, mely szerint a főhatóság a Transylvania Bankkal szemben garantálja, hogy mihelyt feloldódik a zárlat, a házbérekbe befolyó összegből először a Bankkal szemben teljesíti adósságait, ha pedig az Egyházmegyei Tanács biztosítana kölcsönt az adóügyek rendezésére, akkor ebből is először a banki adósság törlesztésére fordítanak megfelelő összeget. A gyulafehérvári főhatóságtól garancialevelet is kértek a Bank részére. A főhatóság 1936. február 25-én hagyta jóvá a kölcsön felvételét. A Transylvania Bank a kölcsönt folyósította 6% kamat mellett, az egyházközség még váltókat is adott a banknak, melyeket a Direktórium néhány tagja alá is írt, név szerint Xántus János, Gyalui Sándor, László Endre, Petrovay Tibor, Török Árpád és Hirschler József

plébános. 1936. decemberében a Transylvania Bank a váltókat peresítette, és követelte a zárgondnok kirendelését is.

Az ügy állása 1937-ben a következő: Nagy László ügyvéd azzal védekezett a bíróságon, hogy a Direktóriumnak nem volt joga az egyházközségi közgyűlés jóváhagyása nélkül kölcsönt felvenni, ugyanakkor a felvett kölcsön nem ment át az egyházközség számadásán. Ezt felterjesztették a gyulafehérvári főhatósághoz véleményezésre azért is, mert annak idején a kölcsönfelvételhez a Direktórium kikérte a megyéspüspök jóváhagyását. Sajnos, az is igaz, hogy a súlyos beteg Mailáth püspök akkor már nem volt a kolozsvári ügyeknek tudatában, és a kérést aláírta. Most a Transylvania Bank arra kéri az egyházközség vezetőit, hogy 1937. március 8-ig a Direktórium által felvett kölcsönt rendezzék. A kérdés tehát az, hogy az egyházközség a banknak fizet vagy sem? [NB! Péterffy Jenő apósa, László Endre a Transylvania Bank igazgatója.] Sok vita után a választmány bizottságot állított fel a helyzet békés rendezésére. A vita során elhangzó vélemények közül Óváry Elemér azt képviselte, hogy az egyházközségnek nem kell megfizetni a tartozást, mert ezt az összeget a Direktórium azért vette fel, hogy kellőképpen meghonorálja Dubleşiu ügyvédet. Mivel Dubleşiu képtelen volt az adóügyek problémáját megoldani, ezért fölösleges számára a honorárium. Péterffy Jenő szerint azonban az ügyvédet megilleti a megegyezett összeg.⁴²⁴

Az egyházmegyei hatóság arra kérte a Szent Mihály-egyházközséget, hogy a Transylvania Bankkal békésen rendezzék a kölcsön-ügyet. Márton Áron a Transylvania Bank követeléséről szóló jelentésében így már azt jelenthette a gyulafehérvári központnak, hogy a választmány „nem tette magáévá a jogügyi bizottság véleményét, hanem a békés megegyezés mellett foglalt állást”.⁴²⁵ A választmány hosszas tárgyalás után úgy döntött, hogy „az egyházközség

424 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1937. febr. 25-én. – KPL: 7. d. 290h.

425 Márton Áron levele Vorbuchner Adolf püspöknek 1937. febr. 27-én. – GYÉL: Num. 680–1937.

a Transylvania Banknak kifizeti most az egész kölcsöntartozását egyszerre készpénzben.”⁴²⁶

Nemcsak a Transylvania Bank irányában fennálló tartozás okozott gondot az egyházközségnek, hanem a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbanktól érkező követelések is. Habár a tárgyalásokkal sikerült a körülbelül 21 milliós folyószámla-tartozást 10 900 000 lejre leszállítani, mégis tetemes összeggel terhelte meg a plébániát, mert negyedévenként törleszteni kellett a 4% kamatot, ami 109 000 lejt jelentett. A kolozsvári Hitelbank és Takarékpénztárral – az adósság rendezése érdekében – a Szent Mihály-plébánia vezetősége továbbra is folyamatos tárgyalásokat folytatott.

Közben a további követelések sem szűntek meg, és igényekkel jelentkeztek azok a személyek is, akik a múltban elvégzett vagy el nem végzett munkájukért juttatásokat követeltek. Ezek közé tartozott Krasznay Pál ügyvéd, aki a Hirschler József plébános ügyében tett szolgálatáért követelt honoráriumot. Nem nagy összegről volt szó, mindössze 2 397 lejről, mégis az egyházközség nehéz anyagi helyzetében a legkisebb kiadás is tehernek számított. Krasznay Pál ügye érdekében Vorbuchner Adolf segédpüspökhöz fordult, pontosan beszámolt a megbízatása óta (1933) eltelt időszakról és az általa elvégzett munkáról. Mivel bevallása szerint teljesen az egyházközség ügyeinek szentelte életét, ezért remélte, hogy mint javadalmi ügyvéd, kárpótlásként állandó alkalmazást nyer a Szent Mihály-plébánián. Ennek elintézését várta az egyházmegyei hatóságtól.⁴²⁷ Tehát nem a pénzen volt a hangsúly, hanem egy bérmentes lakás megszerzésén.

Mivel a Direktórium folyamatosan növelte a kölcsönöket, az egyházközség vezetősége kénytelen volt a Fodor Testvérekkel is tárgyalásokba bocsátkozni, és a tárgyalások eredményeként a leredukált

426 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1937. febr. 25-én.* – KPL: 7. d. 290h.

427 *Krasznay Pál ügyvéd levele Vorbuchner Adolf püspökhöz 1936. aug. 28-án.* – KPL: 7. d. 290h.

kölcsönt visszafizetni; ez 800 000 lejt tett ki, és havi 100 000 lejes részletekben nyolc hónap alatt kénytelenek voltak törleszteni.⁴²⁸

Ugyanígy jogos követeléssel álltak elő a kolozsvári szentpéteri plébánia területén működő Miasszonyunkról nevezett iskolanővérek, akik a zárgondnokság alatti években (1934, 1935) nem kapták meg a fizetésüket. Összesen 336 000 lejt igényeltek. Márton Áron tárgyalásokat folytatott a nővérek tartományi főnökével, és sikerült elérnie, hogy a követelt összeget 120 000 lejre csökkentsék.⁴²⁹

Vorbuchner Adolf leirata rendezni kívánta Péterffy Jenő követeléseit. A segédpüspök a volt Direktórium felszámolására kiküldött ötös bizottság megállapításai és javaslatai alapján úgy döntött, hogy az ügyvéd 171 889 lejes követelését 34 722 lejre csökkenti. „Minthogy Dr. Péterffy Jenő 1936. január 1-től 1936. március 17-ig, mint ideiglenes ügyvéd működött, ezen minőségében való díjazását a közvetlen elődje, Dr. Nagy László által élvezett fizetésben, azaz havi 1200 lejt, összesen két és fél hónapra 3000 lejtben állapítom meg készkiadásain kívül. Ezen minőségben végzett ügyvédi munkáiért a fentebb megállapított ügyvédi díjazáson kívül készpénz kiadásainak megtérítése illeti meg, valamint az ellenfél terhére bíróilag megítélt tiszteletdíjak. A megtérítendő készkiadások igényét számszerűleg 62 lejtben mutatta ki Dr. Péterffy Jenő; ezen összeg tehát részére kiutalandó. Ezek szerint Dr. Péterffy Jenő költségeit 34 722 lejt + 3 000 lejt + 62 lejt, összesen 37 784 lejtben állapítom meg; ezen összeghez járul még az általa folyamatba tett perekből fentiek szerint később befolyó tiszteletdíj az általa végzett munka arányában.”⁴³⁰

Vorbuchner segédpüspök rendezte a Direktórium jogi helyzetét is. Megállapította, hogy az minden intézkedését az egyházmegyei hatóság jóváhagyásával tette, illetve intézkedéseire legalább utólagosan jóváhagyást kért és kapott. Bármennyire is jóhiszemű és

428 A követelőlőzők sorában feltűnt a müncheni Mayer cég, a Szent Mihály-templom üvegablakainak kivitelezője. Lásd *A kolozsvári Szent Mihály-egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1937. márc. 18-án.* – KPL: 7. d. 290h.

429 *A kolozsvári Szent Mihály-egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1937. máj. 14-én.* – KPL: 7. d. 290h.

430 *Vorbuchner Adolf püspök leirata Péterffy Jenő követeléseinek ügyében 1937. jún. 10-én.* – KPL: Num. 1746–1937.

jószándékú volt a Direktórium bizonyos intézkedésekben, mégis ténykedésük egyes esetekben kifogásolható. Azonban „az ily kifogások az egyházközségnek ügyeit és érdekeit gyakorlatilag nem viszik előbbre, sőt hátrányok előidézésére volnának alkalmasak; minthogy az egyházközségnek a mostani helyzetben és körülmények közt az az igazi érdeke, hogy minden tagja a közös bajok orvoslására, az egyházközség anyagi talpraállítására békés és egyetértő működéssel összefogjon; habár az egyházközségnek önkormányzati szervei a volt direktórium egyes intézkedéseit további, vagy újabb vizsgálat tárgyává tenni jogosultak volnának, a további bírálatokat mellőzni kívánom. Ezért a liquidáló ötös bizottságnak jelentését tudomásul véve, a volt Direktórium működésére az Egyházmegyei Hatóság felmentését általánosságban megadom. Szíveskedjék fentiekről a volt direktórium tagjait is megfelelőleg értesíteni.”⁴³¹

Péterffy Jenő nem a békés megoldások embere volt. Bármennyire is igyekezett az egyházmegyei hatóság az ötös bizottság munkájával és jelenlétével békés mederbe terelni a kialakult helyzetet, Péterffy mindig talált okot, amivel a kedélyeket borzolni tudta. Márton Áronnak a Vorbuchner Adolf püspökhöz írt leveléből megtudhatjuk, hogy a főhatóság tényleg igyekezett eltekinteni azoktól a vizsgálatoktól, amelyek megbontották volna az egyházközség békéjét. A h. plébános abban reménykedett, hogy amint a választmány, úgy a Direktórium volt tagjai is alávetik magukat Vorbuchner rendeletének. Sajnos Péterffy ebből a püspöki intézkedésből is a „becsületes és önzetlen munkának büntetését” olvasta ki. Márton Áron pedig tisztán látta: lehet, hogy a volt direktórium mindenben az Egyházmegyei Főhatóság igazolható tudomásával és utasításai szerint járt el, de le nem zárt ügyekre mégsem adható fenntartás nélküli felmentés, mert azok vehetnek olyan fordulatot is, hogy a felelősség megállapítása érdekében azokat az információkat is meg kell vizsgálni, amelyek alapján a Püspöki Hatóság valamit jóváhagyott vagy tudomásul vett. De azért sem lehetett ettől eltekinteni, mert éppen a volt Direktórium részéről történtek olyan indokolatlan hivatalos hivatkozások a nyilvánosság előtt az iratokra, amelyek egyoldalú beállításukkal

431 Vorbuchner Adolf püspök leirata a Direktórium felmentése ügyében 1937. jún. 10-én. – KPL: Num. 1745–1937.

fölöslegesen provokálták a közvéleményt, s amelyek óvatosságra intettek. Márton Áron azt javasolta Vorbuchner püspöknek, hogy ha a volt direktórium tagjai továbbra sem hajlandók megérteni a békés megoldások útját, és kifogásolják az intézkedéseket, akkor az ötös bizottság jelentését teljes egészében adja át a volt Direktórium tagjainak, amelyek alapján esetleges észrevételeiket megtehessék. Márton Áron arra is rájött, hogy Péterffy Jenő soha nem a maga nevében járt el, hanem mindig a Direktórium határozatai alapján, ezért „sérelme is csak kollektív lehet, nem pedig személyi”. Azt ajánlotta Vorbuchnernek, hogy a Direktórium tagjait hallgassa ki külön-külön, mert akkor világossá válna Péterffy egyszemélyes ellenségeskedése. „Nem ártana dr. Péterffy ügyvédnek tudomására hozni azt is, hogy a Kegyelmes Püspök Úr az egyházközség mai helyzetét ismeri, fölösleges tehát neki olyan sértő megjegyzéseket tennie, mintha volnának, akik a helyzet tiszta megismerését megakadályozni tudnák.”⁴³²

A választmányi gyűlések jegyzőkönyveiben nem található meg Márton Áron minden intézkedése, mert azokat – Vorbuchner jóváhagyásával – csak pár ember tudtával hozta meg. Az ötös bizottság ülésén hangzott el Schilling Dezső ügyvéd neve, akivel 1937. május 3-án szerződést kötöttek a hollandkölcson-ügy további intézkedései ügyében.⁴³³ Márton Áron ezen intézkedéséről bővebb információkat találunk a Gajdáty Béla irodaigazgatónak írt tájékoztató levelében. Márton Áronnak a kölcsönügy rendezéséhez „közvetítőt” kellett igénybe vennie. A legfontosabb ügyekkel kellett kezdeni, nevezetesen az adóügyek rendezésével és a zárgondnokság feloldásával; ez a teher 1936. december 31-én került le az egyházközség válláról. Ezután lehetett „hatékony akcióba” lendülni a holland kölcsön-ügy rendezésével. A kamat és tőkerészlet kifizetésének halogatása nyugtalanította a holland hitelezőket. Attól tartva, hogy a holland kölcsönzők esetleg az egyházközség irányába veszedelmet is jelenthetnek, tárgyalásokat kellett kezdeni a kedvező egyezség reményében.

432 Márton Áron levele Vorbuchner Adolf püspöknek 1937. aug. 5-én. – GYÉL: Num. 1745–1937.

433 Márton Áron és Gyárfás Elemér megállapodást kötnek Schilling Dezső ügyvéddel a Holland-kölcsön rendezése ügyében 1937. máj. 3-án. – GYÉL: Num. 1963–1937.

Márton Áron jól tudta, hogy az „ügy sikere érdekében a nyilvánosságot, így az egyházközség illetékes szerveit is ki kellett zárni”. Így került a képbe Schilling Dezső kolozsvári ügyvéd, akinek Vorbuchner Adolf püspök tudtával Márton Áron megbízást adott. Schilling Dezső ügyvéd feladata az volt, hogy a holland hitelezőkkel kapcsolatba lépjen, tudakozódjék és „meghatározott feltételekkel egyezséget kössön”. A megbízásról csak néhány státustag és egyházközségi vezető ember tudott. Nemsokára Márton Áron jobbnak látta őket is kiiktatni az ügy menetéből. „Később azonban, mivel a szükséges diszkréciót, s ez által az ügyet is veszélyeztetve láttam, kénytelen voltam mindenkit kikapcsolni, s az egyezkedést a Püspök úr tudtával, tovább saját felelősségemre venni. Az akció sikerült, 1937. szeptember 15-én a papírok nagyrésze a névérték 25%-ának lefizetésével biztos kezekbe jutott, ami által elértük azt, hogy az egyházközség a tőke és időközi kamatokkal együtt 70-75 millió lejt kitevő adóságát 10-15 millió lejjel ki tudja fizetni, és erre is kedvező fizetési feltételek állapíttatnak meg.”⁴³⁴ Csak a későbbi dokumentumokból lesz nyilvánvaló, hogy amikor Márton Áron az ügyrendezést veszélyeztetve látta, a szükséges diszkréció miatt végül mindenkit kikapcsolt, és a holland hitelezőkkel való további egyezkedést – szintén Vorbuchner püspök tudtával – saját felelősségére egyedül végezte, Tusa Gábor ügyvéd titkos bevonásával. Ez 1943-ban vált nyilvánvalóvá, amikor dr. Tusa Gábor ügyvédi irodája honoráriumot kér Baráth Bélától, a Szent Mihály-egyházközség plébánosától az 1938-ban a holland kölcsön rendezésében készített ügyvédi véleményéért. Baráth Béla először Kedves András főgondnokhoz fordult ez ügyben, akinek Márton Áron hivatalból való távozásakor átadta a személyes természetű írásait és iratait. Az új kolozsvári plébános közölte Márton Áronnal, hogy a Tusa Gáborhoz intézett felkérő levele nem található az egyházközség irattárában, és számára nem világos, hogy elkészítette-e a honoráriummal járó ügyvédi véleményt, mely alapján

434 Márton Áron tájékoztató levele Gajdáty Béla irodaigazgatónak a Holland-kölcsönről 1938. nov. 12-én. – Márton Áron hagyaték 20. kt. (Levelek – 1.) (Szerk. Marton J.). Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2020. 85–86.

kifizetheti-e most az ügyvédnek járó 500 pengőt.⁴³⁵ Márton Áron válaszában pontosítja a holland kölcsön rendezésének menetét. „Dr. Tusa Gábor a kérdéses jogi véleményt személyes felkérésemre adta, személyesen hozta el hozzám, s még élő szóval is elmagyarázta. Természetesen munkáját honorálni kívántam, dr. Tusa azonban azt ismételten elhárította, hogy szívésségből tette. A kirendelt gondok úrral szíveskedjék közölni, hogy az utólag megállapított 500 pengő honoráriumot kész vagyok kifizetni, s a kifizetésre Ferencz Béni püspöki Helytartósági irodaigazgatónak egyidejűleg megfelelő utasítást is adtam. Következőleg az egyházközség állásfoglalása a honoráriumra vonatkozólag nem látszik szükségesnek.”⁴³⁶

Dr. Schilling Dezső ügyvéd, aki az ügyletet Márton Áron megbízásából lebonyolította, munkájáért 800 000 lejrt kért. Vorbuchner ennek az összegnek megfizetését méltányosnak tartotta és hozzájárult, hogy az egyházközség számára kifizesse. Schilling Dezső a megajánlott összeget 700 000 lejre mérsékelte abban az esetben, ha azt 1939. január 31-ig megkapja. Márton Áron a segédpüspöknek később bizalmasan bevallotta: „Azonban ezt a fizetési költséget is az előzmények után és mivel az ügyletet nyilvánosan az egyházközség szervei elé nem vihettem, magamnak kellett vállalnom. Erre vettem fel az említett 500 000 lej kölcsönt és ezt tartozik a plébános visszafizetni, valamint a még további 200 000 lejrt vállalni azzal, hogy úgy a tőkét, mint a kamatot a plébános a javadalomnak az egyházközség terheinek törlesztésére kiszakított jövedelméből fogja megfizetni az egyházmegyei hatóság előzetes beleegyezése alapján, alkalmas módon és időben.”⁴³⁷

A h. plébános 1937. július 23-án, az egyházközség választmányának rendes ülésén jelenti be, hogy a segédpüspöktől felmentését kérte a Szent Mihály-plébánia vezetése alól. „Kértem Önagyméltóságát, hogy engemet hivatalomtól felmentve, az egyházközségnek adjon

435 Lásd Baráth Béla levele Márton Áron püspökhöz 1943. okt. 21-én. – KPL: Num. 995-1943.

436 Márton Áron levele Baráth Béla kolozsvári plébánosnak 1943. nov. 18-án. – GYÉL: Num. 2773-1943.

437 Uott.

alkalmat, hogy plébánosát szabadon megválaszthassa”.⁴³⁸ Vorbuchner püspök szóban megígérte, hogy megpróbálja teljesíteni Márton Áron kérését, de egy későbbi beadványra a következőképpen válaszol: „Ismerem és méltányolom azon nehézségeket, amelyekre felterjesztésében hivatkozik, és amelyeket előszóval részletesen előadott. Elismerem azt is, hogy nem egy szempont kívánatossá tenné a plébánosi állás és beneficium végleges betöltését. Mégis a kérdésnek ismételt alapos megfontolása arról győzött meg, hogy ragaszkodnom kell első elhatározásomhoz, hogy ti. az egyházközség anyagi ügyeinek kellő és szükséges tisztázásáig a plébános-választást nem tűzöm ki. Bizalommal kérem tehát, folytassa továbbra is a nem könnyű és több vonatkozásban nehézségekkel járó feladat elvégzését. Egyházmegyei Hatósága továbbra is bizalommal támogatja Főtisztelendőségedet munkájában és remélni szeretném, hogy az egyházközség jóindulatú tagjai is segítségére lesznek.”⁴³⁹ A segédpüspök tartózkodása a plébánosválasztás kiírásában nem bizalmatlanságot jelentett Márton Áron iránt. Ismét Vorbuchner kezdeményezése volt, hogy elismerésének jeléül egyházi kitüntetésben részesítse Márton Áront. Olyan címzetes kanonoki cím odaadását szorgalmazta, amely ugródeszka lehetett éppen a kolozsvári plébánosi címmel együttjáró rendes kanonoki (kolozsmonostori levéltár őre) kinevezéséhez. Azaz az indoklással, hogy Márton Áron megszabadította a kolozsvári plébániát a zárgondnokság alól, a székeskáptalannak ismételten előterjesztette óhaját, hogy tiszteletbeli kanonokká kívánja kinevezni. A székeskáptalan most nem akadékoskodott, mint pár hónappal azelőtt. Döntésüket Zomora Dániel nagyprépost közölte az Egyházmegyei Hatósággal: „a székeskáptalan a változó viszonyokra való tekintettel, készségesen és egyhangúlag véleményezte, hogy Márton Áron tb. kanonoknak neveztessek ki”.⁴⁴⁰ A c. kanonoki kinevezés nem érte váratlanul Kolozsvár klérusát. A lassan egy éve megbízott h. plébános a Hírnök főszerkesztője szerint is „lelki és anyagi téren is

438 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve, 1937. július 23-án.* – KPL: 7. doboz, 290h.

439 *Vorbuchner Adolf püspök levele Márton Áronhoz 1937. június 15-én.* – KPL: Num. 1989–1937.

440 GYÉL: Num. 241–1937.

derekas munkát végez”. Vorbuchner Adolf segédpüspök figyelmességét látták egy olyan személy irányában, aki szerényen és csendesen végzi csíki konokságával és szívósságával az egyházközség anyagi talpra állítását.⁴⁴¹

A választmány tagjai meglepődtek a felmentését fontolgató Márton Áron bejelentésén, bátorították, hogy a nehézségek és egyesek intrikus megnyilvánulásai miatt nem kedvetlenedjék el. Jelezték: a még mindig súlyos anyagi gondokkal küzdő egyházközség vezetésére nem tudnak alkalmasabb személyt elképzelni, szükségesnek tartják, hogy a plébániát az annak anyagi ügyeit helyes útra terelő h. plébános vezesse továbbra is. Azonban Márton Áron nem elkedvetlenedésből és nem a rengeteg munkától való félelemből, hanem a Szent Mihály-egyházközség ősi választási joga iránti elismerésből kérte felmentését. A gyűlésen is előrelátásáról és megfontoltságáról tett tanúságot. A Külkajántó úti kápolna terveivel és költségvetésével kapcsolatosan nem egyezett bele az újabb kölcsön felvételébe. „Az Egyházközség egy újabb váltó-kölcsön felvételét nem tudja vállalni. Ha nem rosszabbodik az anyagi helyzetünk – ígéri –, hogy a jövő évi költségvetésbe felvesszük ezt az összeget. Ha 10 évig kínlódtunk így, még egy évig várjunk az építéssel.”⁴⁴²

A Szent Mihály-egyházközség vagyoni állása 1937. október 28-án a következő képet mutatta: az egyházközség terhe, amikor Márton Áron átvette adminisztrálását (1936. március) körülbelül 95 984 080 lej volt. 1937. október 25-én viszont már 75 172.382 lej, ami 20 811 698 lej csökkenést jelent. A 75 172 382 lej anyagi teher a következőképpen oszlik meg: holland kölcsön 56 948 100 lej; Takarékpénztár 10 900.000 lej; Transylvania Bank 2 128 000 lej; Fodor Testvérek 200 000 lej; Templomablakok és egyéb terhek 250 000 lej; Harangkölcsön 500 000 lej; a szentpéteri plébániának 25 788 lej; az Egyházmegyei Tanácsnak 1 600 000 lej; a római katolikus főgimnáziumnak 13 500 lej; Hát-rálékos adó 2 606 994 lej. Összes teher 75 172 382 lej. Összes vagyon 207 910 000 lej. Tiszta vagyon 132 737 618 lej.

441 BOROS Fortunát: Egyházi férfaink kitüntetése. In: A Hírnök. XXXIV. évf. 2. sz. 1937. febr. 15. 56.

442 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1937. júl. 23-án.* – KPL: 7. d. 290h.

Az adósságok csökkentésére (a Transylvania Banknál, a Kolozsvári Takarékpénztár és más hitelezőknél fennálló tartozások) szóba került a Főtér 21. szám alatti ház, valamint az Elővölgy innenső oldalán lévő 3,5 hold telek eladása, ami hosszas vitát váltott ki a választmányi gyűlésen. Ezért Márton Áron azt javasolta, hogy ezügyben össze kell hívni a rendkívüli közgyűlést, amelyen az egyházközség jelenlegi vagyoni helyzetét ismertetve felhatalmazást szándékozott kérni a két ingatlan eladására. A rendkívüli egyházközségi közgyűlés időpontját 1937. november 14-re, vasárnap de. 11 órára tűzték ki.⁴⁴³

A főhatóság engedélyével összehívott rendkívüli közgyűlésen Márton Áron elnökölt. Az egyházközség alkalmazottai közül jelen voltak: Dr. Kedves András ideiglenes gondnok, dr. Nagy László ügyvéd, Rátz Mihály műszaki tanácsos, Adorján Ödön pénztáros, Szilágyi Márton jegyző, Csányi István számvevő, dr. Mustárdy Miklós könyvelő és Berényi László irattáros. A képviselőtestületi tagok közül 123 személy volt jelen.⁴⁴⁴ 1933 óta első alkalommal hívták össze

443 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1937. okt. 28-án.* – KPL: 7. d. 290h.

444 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség képviselőtestületének rendkívüli közgyűlés személyi névsora:* Adorján Béla, Adorján János, Alexy Béla, Alberthy Lajos, Balázs András, Balázs Gyula, Babits József, Bálint József, Br. Bánffy Dénes, Dr. Bartha Ignác, Dr. Baróthy István, Dr. Boga Alajos, Dr. Bogdán Károly, Bogdán Jenő, Bodnár Béla, Bornyász László, Bocsánczi Tódor, Dr. Bereczky Ernő, Biasini Sándor, Dr. Biró Lajos, Dr. Biró Vencel, Blanár Gyula, Dr. Buttinger Antal, Cseh József, Cseke Vilmos, Csizhegyi Lajos, Csérgő Benedek, Dr. Dávid László, Dr. Deák Gyula, Dombi József, Domokos Péter Pál, Domanyáncz Péter, Dsida Aladár, Dutsák András, Dr. Ehrlich István, Ehrlinger Ferenc, Ehrlinger József, Fanta István, Farkas József, Fejér Béla, Fehér Gyula, Ferencz Ignác, Finzler Ferenc, Frána Péter, Dr. Gabányi Imre, Dr. Gergely Jenő, Görr Aladár, Gyurcsányi Emil, Dr. Henkó János, Harmath Tivadar, ifj. Hartig Vilmos, Hevesi József, Dr. Hegedüs Sándor, Héjja Kálmán, Dr. Hirsch Zoltán, Iring Sándor, Iring Ernő, Dr. P. Jánossy Béla, Jakab Antal, Jakner József, Kajtsa Ferenc, Kapcza Imre, Kapcsák Árpád, Kiss József, Kelemen Béla, Kun József, Kutti József, Dr. Lakatos Imre, László Endre, Leitz József, Lévy Jenő, Lőrinczi János, Márton István, Máthé Dénes, P. Mészáros Dorotheusz, Mánok Ferenc, Dr. Medgyesi József, Dr. Munduk Béla, Nagy Gy. Sándor, Niklász Ágoston, Oberding Antal, Orosz Endre, Dr. Ovári Elemér, Dr. Pap Béla, Pap J. János, Párdy Károly, Petrovay Tibor, Plancsintár Endre, Placsintár Lukács, Prosche Ferenc, Dr. Péterffy Jenő, Dr. Prikler Lajos, Puskás Lajos, Pusztai Kálmán, Dr. Rajka László,

az egyházközség rendkívüli közgyűlését. Az elnöklő h. plébános beszámolt az elmúlt időszak eseményeiről és a Szent Mihály-plébánia még mindig aggasztó helyzetéről. Megnyitó beszédében kötelességének tartotta, hogy megemlékezzen a kolozsvári Szent Mihály-egyházközséget harminc éven át vezető Hirschler József apát-plébánosról, kiemelve érdemeit és alkotásait. „Mind a lelkipásztorkodás, mind egyházközségi téren az intézmények és alkotások egész sorával állított magának el nem múló emléket és kitörölhetetlenül beírta a nevét az egyházközség történetébe. Fennkölt szelleme, gondoskodó szeretete nemzedékeket fog átsugározni és nemzedékek fogják hálával és tisztelettel emlegetni. Kérjük a jó Istent, hogy a munkáséletért, melyben önmagát szétosztotta, adjon örök jutalmat, a sok keserűségért pedig, melyet a csalódások okoztak, adjon örök vigasztalást neki.”⁴⁴⁵

Nemcsak az egyházközséget, hanem Márton Áront is súlyosan érintette Jelen Gyula főgondnok lemondása. „A főgondnok úrnak ez a lépése nehéz helyzet elé állított engemet is, és a választmányt is. Az egyházközséghez történt megbízásom átvételétől kezdve őszinte jóakarattal segített az ügyek átvételében és vitelében s komoly aggodalmat okozott, hogy éppen a legnehezebb időben veszítjük el, amikor az egyházközség helyzete az ügyek rendezetlen és zavaros volta miatt igen súlyos volt, s amikor leginkább szükség lett volna az ő okosságára, tapasztalataira és higgadtságára, úri mérsékletére és tapintatára”.⁴⁴⁶ Értékeli eddigi szolgálatát, mert Jelen Gyula az egyházközség legnehezebb időszakában, a hollandkölcson-ügy kálváriájának elindulásakor vette át a főgondnoki tisztséget, és higgadtan és körültekintően sikerült megakadályoznia a botrány elmergesedését.

Rácz József, Retezár Antal, Dr. Rózsa József, Dr. Rohonczy Lajos, Roos József, Roth Márton, Dr. Ruzitska Béla, Szpacsek Ferenc, Sztruhala Mihály, Dr. Sulyok István, Dr. Szabados István, Szántó Béla, Szopos András, Szopos Sándor, Gróf Teleki Ernő, Tóth Dénes, Thuróczy Albert, Török Árpád, Uram Antal, Dr. Vargha Lajos, Veress Ernő, Veress István, Zeiler József, Zipszer Alajos, Zsibai Róbert, Zsizsmann Rezső, Zsulyevics Mátyás, Váradi Albert.
– KPL: 7. d. 290h.

445 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség képviselőtestületének rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve 1937. nov. 14-én. – KPL: 7. d. 290h.

446 Uott.

Személyesen is megpróbálta visszatérésre bírni a főgondnokot, de nem sikerült. Ezért ideiglenesen a főgondnoki teendőket a gazdasági és jogügyi bizottság elnökei látták el.

Márton Áron visszatekintésében a továbbiakban csak arra az időszakra szorítkozik, amióta őt a főhatóság ideiglenesen megbízta az egyházközség vezetésével. Az utolsó közgyűléstől eltelt öt évet rendezetlenség és kuszaság jellemezte. Megjegyezte: ahhoz, hogy teljesen tisztán lássanak, sok időre és munkára lesz szükség. A rendkívüli helyzetben ideiglenesen kapott kinevezést, de szeretné kihangsúlyozni, hogy a gyulafehérvári főhatóság tiszteletben tartja az egyházközség ősi plébánosválasztó jogát. Márton Áron plébánosi megbízatásával együtt az önkormányzati szervezet, vagyis a választmány is elkezdte működését. A nehézségek és a problémák előtt álló új vezetőségnek nem volt könnyű dolga.

A megnyitó beszédben Márton Áron őszintén a jelenlévők elé tárta a kinevezésekor talált helyzetet. Tudatában volt annak, hogy nehéz feladatot vállalt. Az egyházközség jövedelmét a hátralékos adók és különböző címenek kirótt adóbírságok miatt az állami pénzügyi közegek évekkal előbb zár alá vették, és a plébánia minden pénzét zárgondnok kezelte, aki a felsőbb utasítások értelmében a befolyt összegből elsősorban az állami követeléseket fizette ki, és csak másodsorban utalt az egyházközség céljaira. Ilyen körülmények között az adósságok törlesztésére gondolni sem lehetett, és a valóságban semmi előrelépés sem történt. A különböző adósságok az időközi kamatokkal felnőttek, és a régi adósságok mellé még újabb adósságok jöttek. Amikor átvette az egyházközség adminisztrálását, csupán a magántartozások összege 80 milliót tett ki. Mindezeknek természetes következményeként idegesség vett erőt a kolozsvári plébánia közösségén, időnként a legkülönbözőbb hírek, híresztelések és rémlátások kerültek forgalomba, melyek nyugtalanították a közvéleményt. „Az elnökség és választmány legfőbb gondját tehát az képezte, hogy legelőször a tehertől, az állami zárgondnokság alól szabadítsa fel az egyházközséget. Ebben az irányban dolgozott és igen komoly erőfeszítéseket tett az előző vezetőség is, az elnökségnek és választmánynak segítségére jött az Egyházmegyei Tanács és világi elnöke, dr. Gyárfás Elemér szenátor, akinek támogatásával

sikerült is eredményeket elérni. Kedvező pénzügyminiszteri döntés alapján a 13 milliós adóterhelést és bírságot aránylag kis összeggel kifizettük, másik adóbüntetés fellebbezése során a táblánál kedvező ítéletet kaptunk, aminek alapján sikerült a pénzügyminisztériumnál a zárgondnokság feloldását a múlt év végével kieszközölnünk.⁴⁴⁷ Az anyagi támogatás és az önzetlen közreműködés az Egyházmegyei Tanács és Gyárfás Elemér elnök, szenátor részéről soha nem maradt el, amit – különben – sem Hirschler József, sem a Direktórium nem fogadtak el, bennük inkább ellenséget láttak.

Az elnöklő Márton Áron beszédének második részében az elért eredményeket mutatta be. Kihangsúlyozta, hogy a zárgondnokság után megindulhatott az egyházközség ügykezelésének normális menete. Az elnökség és a választmány, hogy az egyházközségi intézmények zavartalan anyagi ellátását biztosítsa, egyidejűleg tárgyalásokba kezdett a hitelezőkkel, és mindenütt megértésre talált. A Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank 50% elengedést és jelentékeny kamatcsökkentést, a Transylvania Bank fizetés esetén 20% engedményt helyezett kilátásba, és a zárgondnokság ideje alatt, a nehéz „helyzetünket megértve, nem zaklattak”.

Az elnökség és választmány törekvése és munkája hamarosan eredményekhez vezetett. Sikerült biztosítani a plébánia intézményeinek szabályszerű működését, a hitvallásos elemi iskolában a növendékek száma megnőtt, és már az 1936/37. tanévben új tanerőt állíthattak be. A zárgondnokság feloldása után, amint az egyházközség jövedelmeinek kezelését visszakapták, a belföldi hitelezőknél is megkezdtek a kamatfizetések, az egymillió aluli adósságok kifizetését. Az ügymenet normalizálódása következtében lassanként eltűnt a hívő közönség idegessége, és kimaradtak az idegesítő híresztelések is. „Mostanra pedig megérkeztünk ahhoz a ponthoz, amelynél megindult a teljes önkormányzati élet, de az anyagi helyzet végleges elrendezése érdekében gyökeres intézkedésre van szükség. Ebből a két szempontból voltam bátor összehívni a képviselőtestület közgyűlését rendkívüli időben: először, hogy alkalma legyen az egyházközség egyetemét képviselő testületnek az ügyek vitelére befolynia és a

447 Uott.

szervezeti szabályzatban biztosított jogánál fogva az ügyek közvetlen intézésére rendelt választmányt újra felhatalmaznia, illetve kijelölnie; és másodszor, hogy az anyagi ügyek rendezését illetőleg felelősen döntsön. Amikor először volt szerencsém a választmány előtt megjelenni, következőket mondtam: A kolozsvári egyházközség a mi népi és vallási közösségünk területén olyan, mint az evangéliumban emlegetett hegyen épült város: messzire ellátszik és életét, a benne lakók jövés-menését minden oldalról megfigyelhetik és meg is figyelik. De a hasonlat találó abból a szempontból is, hogy a hegyen épült város vár lehet, távoli vidékek ereje és biztonsága veszély idején. Életünk tehát nem rejtett élet s erősségünk vagy gyöngeségünk nemcsak a magunk ereje vagy gyöngesége. Mindenkit érdekel, nemcsak Kolozsvár közönségét, hanem Erdélyt, a Bánságot, a Körösök vidékét és a Szilágyságot is, és nemcsak a katolikusokat, hanem valamilyen szempontból Erdély minden népét és vallását is, hogy mi és hogyan történik itt. A mi egyházközségünket múltja, geopolitikai helyzete, népességi arányszáma, anyagi és szellemi erőkkal való ellátottsága egyaránt kötelezi, hogy úgy a vallási és kulturális igények ellátásával, mint az egyházközségi élet fegyelmezettségével és feladatai megoldásával példát adjon.”⁴⁴⁸

A rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvében az egyházközség anyagi helyzetéről is találunk egy nagyszerű tájékoztatást.⁴⁴⁹ 1936 márciusában, amikor az egyházközség választmánya újra megkezdte működését, akkor az egyházközség vagyonát összesen 99 459 026 lej terhelte. [Lásd: előbb közölve, itt nem közöljük újra.]

Az adósságokból és terhelésekből a közgyűlés napjáig a következő törlesztések, illetve kifizetések történtek: a Kolozsvári Takarékpénztár az egyházközség kérésére elengedett 10 000 000 lejt; a házbéradó eltitkolása miatti bírsággént a pénzügyminiszter kedvező döntése miatt kb. 3 658 490 lej helyett 700 000 lejt fizettek ki; a

448 Márton Áron s. k. írt beszédvázlat, szignó nélkül. A beszédet 1937. nov. 14-én mondta el a kolozsvári Szent Mihály egyházközség nagygyűlésének megnyitásokor. Lelőhely: GYULAFEHÉRVÁRI BATTHYANEUM LEVÉLTÁR, Márton Áron csomó, Num. inv. 1695. 16. beszéd, 1–10. lap.

449 A tartozásokról szóló tájékoztatás már elhangzott az egyházközségi közgyűlést megelőző választmányi gyűlésen. Lásd ott.

hátralékos fizetésekből kifizettek 228 870 lejt; a Transylvania Banknak kifizettek 389 350 lejt; a Fodor testvérek-féle kölcsön 950 000 lejtét 800 000 lejjel sikerült kifizetni; hátralékos számlákból 140 996 lejt fizettek ki. Az egyházközség adósságának végösszege 1937-es év végére 25 367 706 lejjel csökkent.

A fennmaradó terhek: a Kolozsvári Takarékpénztárnál 10 000 000 lej; a Transylvania Banknál 2 200 000 lej; holland kölcsön-tőke és -kamat 56 000 000 lej; a holland kölcsön után tőkekamat címen az állami miniszter rendelettel megterhelte az egyházközséget 3 116 218 lejjel. Ez ellen pert indított az egyházközség. A jelentésből világosan látható, hogy az egyházközség legnagyobb terhe még mindig a holland kölcsön.

A közgyűlés meglelégedéssel fogadta az egyházközség anyagi helyzetéről szóló jelentést. Megszavazták a Főtér 21. szám alatti ingatlan, valamint az Elővölgy innenső oldalán lévő telek eladását, és a kapott összegeknek az adósságok rendezésére való fordítást.

Boga Alajos püspöki biztos a közgyűlés végén köszönetet mondott az elnökségnek és választmánynak a céltudatos és megfontolt munkájukért. Örömeinek adott hangot, hogy az egyházközség ügyei jó irányban haladnak.⁴⁵⁰ A rendkívüli közgyűlésről a *Keleti Újság* is elismerően tudósított: a közgyűlés „emelkedett hangulatban és dícséretes fegyelmezettséggel folyt le.”⁴⁵¹

A bizalmat szavazó közgyűlés további munkára sarkallta az egyházközség vezetőségét. A megoldásra váró ügyek alig csökkentek. Váradi Albert volt gondnok panaszt emelt a gyulafehérvári püspökségen az elmaradt járandóságáért. Igényt tartott a Hirschler József plébánossága idején ki nem fizetett 150 000 lejre. A választmány jogügyi bizottsága megállapította, hogy ezt a követelést nem tudják elfogadni, mivel az elhunyt plébános minden hagyaték nélkül halt meg. Váradi Albert gondnok jelenleg a plébánia három szoba-konyha és mellékhelyiségekből álló lakását használja, és ezen kívül haláláig havi 2.000 lejt folyósítanak számára. László Endre bankigazgató

450 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség képviselőtestületének rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve 1937. nov. 14-én. – KPL: 7 d. 290h.

451 Huszonötmillió lejjel csökkentek a kolozsvári rom. kat. egyházközség terhei. In: Keleti Újság, 1937. nov. 17-én. XX. évf. 204 sz., 2.

különvéleményében határozottan visszautasított bármiféle juttatást a volt gondnok részére. Az egyházközség közismerten nehéz anyagi helyzetére való tekintettel a választmány javaslatát nem fogadhatta el azért sem, mert erkölcsileg lehetetlenségnek tartotta azt, hogy annak az egyházközségi tisztviselőnek adjon az egyházközség életén át kegydíjat és ingatlan haszonélvezetet, aki a szervezeti szabályzat értelmében elsősorban felelős azokért az erkölcsi és anyagi károkért, amelyek következményeit a Szent Mihály-egyházközség ma is viseli. Állította, hogy Váradi Albertet mint az egyházközség gondnokát „mulasztás terheli a bajokért.” Ezért Váradi Albert mulasztásaiért és felelősségre vonásáért egy külön vizsgálóbizottság felállítását javasolta.⁴⁵²

Vorbuchner segédpüspök Váradi Albert volt főgondnok ügyében gyorsan reagált. Mivel Váradi Albert a nehéz helyzetben lévő egyházközség teendőit már nem tudja ellátni, ezért részéről méltányos lett volna, ha hivataláról önként lemond, és tovább nem követelőzik. „Sajnálattal látom, hogy Váradi Albert a választmánynak indokolt és méltányos határozatában nem nyugszik meg, hanem teljes gondnoki fizetését kívánja és egyéb igényekkel lép fel. Mellőzöm jelenleg igényeinek részletes és pontos vizsgálatát. Hajlandó vagyok azonban ezt is megtenni, de természetesen annak egyidejű kivizsgálásával, nem terheli-e őt gondnoki működésében visszamenőleg mulasztás és felelősség. Jobban szeretném ugyan, az egyházközség békéjének fenntartása végett, és Váradi Albert saját érdekében is, az ily vizsgálatot mellőzni; de kész vagyok Váradi Albert kérésére tárgyilagos vizsgálatot tartani és annak eredményéhez mértén intézkedni.”⁴⁵³ Az ügyet a jogügyi bizottság vette kezébe. Többszöri tárgyalás után sikerült kiegyezniük Váradi Albert volt főgondnokkal.⁴⁵⁴

452 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1937. dec. 22-én. – KPL: 7. d. 290h.

453 Vorbuchner Adolf püspök leirata Váradi Albert volt főgondnok ügyében 1938. jan. 22-én. – KPL: Num. 3799–1937.

454 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1938. jan. 27-én. – KPL: 7. d. 290h.

Márton Áron, az evangelizáló lelkipásztor

Az egyházközség anyagi ügyeinek rendezésében szerepet játszott Márton Áron h. plébános példás papi élete és tevékenysége. A belvárosi hívő közösség lelkiéletét megtermékenyítette. Már plébánosi megbízása előtt tekintélyt vívott ki magának, különösen a hívekhez szóló – mind a szószékről, mind egyéb megnyilvánulásokkor – hitteljes beszédeivel.

Kolozsvár hívő népe először 1932 májusában hallotta beszélni az egyetemi templomban. Mailáth G. Károly püspök az Oltáregyesület lelkigyakorlatának megtartására küldte. A Nőszövetség elnöknője, Bethlen Györgyné beszámolója szerint a lelkigyakorlat elkezdésekor „sokan a fejüket csóválták”, hogy számukra ismeretlen papot delegál a főpásztor, de már az első beszéde „úgy megfogta a lelkeket, hogy minél többen és többen akarták hallani”. Félév múlva egyetemi hitszónokként minden vasárnap zsúfolásig megtöltötte az egyetemi templomot. Beszédeinek meggyőző és átütő ereje volt. Bármilyen korú és bármilyen rangú hallgatói tudták, már a megszólításkor, hogy tényleg Krisztusban szereti őket, és segíteni akar rajtuk.⁴⁵⁵ Prédikációi „olyan emberek, olyan mélyen a nemzetért aggódó hangot megütőek voltak, hogy senki nem tudta kivonni magát a hatás alól”.⁴⁵⁶ Érdekes egybeesésnek vélem felfedezni, hogy gr. Bethlen Györgyné, a Szociális Misszió kolozsvári szervezete elnöknője beszervezte Márton Áront a Credo-hét megrendezésére, vagyis a férfiak számára tartandó egyhetes lelkigyakorlatra. Közben az egyházmegyei hatóság kinevezte (1936. márc. 15.) plébániai kormányzónak. Tehát a férfiaknak szóló lelkigyakorlat irányításával indult a plébánosi munkája, a keresztény hit nagy titkairól tartott elmélkedésekkel. Március 30-án, hétfőn: A Szentháromság. Az istenség titokzatos belső élete; március 31-én, kedden: A teremtés. A látható és láthatatlan világ; április 1-jén, szerdán: Az ember tragédiája. Angyal és démona. Az ősbűn; április 2-án, csütörtökön: Az Istenember. A megtestesülés titka; április 3-án, pénteken: Isten anyja. A Szeplőtelen Fogantatás titka címekkel az

455 BETHLEN Györgyné: *Márton Áron a lelkipásztor*. In: *Az Apostol*, 1938. október 9. 2.

456 DOMOKOS Pál Péter: *Az én Erdélyem*. Vita Kiadó Budapest 1988. 103.

egyetemi templomban vezette a lelkigyakorlatot. Az utolsó, befejező szentbeszédet vasárnap *Az Oltáriszentség. Értelme és értéke* címen a Szent Mihály-templomban mondta.⁴⁵⁷

Amikor a Szent Mihály-plébánia ügyeit átvette, kilátástalan bizonytalanság feküdt meg a lelkeket, „hiányzott az eligazodás fénye, és a kiszolgáltatottság is mozdulatlanságba merevítette az erőket. Az ő jótetteivel megkezdődött a csendes, szívós, feltűnés nélküli egyéni munka, s az akadályok gördítésében nem pihenő mozdulatok ellenére is nyugtalanítani kezdte a híveket az élni akarás vágya.”⁴⁵⁸ A „kapcsolatteremtés, a kommunikáció nagy művésze”,⁴⁵⁹ a kiváló pedagógus, népnevelő Márton Áron lelkipásztori munkájában is a párbeszéd embere maradt. Az ún. réteges lelkipásztorkodást művelte úgy, hogy egy korosztály sem maradt ki a látóköréből. „Látogatja a szórványosodó város minden kis egyesületét: az itt szolgáló székely leányok Márta-körét, a Mária Kongregációt, a szegénygondozó Szociális Missziót, a legényegyletet. Magyar irodalmi előadásokat tart az értelmiségi leányifjúság klubjában. Az olvasás művészetére tanít” – emlékezik vissza dr. Szim Lília szociális testvér.⁴⁶⁰ A h. plébános tehát el tudta hagyni a szószéket, és más helyeken is megtalálta az alkalmas pillanatokat, hogy a kiéhezett és szomjazott lelkeket táplálja. Hozzájuk szólt, sohasem beszélt el a fejük fölött.

Szívesen tett eleget 1936. dec. 20-án a második magyar főiskolásnemzedék karácsonyfagyújtás ünnepségére való meghívásának. A lelkes fiataloknak a világválság történelmi hátterét elemezve rámutatott azokra az ideológiai tényezőkre (liberalizmus, nemzetszocializmus, kommunizmus), amelyek elsősorban az értelmiségiekre vetették ki hálójukat. Az erdélyi magyar ifjúság lelki magatartását két alapszóban sűrítette: „legyen keresztény és legyen magyar”. Az övéi részéről elfogadhatatlannak tartja a nacionalista-soviniszta

457 A szentbeszédtek közölve a Márton Áron hagyatéka-sorozatban.

458 DOMBI József: *Transzilvania fővárosának új plébánosa: Márton Áron*. In: *Az Apostol*, 1938. augusztus 28. 5.

459 ERŐSS Lajos: *A hűség Tanú*. In: Márton Áron emlékkönyv. (Szerk. Marton József) Glória Kiadó. Kolozsvár 1996. 95–108.

460 SZIM Lília: *Élmények – emlékek Márton Áron püspök atyánkról*. In: Márton Áron emlékkönyv. (Szerk. Marton József) Glória Kiadó. Kolozsvár 1996. 132–146.

színtelen szabadelvűséget. „A mások jogos igényei ellen törő rendszert nem vállalhatnak magukénak, ugyanakkor, amikor igazságuk védelmére kell minden erőt összefogniunk, nem lehetnek igazságtalanok, sem könnyelvűek.” Az adódó nemzeti és vallási feszültségek feloldását a keresztény eszmék gyakorlatba ültetésében látta, s ez „egyformán kötelez arra, hogy a sajátomat mentsem, de arra is, hogy a másét tiszteljem, hogy megmaradjak annak, aminek születtem, de ezt a jogot ne tagadjam meg másoktól sem.” Az ifjúságot sohasem lázította, hanem nemzeti és vallási önazonosságuk megőrzésére biztatta.⁴⁶¹ A szívéhez nagyon közel álló majláthistákhoz, a Mailáth-kör diákjaihoz is szívesen látogatott. 1937. jún. 13-án szervezett dalestélyen bevallotta, hogy „nem vagyok muzsikus,” de a zenét szerette, élvezte, és igyekezett meg is érteni, „azzal a természetes vágyakozással, amely minden ember lelkében él a szép és művészi iránt.” Kodály Zoltán *Psalmus Hungaricus* darabjának meghallgatása után arra kérte a diáksereget, hogy „keressük meg annak a népnek a lelkét, amelyet Kodály felfedezett, töltekezzünk abból az erőből, melyből ő annyit vett, hogy a világnak is tudott kölcsön adni.”⁴⁶²

A Kolping Legényegylet⁴⁶³ zenekari estéjén (1937. márc. 7.) a munkásifjúság életkedvét és a jövő iránti bizalmát élesztgette. Bátorította őket, hogy a megpróbáltatások elől ne meneküljenek. Rázzák le a hétköznapi szürke porát, „a rossz szemébe kacagjanak s ezekben az álom nélküli mai időkben is terveket szőjenek, álmoképeket szövögessenek.”⁴⁶⁴

461 MÁRTON Áron: *A második magyar főiskolás nemzedék. Húszévesek karácsonya. Katolikus főiskolások karácsonyfa ünnepe.* In: *Márton Áron hagyatéka 7. kt. (Karácsony)* (Szerk. Marton József). Mentor Kiadó. Marosvásárhely. 2010. 24–43.

462 MÁRTON Áron: *Keresztény és magyar erő a zeneművészetben.* In: *Márton Áron hagyatéka 9. kt. (Nyolc boldogság)* (Szerk. Marton József). Mentor Kiadó. Marosvásárhely. 2013. 149–156.

463 A Kolping Legényegylet az iparoslegények védelmét szolgálta, ennek érdekében bentlakásokat működtetett, és számukra tanfolyamokat rendezett. Vö. SZÁNTÓ Konrád: *A Katolikus egyház története. II. kt.* Ecclesia Kiadó. Budapest 1984. 605.

464 MÁRTON Áron: *A Kolping Legényegylet zenekari estéje.* In: *Márton Áron hagyatéka 9. kt. (Nyolc boldogság)* (Szerk. Marton József). Mentor Kiadó. Marosvásárhely. 2013. 170–173.

Hagyománypártoló és művelő Márton Áron h. plébánossága idején a kolozsvári fiatalok részére megszervezte a „legényavatás” ünnepségét. Egy régi, kihalt szokást próbált feleleveníteni, melyet a családi viszonyok és a felelősségtudat hozott létre. „Egy-egy iparág művelői egy nagyobb családot alkottak, érdekeiket közösen védtek, a foglalkozás rendjét magas erkölcsi szempontok alapján szabályozták, s az új tagot, a felkészült legényt mestermunka bemutatása után ünnepélyes szertartások között vették fel magukhoz.” Szent Józsefet, a munkást állította eléjük követendő példaként, aki „férfiú volt tetőtől talpig”. Az élet elején álló fiataloknak kívánta, hogy lelkükben formálják ki azt a „gránit jellemet, amelyet a zajos ár ha körül is nyaldos, de nem sodorhat el, nem torzíthat el”.⁴⁶⁵

Márton Áron 1937. március 24-én, nagyszerdán megszervezte a Kolozsváron dolgozó székely cselédek közös áldozását. Lelkükre beszélt. Figyelmeztette őket, hogy szüleik becsületességét és megbízhatóságát örökölték, s „a város, mely kenyeret és megélhetést ad, cserébe veszélyeket is rejteget”. Ők nem lehetnek istenfélők apák „elkorcsosult gyermekei. Nem járhattok az Istenről és magukról megfeledkezett városi ember bűnös útjain, ti, akik a vasárnapi harangszóra apátokkal és anyáttal indultatok a templomba gyermekkorotokban.”⁴⁶⁶

A férfiakhoz férfias hangnemben szólt. Részükre Credo-napot⁴⁶⁷ szervezett 1937. febr. 8-án. Az egyházzal, „Krisztus táborával” szemben csoportosuló istenellenes tábor veszélyeire mutatott rá, kiemelve a szovjet tábor. Viszont nem ítélt meg, mert „mindkét részen vannak jók és vannak rosszak.” A nagy kérdésre, hogy „ki a felelős?” a társadalmi és egyéb problémák miatt, az okokat végigboncolva megállapította, hogy mindenki: „én is, te is és a harmadik is. Minden egyes polgár, aki a választójogért ordított, de mikor megkapta,

465 MÁRTON ÁRON: *Legényavatás*. In: *Márton Áron hagyatéka* 9. kt. 144–149.

466 MÁRTON ÁRON: *Lármafa*. In: *Márton Áron hagyatéka* 18. kt. (*Alkalmi beszédek* – 3.) (Szerk. Marton J.). Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2019. 89–104.

467 A Credo-egyesület férfiakat tömörítő hitbuzgalmi egyesület. Tagjaik ígéretet tettek, hogy vallási és mindennapi kötelességeiket teljesítik és becsületesen végzik. Vö. SZÁNTÓ: *A Katolikus egyház története*. II. kt. 604.

szavazott a pártfegyelem vagy a kilátásba helyezett előnyök alapján.” A rémítő spanyol és szovjet esemény kegyetlenségei miatt is hangsúlyozta, hogy „az Antikrisztus szelleme rászabadult a világra, és be kell vallanunk, hogy félelmetes ereje, mely az egész földet rázza, belölünk, a keresztények, az istenhívő tömegek gyöngeségéből van.” Ezért bátorítja a férfitársaságot felelősségteljes és hitvalló keresztény életre.⁴⁶⁸ 1937. március 14-én, feketevasárnapon a férfiak részére megszervezte a szentáldozást. Szükségesnek tartotta, mert Kolozsváron is a munkásnegyedekben – a gazdasági gondok miatt – „felgyűlt egy olyan nagy mennyiségű elkeseredés”, mely nemcsak forradalmat rejteget magában, hanem a vallástól való elpártolást is. Egymásra való jobb odafigyelésre és egymás segítésére biztatta a férfiakat. „Hiába nehéz az élet, hiába figyelmeztet minden arra, hogy össze kell tartanunk: a pártoskodás, mely történelmünkön keresztül annyi végzetes szakadást idézett fel, tovább dül sorainkban.” A beszéd végkicsengéséből könnyen rájöhethetünk, hogy Márton Áron itt a Szent Mihály-egyházközség vezetőtestületében keletkezett pártoskodásra utal, „mely összefogás helyett az erőket szándékosan szétszedi.” De olyan diszkrétén és stílszerűen érzékelteti, hogy azzal senkit sem sért, és senkire sem lehet következtetni.⁴⁶⁹

Márton Áron a réteges pasztorációban a vallásos öntudatosságot elsősorban a férfinem csoportjainál kívánja intenzívebben erősíteni, mert rendszerint ők kerülnek távolabb az egyháztól, de nem hanyagolta el a nőkről való gondoskodást sem. A hitre fogékonyabb lányok és asszonyok részére többször tartott lelkigyakorlatot, a hitvallásos egyesületeik ünnepségein rendszeresen megjelent. 1938. febr. 13-án megszervezte a Katalin-kör leányegyesület tagfelvételének ünnepségét. A cselédleányokat emberi méltóságukra figyelmezteti. „Megérdemli, aki cseléd sorban van is, hogy embernek tartsák és

468 MÁRTON Áron: *Lármafa*. In: *Márton Áron hagyatéka 18. kt. (Alkalmi beszédek – 3.)* (Szerk. Marton J.). Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2019. 89–104.

469 MÁRTON Áron: *Feketevasárnap. Férfiak áldozása*. In: *Márton Áron hagyatéka 16. kt. (Alkalmi beszédek – 1.)* (Szerk. Marton J.). Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2018. 55–61.

megbecsüljék. ... De a megbecsülést ki kell érdemelni, helytelen, nem illő magaviselettel nem szabad elvesztegetni.”⁴⁷⁰

A h. plébános az édesanyákhoz és gyermekeikhez kerül közelebb, amikor rendezvényeiken részt vesz. Pl. elmegy a Marianum Intézetben rendezett kézimunka-kiállítás megnyitójára 1937. jún. 6-án. Megbocsáthatónak tekinti, ha a szülők gyermekeik kezdő rajz- és kézimunka-próbálkozásaikban a tökéletesség és tehetség jeleit keresik: „de megbocsátható, megérthető, és indokolt az is, ha az egyszerű alkotásoknál, mint művészetről beszélünk s naiv jóhiszeműséggel és hozzá nem értéssel némiképp túlozunk.”⁴⁷¹

Márton Áron kedvelt témája volt a házasság és család. Mindenki számára érthető formában fogalmazta meg a házasság teológiáját, szentségi mivoltát, célját, a házasságban élő házasfelek kötelességeit. Az egyén, sőt az egész társadalom fennállásának és fejlődésének alapvető feltételét az Isten akarata szerint alapított családok létében kereste. „Kinyilatkoztatásszerű felismerés az a tény, hogy a férfi és a nő egymásra utaltsága és egymásnak-valósága éppen az ő különbözőségükben van adva. Férfi és nő nemcsak testileg, hanem lelkileg is különböznek. Nem mintha a nő alacsonyabb szellemi színvonalon állna...”⁴⁷² Megítélése szerint a házasság intézménye annyira szoros kapcsolatban áll a társadalommal, hogy a házasság válsága közvetve társadalmi válságot is előidézhethet – gyakran hangoztatta ezt a jelenséget mint a társadalom legsúlyosabb betegségét. Gróf Bethlen Györgyné megítélése szerint erről az életbevágó kérdésről „nem puhassággal vagy engedékenységgel” beszélt, a bűn ostromozásánál „keményen hullottak szavai”, de érezhető volt, hogy „a bűnöst krisztusi sajnálattal sajnálja és felemelni szeretné”.⁴⁷³ Nem tért el az egyház

470 MÁRTON Áron: *Katalin-kör tagfelvétele*. In: *Márton Áron hagyatéka 9. kt. (Nyolc boldogság)* (Szerk. Marton J.). Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2013. 159–162.

471 MÁRTON Áron: *Kézimunka-kiállítás megnyitása*. In: *Márton Áron hagyatéka 9. kt.* 156–159.

472 MÁRTON Áron: *Háromrészes előadás 1937-ből*. In: *Márton Áron hagyatéka 1. kt. (Házasság, család)* (Szerk. Marton J.). Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2005. 126–141.

473 BETHLEN Györgyné: *Márton Áron a lelkipásztor*. In: *Az Apostol*, 1938. október 9. 1.

tanításától, a házasságról/házaseletről nagy felelősséggel beszélt; nem kezelte tabuként sem a nemiséget, sem a családtervezést. Beszédeinek elmaradhatatlan gondolata volt a gyermek vállalásának ügye is. A házasság őszintézményének teológiáját a Szentírásból vezette le. Gyakran hangoztatta, hogy mind a férfit, mind a nőt Isten teremtette. Habár külön-külön is teljes emberek, együtt adják azt az embert, aki Isten képére teremtetett. A házastársi viszonyt csak állandónak tudta elfogadni, mert a házasságban a szeretet magára a szeretett személyre irányul, ami csak örök lehet.⁴⁷⁴ Ennek legtökéletesebb formáját a Szent Családban vélte felfedezni. Úgy vélte, hogy a betlehem, majd a názáreti otthon meghittsége, az isteni szeretettől áthatott légköre, amelyet Szent József és Szűz Mária szerény körülmények között teremtettek, a mai családoknak is meghozná a boldogságot. Szűz Mária „legszentebb és örök példaképe az édesanyáknak, akik szívük és lelkük tüzével hősöket nevelnek szent eszmények szolgálatára.” A keresztény családapák pedig Szent József „magasztos példáján tanulják, hogy mit vár tőlük Isten, s a küzdő Egyház az Ő oltalma alatt folytatja megaláztatásokkal teljes, de dicső útját a történelem folyamán.”⁴⁷⁵

A kolozsvári egyházközség területén nagyon sok hitvallásos iskola működött. Márton Áronnak mindig szívügye volt a diáksereg, az erdélyi magyar fiatalok jövője. Személyesen is gyötörte az örökös probléma: „kap-e egyáltalán magyar ifjú pályát, ahol szorgalma, tudása, munkája után megélhet? Mi lesz azokkal, akiknek most kell választaniuk? Szabad-e engedni olyan pályák felé, pénzt és időt áldozni olyan tanulmányokra, ahol nincs kilátás? És ... indíthatunk-e a kilátástalan utakra ifjakat?” A nehéz kérdésekre mégis biztatóan válaszol: „varázsos erejű tanácsra, könnyű megoldásokra hiába várnunk. ... a természetben megnyilatkozó életakarat erőfeszítéseiből

474 Vö. MARTON József-KUSZÁLIK Péter: *Előszó*. In: *Márton Áron hagyatéka 1. kt. (Házasság, család)* (Szerk. Marton J.). Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2005. 5-10.

475 MARTON József-KUSZÁLIK Péter: *Előszó*. In: *Márton Áron hagyatéka 7. kt. (Karácsony)* (Szerk. Marton J.). Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2010. 5-13.

és szívóságából kell tanulnunk.”⁴⁷⁶ H. plébánosként az anyagi küzdelem részeként kezelte a hitvallásos iskolák működtetését. Gondos lelkipásztorként nem hanyagolta el az iskolai jubileumi évfordulókat, az évkezdetek és évzárók ünnepségeit. A hitvallásos iskola magasztos hivatását idézte fel 1938. jún. 12-én a vendiák-találkozóra egybegyűltek számára. Az akkori „lelki, társadalmi, gazdasági és politikai válságok gyilkos örvényében vergődő ... deresedett fejű és gondoktól barázdált homlokú” jubiláló öregdiákoknak hangsúlyozta, hogy létük a jelenbe van ágyazva, a vajúdó világ körülményeihez van kötve. A múltba nem fordulhatnak vissza, „de rajtunk és a jelen okos megragadásán fordul meg, hogy milyen formát kap a jövő. S ez a nagy feladat és felelősség, mely nemzedékek sorát és küzdelmeit határozza meg.”⁴⁷⁷ Két héttel később a Marianum vakációra menő diákjaihoz szólt (1938. jún. 26.). Arra kérte őket, hogy a jogos pihenés idején is maradjanak hűségesekek a Marianum szelleméhez, „mostani önmagatokhoz, ahhoz a fehér lelki kislányhoz, akire örömmel tekint le égi anyánk, Mária.” Köszönetet mondott az elemi és gimnáziumi tanároknak, akik a „sok tudományt felaprózva, a gyermek nyiladozó eszéhez közel hozzák, névtelenül, csendben és legtöbbször elismerés nélkül adják tovább azt a műveltséget, amit nemzedékek gyűjtöttek és amiből nemzedékek élnek.”⁴⁷⁸

Az ízelítőül közölt néhány megnyilatkozásból is érzékelhető, hogy Márton Áron, az *Erdélyi Iskola* folyóirat társalapítója a vezércikkeiben megfogalmazott elveket igyekezett a „gyakorlati élet útjára terelni”.⁴⁷⁹ Amit ifjúsági prézesként hirdetett – „népünk életmegújulása elválaszthatatlanul a lélek nemességétől, a szellemi magatartás tisztaságától, az értelem eleven frissességétől és az akarat

476 MÁRTON Áron: *Pályaválasztás*. In: *Márton Áron hagyatéka 18. kt. (Alkalmi beszédek – 3.)* (Szerk. Marton J.). Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2019. 205–207.

477 MÁRTON Áron: *Vendiák-találkozó (1938)*. In: *Márton Áron hagyatéka 18. kt.* 213–221.

478 MÁRTON Áron: *Iskolaév végén (1938)*. In: *Márton Áron hagyatéka 18. kt.* 221–227.; Lásd még VIRT László: *Nyitott szívvel*. Budapest 2002. 61–64.

479 GYÖRGY Lajos: *Márton Áron Erdély nevelő püspöke*. In: *Erdélyi Iskola*. VI. évf. 5–6. sz. 1938/39. jan.-febr. 284–290.; ERDÉLYI Csaba: *A katolikus egyház Romániában*. In: *Katolikus Szemle*. Nr. 4. Róma 1990. 308.

szilárdságától függ” –, azt rövid ideig tartó kolozsvári lelkipásztori szolgálata alatt a szószékről és a katedráról is hangoztatta, és a lehetőségek szerint megvalósította.⁴⁸⁰

A kifejezetten lelkipásztori munkáját 1936–1938 között tovább nem elemzem, mert az egy önálló doktori disszertáció anyagát képezi. De a fennmaradt vasárnapi és szentségekről szóló prédikációi, lelkigyakorlatok alkalmával tartott szentbeszédei, tudományos jellegű konferenciabeszédei, újságokban megjelent írásai és egyéb alkalmakkor elmondott beszédei is elárulják széleskörű aktivitását, híveihez való közelségét. Nem véletlenül tett szert oly nagy tekintélyre és népszerűsége kolozsvári léte idején.

Az egyházközség anyagi gondjainak rendezése az 1938. évben – Péterffy Jenő újabb támadásai közepette

Márton Áron h. plébános az egyházközség anyagi ügyeit lelkiismeretesen és becsületesen kezelte. Személyéhez nem tapadt hiúság, a siker nem szédítette meg, a ranglétrán előrehaladva, a kecsegtető gazdasági helyzetben is távol tartotta magát a nepotizmus minden gyanújától. Például amikor egyik rokona malomvállalkozásához anyagi hozzájárulását kérte, határozottan megtagadta.⁴⁸¹ Ő kifejezetten az egyházközség anyagi gondjait tartotta szem előtt. Az egyházközség képviselőtestületének az 1938. február 27-én tartott rendes közgyűlésén újabb fejleményekkel szolgált, miután a bizottság által átvizsgált zárszámadásokat és a költségvetés-tervezetet előterjesztette. Kénytelen volt bejelenteni, hogy „az elnökségnek jelen pillanatban nem áll módjában, hogy a közgyűlésnek a zárszámadásokkal együtt előterjeszteni szokott vagyonmérleget bemutassa.” Indoklásai: Az 1937-es zárszámadás azért „lóg a levegőben”, mert az 1934., 1935., 1936. évek zárszámadásai hiányoznak, ezért a jelenlegi

480 VENCZEL József: *Márton Áron püspök népnevelő rendszere*. In: *Erdélyi Iskola*. VI. évf. 5-6. sz. 1938/39. jan.-febr. 361–371.

481 KRAUSZ László: (Márton Áron csíkszentdomokosi jó barátja) *Közlése*. In: *MÁM* VI. 22/h. 3. doboz. 104. dos. 2. sz. 3.

zárszámadás nincs mire támaszkodják. A fent jelzett három év zárszámadásait a zárgondnokság bonyolította le. A gazdasági bizottság lett volna hivatott arra, hogy az elmaradt hároméves anyagot feldolgozza, de a hosszadalmas, bonyolult és nagy odafigyelést igénylő munkát még nem tudták befejezni, ami azt jelenti, hogy a plébánia vezetésében három éven át nem volt hivatalos könyvelés.

Márton Áron az ülésen pontosan beszámolt az elmúlt időszak történéseiről. Az 1937. szeptember 14-én tartott rendkívüli közgyűlés megszavazta a Főtér 21. szám alatti ingatlan eladását, sikerült 3 500 000 lejért túladni rajta. Ebből az összegből az egyházközség kiegyenlítette a Transylvania Banknál fennálló adósságát, ugyanakkor 2 000 000 lejt törlesztett a kolozsvári Hitelbank és Takarékpénztárnál. Az egyházközséget 1938 februárjában a következő adósságok terhelték: a korábbi évekből 978 030 lej adóhátralék, amelyet a folyó évi költségvetésbe is előirányoztak, felkészülve arra, ha a bíróság elutasítaná a fellebbezést; a kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbanknál 8 900 000 lej, amelyet az egyházközségnek a bankkal kötött megállapodása értelmében 9 év alatt kell törlesztenie; valamint a holland kölcsön, kamataival együtt. A hollandkölcsön-üggyel kapcsolatban sikerült fizetési haladékokat kérni a holland hitelezőknél. Márton Áron bízott abban, hogy ha őszinte tárgyalásokat folytatnak a hitelezőkkel, és ha a Szent Mihály-plébánia okosan gazdálkodik, eleget tehet a követeléseknek, „költségvetése egyensúlyának veszélyeztetése és további ingatlanok eladása nélkül.”⁴⁸²

A gyűlés egyik kényes témája a Direktórium felmentésének ügye volt. A Direktórium 1935. március 17-től 1936. március 15-ig kezelte az egyházközség vagyoni ügyeit, amikor a főhatóság megszüntette működését, és tagjait minden felelősség és kötelezettség alól felmentette. A Direktórium által kezelt javak és ügyek átvételére az egyházmegyei hatóság egy ötös bizottságot állított fel; a bizottság jelentése alapján a főhatóság a képviselőtestület tagjait „a közös bajok orvoslására, az egyházközség anyagi talpraállítására, békés és egyetértő” közreműködésre buzdította. A gyűlésen vita alakult ki a direktóriumi tagok felelősségre vonásának kérdésében. Bernád

482 *A kolozsvári római katolikus egyházközség képviselőtestülete rendes közgyűlésének jegyzőkönyve 1938. febr. 27-én.* – KPL: 7. d. 290h.

Ágoston azt javasolta a közgyűlésnek, hogy addig ne adja meg a felmentést a Direktóriumnak, amíg 1933-tól nem vizsgálta felül az egyházközségben történt gazdálkodást. Péterffy Jenő erre a javaslatra „nem válogatott szavakkal” kivizsgálást követelt a Direktóriumot megelőző vezetőség ellen. Később Péterffy László Endre jelenlétében kijelentette Márton Áronnak, hogy ha a főhatóság hajlandó ennek az ügynek kivizsgálását egy püspöki biztosra bízni, akkor „visszavonja a régi vezetőség ellen emelt vádakat”⁴⁸³

Az anyagi helyzet rövid ismertetése után Márton Áron fontos bejelentést tett, melynek – fontossága miatt – szövegét részletesebben közlöm. „Bejelenteni tartozom továbbá, hogy mindezekről jelentést tettem püspök urunk Őnagyméltóságának s mivel a dolgok természete szerint az Egyházközség vezetésének ideiglenes megoldása az anyagi helyzet általános kitisztázása után már nem lehet indokolt, kértém püspök urunkat, hogy megbízásom alól mentsen fel és az Egyházközségnek adjon alkalmat, hogy ősi jogát gyakorolva, szabadon válassza meg a maga plébánosát. Nem szándékozom ezzel a bejelentéssel azt a látszatot kelteni, mintha nehézségek már nem volnának. A jelzett terhek még fennállnak és elég súlyosak. Megvannak, sőt megnöttek az Egyházközség vallásos, kulturális és szociális feladatai is. De a fennálló terhek már olyan természetűek, hogy azok rendezéséhez egy állandó gazda figyelme és felelőssége szükséges. Az Egyházközség feladatait pedig, főképp a mai körülmények között csak olyan ember veheti felelősen magára, akit az Egyházközség bizalma hív meg erre a posztra. Ezért remélem, hogy előterjesztésemnek Püspök urunk helyet fog adni, az Egyházközségnek hamarosan alkalma lesz, hogy a függő személyi kérdésekben döntsön. Negyedszer fel kívánom hívni a közgyűlés szíves figyelmét arra, hogy a vezetőség a mai közgyűlésen tulajdonképpen 2 év munkájáról számolt be. A püspöki rendelkezés 1936 márciusában adta a mai vezetés kezébe az Egyházközség ügyeinek vitelét s ez alatt az idő alatt az elnökség és választmány minden tőle telhetőt megtett, hogy az Egyházközség nehéz ügyeit rendbe hozza. Az elnökséget és választmányt minden intézkedésében kettős szándék

483 Márton Áron levele Vorbuchner Adolf püspöknek a Direktórium felmentéséről 1938. márc. 14-én. – GYÉL: Num. 783–1938.

vezette, egyrészt az, hogy a nehézségek ellenére biztosítsa az egyházközségi intézmények zavartalan működését, másrészt pedig az, hogy megmentse és megtartsa azokat az alkotásokat, amelyek nagy plébánosa Dr. Hirschler József nevéhez fűződnek, mert tudta, hogy azzal hódol legméltóbban az alkotó plébános emlékének. Tisztelettel kérem a közgyűlést a zárszámadások és költségvetés megtárgyalásánál szíveskedjék a vonatkozó és általam jelzett szempontokat figyelembe venni és bejelentéseimet tudomásul venni!”⁴⁸⁴

A képviselőtestület 1938. február 27-én lezajlott rendes közgyűlése alkalmul szolgált Péterffy Jenő újabb áskálódásainak. Feljelentést tett Márton Áron ellen a székeskáptalannál is, azzal a megjegyzéssel, hogy benyomása szerint a h. plébános a régi vezetőség embere, és tulajdonképpen a Direktórium felmentésének ügyét is azért vitte a közgyűlés elé, hogy ebből tőkét kovácsoljon magának a plébánosválasztás előtt.

Péterffy 1938. március 2-án fellebbezést nyújtott be az egyházmegyei hatósághoz. Mivel a képviselőtestület fenntartásokkal vette tudomásul a Direktórium felmentését, ezért az ügyvéd azt javasolta, hogy egy öt tagból álló bizottság fegyelmi vizsgálatot tartson a Direktórium működését megelőző időszakról és a Direktórium működése alatti egy évről. Szerinte a főhatóság által kiküldött ötös bizottság Márton Áron vezetésével „rosszhiszeműen a tények nem ismerésével kifogásolta a Direktórium egyes intézkedéseit”. Szükségesnek látta ezért újra megvizsgálni a Direktórium által megállapított szabálytalanságokat, sikkasztásokat, valamint az egyházközség vagyonának hűtlen kezelésében résztvevő felelősöket. Kifogásolta, hogy a képviselőtestület nyugdíjat és öröklakást szavazott meg Váradi Albert volt gondnok részére, ahelyett, hogy „a Direktórium által végzett ténymegállapítások alapján vizsgálatot rendelt volna el Váradi Albert volt gondnok és társai ellen” a sok szabálytalanság miatt, amellyel az egyházközséget a jelenlegi anyagi helyzetbe taszították. Véleménye szerint vád alá kell helyezni Márton Áron h. plébánost is, aki tudott az egyházközség egyes tisztviselői és vezetői által szabálytalanul felvett és el nem számolt összegekről. Márton Áron

484 Márton Áron megnyitó beszéde az egyházközség választmányának rendes közgyűlésén 1938. febr. 27-én. – KPL: 7. d. 290h.

„ezeket elhallgatta, kompromittálta a Direktóriumot és bűnpártolója lett a vétkeseknek és az egyházközséggel szemben anyagilag felelős vétkesekkel együtt.” Péterffy Jenő tulajdonképpen az ötös bizottság kiküldését nehezményezte, amely ellen tiltakozott is azzal, hogy a Direktórium minden határozata vagy előzetesen, vagy utólagosan főhatósági jóváhagyást nyert. Szerinte az ötös bizottság nem pártatlan tagokból állt össze, ezért is történhetett meg, hogy bár a főhatóság ígérete alapján az ötös bizottságnak tárgyalnia kellett volna a Direktórium tagjaival, ezt mégsem tette meg, sőt még az általuk elkészített jelentést sem közölték az érintettekkel. A tényeket nem ismerve rosszakaratúan jártak el a velük szemben. Sem a Direktórium jelentése, sem az ötös bizottság jelentése nem terjesztetett a közgyűlés elé. „A képviselőtestület határozata sérelmes és megbélyegző a Direktórium tagjaira nézve azért, mert a tények nem ismerésével hozott határozatot a közgyűlés, fenntartással élve az általunk nem ismert kifogásokra vonatkozóan akkor, amikor a múltban fenntartás nélkül hagyta jóvá és fogadta el a sikkasztásokra, a közpénzek elherdálására vonatkozó jelentéseket.” Péterffy Jenő követelte a főhatóságtól a fegyelmi vizsgálat elrendelését. Kezeit mosva kijelentette, hogy a Direktórium már megállapította a bűnösök listáját, és erről jelentést is tett a főhatóságnak. A képviselőtestület ezzel a tetteivel „tudomásul veszi a sikkasztásokat, a közpénzek szabálytalan kezelését,” a holland kölcsön szabálytalan felvételét, az abból szabálytalanul vásárolt részvények kérdését, de a felelősöket nem állítja elő, hanem inkább a Direktórium munkáját kifogásolja. Kijelentette: az állításokat nemcsak okirattal igazolja, hanem Hargitai Bertalan és László Endre bankigazgatókkal, valamint Boros József székesegyházi kanonokkal. A fellebbező levél nagyrésze Márton Áron ellen szól.⁴⁸⁵

Márton Áron levélben válaszolt főpásztorának az ellene és a képviselőtestület ellen felhozott vádakra. Hangsúlyozta, hogy a képviselőtestület a püspöki leirat alapján általánosságban megadta a Direktórium felmentését, kiegészítve azzal, hogy a gyűlésen a tagjaival szemben egyetlen „becsület vagy existencia sértő” szó sem

485 Péterffy Jenő ügyvéd fellebbező levele Mailáth Gusztáv püspöknek 1938. márc. 2-án. – GYÉL: Num. 768-1938, 33. d. 1800.

hangzott el. A közgyűlés a zárgondnokság ideje alatti gazdálkodásról számadást kért. A Direktórium működését megelőző időszakot nem vizsgálhatta a közgyűlés, mert azt az egyházmegyei hatóság magának tartotta fenn, sőt ettől a vizsgálattól még a Direktóriumot is eltiltotta. Ha viszont a Direktórium vagy az egyházközség tagjai közül bárki fegyelmi vizsgálatot kér ön maga ellen, ezt az egyházközség képviselő testülete nem akadályozná meg. Váradi Albert ügyének tárgyalásakor a fellebbező Péterffy Jenő még csak fel sem szólalt. Valószínű, hogy a volt gondnoknak megszavazott kegydíj nagysága zavarta. Az ellene felhozott vádakkal kapcsolatosan a sokat emlegetett jegyzőkönyvekre utalt, melyeket a Direktórium készített az egyházközség tisztviselőinek kihallgatásakor, és amelyek alapján – Péterffy Jenő szerint – meg lehetne állapítani a szabálytalanságokat. A főhatóság úgy rendelkezett az 1936. március 26-án felterjesztett jegyzőkönyvekről, hogy azok a Direktórium ügykezelésével megbízott bizottság kezébe jussanak. Márton Áron szerint Péterffy „megfelelkezik bizonyos tényekről, amennyiben beadványában azt is kifogásolja, hogy a Direktórium jelentése nem terjesztetett a képviselőtestület gyűlése elé.” Ilyen jelenést a Direktórium sem a képviselőtestületnek, sem a gyulafehérvári főhatóságnak nem nyújtott be. Az ötös bizottság jegyzőkönyvei tanúskodnak erről, valamint arról is, hogy a Direktórium tagjait és magát Péterffy Jenő ügyvédet is többször meghallgatta.⁴⁸⁶

Az egész Péterffy-hadjáratról pár nappal korábban Márton Áron már értesítette Vorbuchner segédpüspököt. „Kegyelmes uram, hogy Péterffy feljelentése milyen tartalmú, nem tudom és nem is érdekel. Megmondtam ezt Péterffy ügyvédnek is, hozzátéve, hogy sokat tartottam a hátamat miattuk, de tőlük sem támogatást, sem kíméletet nem kérek, s nem kérem az újabb feljelentés visszavonását sem. Szándékaikkal teljesen tisztában vagyok. De ez az eset is arra indít, hogy kegyelmes Püspök uramtól a plébánosválasztás sürgős kitűzését, vagy ha annak akadályai vannak, megbízásom alól a sürgős felmentést kérjem. Nagyméltóságod becses megbízása folytán 1936. március 15-én vettem át az egyházközség vezetését, s

486 Márton Áron levele a főhatósághoz 1938. márc. 17-én. – GYÉL: Num. 349–1938.

Nagyméltóságod tudja, hogy milyen körülmények között. Az egyházközség minden jövedelmét zárgondnok kezelte, a vagyronon 100 milliós teher volt, s nemcsak az egyházközség közönségét, hanem az egész Erdély közvéleményét a különböző hírek és rosszindulatú híresztelések állandóan nyugtalanságban tartották... A terheket sikerült összesen több mint 31 millióval csökkenteni, úgyhogy jelenleg az egyházközség külső adóssága csak a Kolozsvári Takarékpénztárnál fennálló 8 900 000 lej és a holland kölcsön. Lassanként sikerült a közönség nyugtalanságát is feloldani, és a belső pártoskodást legalább annyira szelídíteni, hogy kifelé ne legyen hullámverés. A nehézségeket, amik időközben bőven adódtak, Nagyméltóságod ismeri, hogy ezekkel sikerült megküzdeni, azt elsősorban Nagyméltóságod bizalmának és erélyes támogatásának, mellyel akciómat kísérte, és néhány megértő úr jóakarató segítségének köszönhetem.⁴⁸⁷ Márton Áront idegileg is megviselte az elmúlt két év megfeszített munkája. „A két év idegzetileg is meglehetősen igénybe vett, lassanként nem lesz elégséges erőm a kikerülhető heccelődések nyugodt elszenvedésére.” Úgy érezte, nincs már elég ereje arra, hogy a pizskálódásokat teljes nyugalommal tudja kezelni, ami az ügy kárára lehet. Ezért is sürgette a plébánosválasztás időpontjának mielőbbi kitűzését.⁴⁸⁸

Vorbuchner Adolf segédpüspök szokatlannak és szabálytalannak nevezte Péterffy Jenő fellebbezését, amelyet a székeskáptalan útján nyújtott be. A képviselőtestület két határozata elleni fellebbezés nem szabályos úton volt benyújtva, mert „a fellebbezések mindenkor az egyházközség útján adandók be”. Kivételes esetekben, megfelelő okok mellett, közvetlenül a főhatósághoz is lehet fordulni, de sohasem a székeskáptalan útján. A székeskáptalan az egyházközségek ügyeinek elintézésében és felülvizsgálásában semmi joghatósággal nem bír, és nem közvetítőhivatal az egyházközségek és a főhatóság között. A szabálytalanságok ellenére a segédpüspök a fellebbezést vizsgálat tárgyává tette. Megállapította, hogy nem sérelmes a

487 Márton Áron plébános Vorbuchner Adolf püspöknek írt levele 1938. márc. 14-én. Lásd. Márton Áron hagyatéka 20. kt. (Levelek – 1.) (Szerk. Marton József). Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2020. 72–74.

488 Márton Áron plébános Vorbuchner Adolf püspöknek írt levele 1938. márc. 14-én. Lásd. Márton Áron hagyatéka 20. kt. (Levelek – 1.) 72–74.

közgyűlés azon határozata, mely szerint az egyházmegyei főhatóság a volt Direktórium működésére a felmentést általánosságban adta meg, meghagyva ezzel is az egyházközség szabadságát, hogy az ügyet részleteiben saját maga vizsgálja felül. „Elképzelhetetlen és sértő volna annak feltevése, hogy a volt Direktórium a számadások felülvizsgálása nélkül kívánja a részletekbe menő felmentést.” A közgyűlésen sem szóban, sem határozatokban nem történt a Direktóriummal szemben támadás, vagyis Péterffy Jenő állításai hamisnak bizonyultak. A közgyűlés elutasította Péterffy azon javaslatát, hogy egy öttagú bizottság vizsgálja meg a Direktórium működése előtti gazdálkodást. A segédpüspök igazolta a közgyűlés helyes eljárását, mert a főhatóság ezt a vizsgálatot magának tartotta fenn. Az egyházmegyei főhatóság ezt az igényét a Direktóriummal is közölte. A Direktórium akkor nem fellebbezett ez ellen, hanem elfogadta. A főhatóságnak nyomós okai voltak akkor, amikor ezt a jogot önmagának kívánta fenntartani, mert „nem engedheti meg, hogy ezen kérdések egyesek szokott törekvései szerint pártoskodásra, klikkek alakítására, egyéni törekvések alátámasztására használtassanak fel.” Váradi Albert gondnok nyugdíjazása kérdésében Vorbuchner kijelentette, hogy már a Direktórium és Péterffy Jenő is tett ez ügyben lépéseket a főhatóság felé, és kiderült, hogy a fellebbező Péterffy Jenő a nyugdíj és kegydíj nagyságát fájlalta. A közgyűlés és a választmány is komolyan átgondolta a döntéseit. Az egyházmegyei hatóság pedig, ismerve az okokat és körülményeket, a választmány határozatát helyesnek találta és elfogadta. A püspöki levél határozott kijelentéssel zárul: „Fentiek alapján Dr. Péterffy Jenő ügyvéd, képviselőtestületi tagnak 1938. március 2-án kelt fellebbezését, mint alaptalant, visszautasítom. Kérem a fellebbezőt, ne nehezítse meg a kolozsvári egyházközség ügyeinek rendezését.”⁴⁸⁹ Megállapíthatjuk, hogy Vorbuchner levele szellemiségében és tartalmában egybecseng Márton Áron március 17-i főpásztorához intézett levelével.

Márton Áron, amikor látta, hogy az egyházközségi anyagi ügyei jó úton haladnak, és az egyházközség lassan életképes lesz, a biztos továbblépés megtételéhez az egyetlen feltételt is nevesítette:

489 Vorbuchner Adolf püspök levele a kolozsvári Szent Mihály egyházközséghez 1938. márc. 20-án. – GYÉL: Num. 768–1938.

szükséges egy állandó gazda figyelme és felelőssége, akiben teljesen megbíznak az egyházközség tagjai.

Az egyházközség közgyűlése által letárgyalt ügyeket (gondoskodás Hirschler József nővéréről, a Transylvania Bank kölcsöne, a Kajántó úti kápolna építése, a Fodor testvérek kölcsönügye, a Direktórium felmentésének ügye, Váradi Albert volt gondnok nyugdíjazása, zárszámadás és költségvetés megállapítása) előbb a választmányi képviselők, majd az egyházmegyei hatóság elé terjesztették elfogadásra.

A közgyűlésről a sajtóban is olvashatunk. A *Keleti Újság Teljes mértékben helyreállott a Szent Mihály római katolikus egyházközség anyagi mérlegének egyensúlya* címmel pozitív hangvételű beszámolóban tekint vissza a közgyűlésre. A beszámoló szerzője megállapítja: Márton Áron „céltudatos munkája és lelkiismeretes vezetése” jó eredményekhez vezetett.⁴⁹⁰

A plébánosi javadalom kérdésében Márton Áron Gajdátsy Béla irodaigazgatóval folytatott megbeszéléseket. Javaslatait Vorbuchner Adolf püspöknek terjesztette elő. 1938-ban a javadalom bruttó 3 400 000 lej volt, amely az adók és fenntartási költségek levonásával is hatalmas összeget tett ki (1 604 457 lej). Ehhez járultak még bizonyos juttatások az egyházközség részéről. „A szokatlanul nagy jövedelem már a múltban sok méltatlankodásra adott alkalmat mind a papság, mind a hívek körében s ezen állapot fenntartása ma, amikor az Egyház a szociális igazságosság érvényesítését olyan erőteljesen követeli, saját társadalmunk szociális helyzete pedig ezt még inkább sürgeti, és a példaadást elsősorban az Egyháztól várja, a jövőben még több megjegyzést és jogos felháborodást váltana ki, ami nemcsak erkölcsi, hanem – az egyházközség szüksége fennállva – anyagi károsodást is vonhat maga után. Annál inkább, mert az egyházközség jövedelme a kiadásokat a múltban sem tudta ellátni, költségvetése évtizedek óta deficitese, még kevésbé volna képes fedezni most, amikor a kulturális feladatok még szaporodtak és az egyházközséget súlyos természetű adósságok terhelik.”⁴⁹¹

490 *Teljes mértékben helyreállott a Szent Mihály róm. kat. egyházközség anyagi mérlegének egyensúlya*. In: *Keleti Újság*, 1938. március 2. XXI. évf. 48 sz., 6.

491 GYÉL: Num. 211-1938.

Márton Áron lelkiismereti kötelességnek tartotta a javadalom szabályozását, rendes, elfogadható keretek közé szorítását. Főpásztorától nemcsak megoldásokat várt, hanem személyi jövedelmét csökkentő javaslatokkal áll elő. A kolozsvári plébános javadalmazása érdekében az összvagyonból kijelölte azokat az ingatlanokat, amelyek fedezik a plébános évi javadalmát. Két tervezetet terjesztett a püspök elé. Az első tervezet szerint a plébánosi évi jövedelem bruttó 950 000 lejt jelentene (nettó 492 902 lej), a második tervezet szerint pedig évi bruttó 789 000 lejt (nettó 448 277 lej). Az első tervezetben a plébános javadalmához az új sétatéri villák közül csak egyet jelölt meg, amely által megoldódnának a sétatéri házak körül kialakult vitás kérdések is.⁴⁹² A hatalmas összegű javadalom megmaradó részét az egyházközség egyéb kiadására fordította volna: a segédlelkészek és hitoktatók fizetése és ellátása; a gazdasági hivatalban dolgozók fizetésének a fele; bizonyos időszakokban megszervezendő pasztorációs programok (lelkigyakorlatok, missziók, templomi ünnepségek) kiadásaira. Ezen terhek átvétele évi 600 000 lejjel javítaná az egyházközség költségvetését. A fennmaradó 500 000 lejt a fennálló adósságok rendezésére (Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank, holland kölcsön), valamint a plébánia területén vagy azon kívül lévő lelkipásztori szükségletekre fordítanak. A felterjesztés végén megjegyezte, hogy a plébánosi javadalom rendezésével a plébánosválasztás elől az utolsó akadály is elgördült. „A plébánosválasztás kérdése állandóan izgatja az egyházközség közönségét és főként annak bizonyos köreit. Az ezzel járó kellemetlenségeket, valamint az ideiglenes megbízással járó anyagi megterheltetést kötelességszerűen magamra vettem mindaddig, amíg az ügyek rendeződése ezt kívánta, abban a helyzetben azonban, amelyben az egyházközség most van, megítélésem szerint, a még rendezésre váró személyi és

492 A sétatéri villák körül kialakult vitában a választmány egyes tagjai azt állították, hogy ezek már nem képezik a plébánosi javadalom részét, mert azok jövedelmét a közgyűlés Hirschler József volt plébánosnak biztosította. Az 1928. március 25-én tartott közgyűlésen Hirschler József kijelentette, hogy a plébánosi javadalom jövedelmeinek egy részét felajánlja az egyházközség adósságainak törlesztésére. Ugyanakkor azt is javasolta, hogy ez állandó jellegű legyen, az utódot is kötelezze. Lásd *Márton Áron levele Vorbuchner Adolf püspöknek 1938. már. 12-én.* – GYÉL: Num. 711–1938.

szervezeti kérdések kívánják meg, hogy azokat választott plébános vigye tovább, viszont ha ennek még akadályai lennének, az egyházközségre károsodás jelenleg abból sem származik, ha Nagyméltóságod az ideiglenes vezetésben eszközöl változást.”⁴⁹³

1938. április 9-én László Endre lemondott választmányi tagságáról. Márton Áronnak címzett levelében lemondásának okát is kifejtette: „Miután egyházközségünk lelki és anyagi életének reorganizálásában az irányt nem látom az egyházi törvényeink és az egyházközség önkormányzatának szellemével intézőnek, következőleg a választmányi tagságommal járó felelősséget lelkiismeretem előtt többé nem vállalhatom, ezen tisztségemről lemondok, mit tudomásul venni szíveskedjék.” A választmány elfogadja László Endre lemondását, de elhatárolódik vádló kijelentésétől.⁴⁹⁴ Ismerve László Endre háttérben zajló ténykedéseit Márton Áron ellenében, érthető a választmányi tagságról való lemondása.

Péterffy Jenő ügyvéd fellebbezését a közgyűlés visszautasította. Ezért továbblépett, és feljelentette Márton Áron h. plébánost Alexandru Cisar bukaresti érseknél a kolozsvári egyházközség pénzkezelésével kapcsolatban. A levélben az áll, hogy ő mint direktóriumi tag a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség anyagi vezetésében szabálytalanságokat talált. Ezért emel panaszt, és kéri a bukaresti érseket a szükséges intézkedések megtételére a köz és az egyház érdekében. Ellenőrzőbizottság elrendelését és fegyelmi eljárást kért azok ellen, akik a szabálytalanságok és sikkasztások főszereplői voltak, hogy megállapítást nyerjen azon személyek felelőssége, akik elkezelték és elherdálták az egyházközség vagyonát. Azért is fordult a bukaresti érsekhez, mert úgy látta, hogy magasabb egyházi fórumok közbelépésével lehet csak rendet teremteni az egyházközség életében. Panaszai között szerepel többek között az is, hogy a gyulafehérvári főhatóság egyetlen beadványát sem méltatta válaszra.

493 Márton Áron levele Vorbuchner Adolf püspöknek a plébános javadalmáról 1938. ápr. 19-én. – GYÉL: Num. 211-1938.

494 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1938. máj. 5-én. – KPL: 7. d. 290h.

Feljelentésének végkövetkeztetése az, hogy a főhatóság és Márton Áron plébános is a sikkasztásokat támogatja.⁴⁹⁵

Vorbuchner Adolf segédpüspök visszautasította Péterffy Jenő folyamodványát, de szükségesnek tartotta, hogy Cisar érseket bővebben tájékoztassa a kolozsvári ügyekről. A levél általános összefoglalót nyújt a helyzet alakulásáról. Röviden visszatekint a Szent Mihály-egyházközség válságos időszakára, megjelölve a „bajok fő forrását”, a holland kölcsönt. Mailáth G. Károly püspök jóhiszeműsége, valamint Hirschler József plébános és Nemes Ferenc főgondnok „megtévesztései” sodorták anyagilag bajba az egyházközséget. „Ehhez járult a különböző adó-spekulációk és visszaélések, amelyeknek jóhiszemű vagy bűnös voltát utólagosan nagyon nehéz volna megállapítani. Az ügyek rendezését gátolta a boldogult plébánosnak vagyoni ügyekben való járatlansága és a különböző haszonra leső világi ügyvédek mesterkedése.” Jelzi, hogy ezután az egyházközség vagyoni ügyeinek rendezését átmenetileg a Direktóriumra bízta, amelynek tagjai voltak László Endre és Péterffy Jenő is. Az ügyek rendeződését akadályozták a személyes és üzleti ellentétek Jelen Gyulával. A Direktórium működése, „talán a Direktórium egy emberének kevésbé arravalósága miatt” sem volt eredményes. Vorbuchner Adolf megjegyzi, hogy Péterffy Jenőről nem terjedtek kedvező információk, mert Virgil Nistor ügyvéd és zárgondnok még „megvesztegetési kísérlettel is vádolta”. Az akkori nuncius, Valerio Valeri felszólítására Hirschler József plébánost elmozdították, és helyébe Márton Áront nevezték ki. Az új h. plébános erős kézzel fogott neki a munkának. Időközben Jelen Gyula főgondnok lemondott, és a „rég vezetési emberei mellőztettek. Ez fáj a Transylvania Bank vezérigazgatójának, aki az üzleti lehetőségektől is elesett, és vejének, dr. Péterffy Jenő ügyvédnek.” Márton Áron vicarius oeconomus működése sikeres volt: rendeződtek az adóügyek, a hollandkölcsön-ügy rendezése is jó úton halad, és jelenleg már annyit sikerült elérni, hogy ezek részéről sem fenyeget veszedelem. Az egyházközség normális költségvetéssel dolgozik, és a legnagyobb takarékossággal minden kötelességének eleget tesz. A segédpüspök tájékoztatójában továbbá

495 *Péterffy Jenő ügyvéd feljelentő levele Alexandru Cisar bukaresti érsekhez 1938. ápr. 2-án.* – Gyél: Num. 7957-1938.

kihangsúlyozza, hogy helyreállt a Szent Mihály-egyházközség normális vezetése, a közgyűléseken a választmányi tagok legnagyobb egyetértéssel támogatják Márton Áron h. plébános munkáját. A legtöbb közgyűlésen minden választmányi tag minden indítványát magáévá teszi, kivéve a Transylvania Bank igazgatóját, László Endrét és vejét, Péterffy Jenőt, akik mindenáron azon dolgoznak, hogy Márton Áront eltávolítsák, sőt plébánossá való megválasztását is megakadályozzák. Ezért rég lejárt ügyeket hoznak a felszínre. „Dr. Hirschler József meghalt, Dr. Nemes Ferenc volt főgondnok anyagiilag tönkrement, az országból eltávozott és most külföldön nyomorban él. A régi ügyek bolygatása semmi haszonnal nem járna és csak zavarkeltésre és pártoskodásra volna alkalmas. A vádak, amelyeket hangoztatnak, a rendelkezésünkre álló adatok és biztos információk szerint nehezen és alig bizonyíthatók; a Dr. Jelen Gyula lemondott főgondnok ellen emelt vádak túlzottak és legnagyobb részt minden alapot nélkülöznek, csak személyi hajsza jellegével bírnak. Minden vizsgálat csak fokozná a nehézségeket; a Transylvania Bank és Dr. Péterffy Jenő ügyvédnek is sok személyes ellenségük van, és viszont is, akik a vizsgálatot csak zavarkeltésre és érdekük kielézésére használnák fel. Ezért Egyházmegyei Hatóságnak, az Egyházmegyei Tanács vizsgálatai után és javaslatára arra törekszik, hogy a múlt sajnálatos eseményeinek bolygatása nélkül, miután Dr. Hirschler József, aki elsősorban volt felelős, az élők sorából eltávozott, a jóindulatnak összefogásával rendezze az anyagi ügyeket és visszaállítsa a normális helyzetet.”⁴⁹⁶

Alexandru Cisar bukaresti érsek megkapta Péterffy Jenő ügyvéd feljelentő levelét, amelytől elhatárolódott, mert úgy tekintette, hogy egyházbiztosilag ő nem illetékes Péterffy Jenő ügyében. Ezt az erdélyi egyházmegye illetékes rendezni. Neki mint érseknek az volt az óhaja, hogy mielőbb fejezzék be ezt a vitás kérdést, amely nagyon sok rosszat szült a kolozsvári egyházközségnek és a gyulafehérvári egyházmegyének. „Néha elevenbe kell vágni annak érdekében, hogy a dolgok jó útra térjenek és hogy biztosítani lehessen a békét,

496 *Vorbuchner Adolf levele Alexandru Cisar bukaresti érsekhez 1938. ápr. 5-én. (kézzel írt levélpiszkozat, Gajdátsy Béla irodaigazgató írása).* – GYÉL: Num. 768-1938.

a csendet és a megértést.”⁴⁹⁷ Egyébként is, a metropolitának nem áll jogában a *suffraganeus* egyházmegyei hatóság adminisztratív intézkedéseit, rendeleteit és határozatait felülbírálni. Ezt az érseki álláspontot a gyulafehérvári főhatóság közölte Péterffy Jenővel a kolozsvári egyházközség hivatalán keresztül.⁴⁹⁸

A replikával Péterffy Jenő nem késett, azzal hozakodott elő, hogy őt támadás érte az egyházközség vezetősége részéről, és a gyulafehérvári főhatóság részéről nem kapott elégtételt. Különben az ún. támadást Péterffy csak belemagyarázta a helyzetbe. Márton Áron, akit továbbra is bűnrészesnek titulált, maga sem értette, hogy miért kell Péterffy Jenőnek folyamatosan támadó hangon védekeznie, ha nem érte őt semmiféle támadás.⁴⁹⁹

Márton Áron a kolozsvári Szent Mihály- egyházközség plébánosa lesz

A kolozsvári egyházközségen belül kialakult, személyeskedésbe torkolló helyzetet befolyásolta a gyulafehérvári központban történt vezetőváltás. 1938. május 18-án Mailáth G. Károly megyéspüspök, gyenge egészségi állapotára hivatkozva, lemondott megyéspüspöki megbízatásáról. Őt a püspöki székben Vorbuchner Adolf követte.

497 *Alexandru Cisar bukaresti érsek levele a gyulafehérvári főhatósághoz 1938. ápr. 9-én.* – GYÉL: Num. 7957–1938.

498 *Az egyházmegyei főhatóság levele a kolozsvári plébániához 1938. ápr. 5-én.* – GYÉL: Num. 768–1938.

499 *Márton Áron levele Vorbuchner Adolf püspöknek 1938. aug. 28-án.* – GYÉL: Num. 2737–1938.

Márton Áron megemlékezése a püspöki székből lemondó Mailáth G. Károlyról

Márton Áron és Mailáth G. Károly püspök kapcsolatáról két, a jelen kontextusban releváns eseményt szeretnék kiemelni.⁵⁰⁰

Az első: amikor 1937. május 1-jén Mailáth püspök 40 éves püspöki jubileumát ünnepelte, Márton Áron a kolozsvári egyházközség választmánya előtt beszédet mondott, megemlékezve az egyházmegyéjétől távol betegeskedő püspökről. Beszédében utalt arra a látogatásra, amelyet az egyházmegye képviselte szervezett a püspök köszöntésére. Ebben a küldöttségben jelen volt a h. plébános a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség néhány tagjával, és közvetítette a megyéspüspöknek a kolozsvári plébánia „minden egyes tagjának szívből jövő üdvözlését, kifejezésre juttatva azt a gyermeki ragaszkodást, fenntartás nélküli tiszteletet, amely mindnyájunk lelkében él”. Márton Áron pappá szentelő püspökről, Mailáth G. Károlyról 40 év távlatából így nyilatkozott: „apostoli lélekkel jött és az apostoli lankadatlanságával végezte főpásztori munkáját mindvégig. Mikor, mint fiatal püspök, ezelőtt negyven évvel közöttünk megjelent, közömbös, rideg, lelkesedés nélküli szellem uralkodott a lelkeken. S az ő ellenálhatatlan emberszeretete, nagy jósága, erős sugárzó természetfölötti gondolkozása felolvasztotta a közönyt. Ma csak a régiek emlékeznek, hogy egyházmegyéinkben az ő jövetele előtt sok minden másképp volt. Az ő negyvenesztendős buzgólkodásának köszönhetjük, hogy van hitélet. Az ő fáradtságot nem ismerő törődése fordította a figyelmet az ifjúság nevelésére. Intézmények sorát teremtette meg, világiak és egyháziak között egyaránt nemzedékeket nevelt fel, melyek mind az ő szellemével töltöztek és azt adják tovább. Egyházközségünkre mindig különös gondot fordított.

⁵⁰⁰ Márton Áron lelki gyermeke volt Mailáth püspöknek, papként is ápolta a lelki kapcsolatot, amit most nem idézhetek fel, mert eltérnék a témától. Mailáth G. Károly nagy érdemeit többen méltatták, köztük Eröss Alfréd (Mailáth G. Károly lelki arca. Arad 1940) és Bíró Vencel (*Székhelyi Gr. Mailáth G. Károly*. Cluj-Kolozsvár 1940.). – BÍRÓ Vencel: *Katolikus Kincsek. Egyháztörténelmi tanulmányok*. Kolozsvár 2012. 362–366.

Figyelemmel kísérte belső életét, segítette fejlődését és lelkének gazdagságából legtöbbet talán itt osztott szét.”⁵⁰¹

Második momentumként Márton Áron méltató szavait idézzük fel a tisztségétől megváló Mailáth püspökről az egyházközség választmányi ülésén. „Mikor ezt a gondviselés akaratában való megnyugvással és az Apostoli Szentszék iránti változatlan bizalommal tudomásul vesszük, nem mulaszthatjuk el, hogy távozó Püspök Atyánk iránt gyermeki hódolatunkat és változatlan szeretetünknek kifejezést ne adjunk. Negyvenegy évig hordozta a nagy felelősséget, amint az ország legnagyobb kiterjedésű egyházmegyéjének gondja és vezetése jelentett. A negyvenegy esztendő alatt velünk volt jó és balsorsban, megosztotta és magára vette híveinek és papjainak minden bűját és baját. Fáradtságot nem ismerve járta egyházmegyéjét, s ahol megfordult, kicsinyek és nagyok között egyaránt, áldást, szeretetet, vigasztalást osztott kifogyhatatlan bőséggel. Lemondásával formailag megszűnt püspökünk lenni, de jóságos alakját, örökké mosolygó, lelkesült arcát, apostoli lelkét nem tudjuk és nem akarjuk elfelejteni jó Püspök Atyánkat, akihez mindnyájunkat annyi áldott emlék fűzi, gyermeki hódolattal zárjuk szívünkbe élete fogytáig, és mindörökre.”⁵⁰² A kolozsvári h. plébános ugyanezzel a segítőkészséggel és tisztelettel fordul az új megyéspüspök, Vorbuchner Adolf felé is, feltétlen engedelmességet és a segítő melléállást ígérve.⁵⁰³

501 Márton Áron beszéde Mailáth Gusztáv 40 éves püspöki jubileuma alkalmából az egyházközség választmányának rendes ülésén 1937. máj. 14-én. – KPL: 7. d. 290h.

502 Márton Áron beszéde a nyugalomba vonult Mailáth G. Károly püspökről az egyházközség választmányának rendes ülésén 1938. júl. 15-én. – KPL: 7. d. 290h.

503 Ezen az ülésen (1938. júl. 15.) Márton Áron két, a választmány tagjait is érintő halálesetet jelent be: Gabányi Imrét (meghalt 1938. május 28-án) és a Dsida Jenőét, Dsida Aladár választmányi tag fiát.

A kolozsvári egyházközség helyzetének alakulása Vorbuchner Adolf megyéspüspök idején

Vorbuchner Adolf 1936. április 18-ától Mailáth püspöknek volt segéd-püspöke; XI. Piusz pápa 1938. május 28-án nevezte ki gyulafehérvári megyéspüspöknek. Székfoglalása után nemsokára meghirdette a pályázatot a kolozsvári plébánosi állás betöltésére, tiszteletben tartva az egyházközség autonómiáját.⁵⁰⁴ Ezzel együtt rendelkezett a plébánosi javadalomról is. A püspök szükségesnek látta a plébánosi javadalom megterhelését, azaz csökkentését – éppen Márton Áron javaslata alapján. De a plébánosi javadalom sértetlenségének megőrzését ajánlotta mindaddig, amíg szabályszerűen nem osztják részekre, és a plébánosválasztás meg nem történik. Addig is a következőkkel terhelte meg a plébánosi javadalmat: a segédlelkészek és hitoktatók teljes ellátásával (élelmezés, fűtés, világítás, takarítás, mosás); a pasztorációban előforduló kiadásokkal (lelkigyakorlatok, templomban zajló ünnepek, missziók); a gazdasági hivatal kiadásainak egy része; a plébániai irodák kiadásai; az egyházmegyei járulékok (papi nyugdíjalap, papnevelés fenntartása); magának a javadalomnak a kiadásai és tartozásai. Ezen kívül megmaradt néhány épület, üzlethelység és telek plébános jövedelmeként: a plébánia épületében levő üzlethelyiségek; a Fürdő utca 6. szám alatt lévő új emeletes bérház; a Fürdő utca 8/10., 12/14., 16/18. szám alatt lévő három földszintes ház; a 8/10 és a 6. szám között fekvő kert; a Bartha Miklós utca 18. szám alatt lévő egyemeletes ház, valamint az agrárkisajátítási kötvények.⁵⁰⁵

A plébánosi állás betöltésére kiírt püspöki pályázatra egyetlen kandidátus jelentkezett, Márton Áron. Pályázatát a szükséges okmányokkal egyetemben júl. 7-én nyújtotta be az egyházmegyei hatósághoz.⁵⁰⁶ A püspök Márton Áron pályázatát azzal a meghagyással

504 HOLLÓ László: *Az erdélyi katolikus autonómia, ill. az erdélyi Római Katolikus Státus tegnap és ma.* In: *Katolikus Autonómia.* (Szerk. Holló László). Státus Kiadó. Csíkszereda 2007. 15–34.; Uő.: *A világiak által „vezetett” egyházmegye I. kt.* Kolozsvári Egyetemi Kiadó. Kolozsvár 2009. 9–11.

505 Vorbuchner Adolf püspök leírata a kolozsvári egyházközségnek a plébánosi javadalommal kapcsolatban 1938. júl. 6-án. – KPL: Num. 2038–1938.

506 GYÉL: Num. 2068–1938.

bocsájtotta a Szent Mihály-egyházközség elbírálása alá, hogy amennyiben az egyházközség megfelelőnek tartja a jelentkező személyét a plébánosi szék betöltésére, és megválasztja, kész a plébánosi kinevezést megadni. De azt sem ellenzi, ha az egyházközség újabb pályázatot szeretne kiírni. A választmánynak a plébánosválasztást szabályszerűen, egy közgyűlés alkalmával, legkésőbb szeptember 5-ig kell megejtenie Balásy Imre főesperes-helyettes és püspöki biztos vezetésével.⁵⁰⁷

Az egyháztanács jogügyi bizottság alaposan megtárgyalta az egyházközség ősi plébánosválasztó jogát, az egyháztanács szervezeti és működési szabályzata értelmében. Mivel csak egy pályázó jelentkezett, azonnal dűlőre vitték a választás ügyet: az ősi jog értelmében a plébánosi javadalom betöltésére az „ajánlás” lehetőségével élhetnének. Ilyen alkalomkor az egyházközség három alkalmas személyt javasolhat a főpásztornak a közgyűlésen nyert szavazatok sorrendjében. Mivel a püspöki leirat nem veti el az egyházközség ősi jogát, hanem továbbra is tiszteletben tartja, ezért a választmány úgy határozott, hogy ez esetben kivételt tesz, és lemond erről a jogáról. Tényként fogadták el, hogy „az Egyházmegye legnagyobb és legvagyonosabb egyházközségének plébánosi javadalmára egyetlen pályázó jelentkezett”, az egyházközség azt a következtetést vontala, hogy „az egyházmegyei Főtisztelendő Papság is mindenképpen alkalmasnak és érdemesnek, a javadalomra pályázó Főtisztelendő Márton Áron c. kanonok urat tartja, és ezért nem pályázott”. Nemcsak a főpásztor és az egyházmegye papsága bízott Márton Áron személyében, hanem kolozsvári Szent Mihály-egyházközség népe is „osztatlanul, legnagyobb bizalommal és szeretettel viseltetik ft. c. kanonok úr személye iránt. Mély tisztelettel jelentjük Nagyméltóságodnak, hogy választmányunk javasolni fogja a közgyűlésen, hogy az egyetlen pályázó, mindnyájunk által nagyrabecsült és közszeretben álló Főtisztelendő Márton Áron c. kanonok urat egyhangúlag válassza meg és prezentálja Nagyméltóságú Püspök úrnak a plébánosi javadalomra.” A választmány azonban kijelentette, hogy

507 *Vorbuchner Adolf püspök leirata a kolozsvári egyházközség választmányának és híveinek a plébánosi állás betöltése ügyében 1938. aug. 5-én.* – GYÉL: Num. 2068–1938.

a jövőben az újabb plébánosválasztásnál nem mond le ajánlási jogáról. Márton Áron a választmányi gyűlésen nem volt jelen, egy heti szabadságra utazott.⁵⁰⁸ A választmány elnöke levélben értesítette Vorbuchner püspököt, hogy javasolni fogják a közgyűlésnek, hogy az egyetlen pályázót válasszák meg, és prezentálják a plébánosi javadalomra.⁵⁰⁹

Márton Áront a Szent Mihály plébánia közgyűlése plébánossá választja

A plébánosválasztó közgyűlésre 1938. augusztus 14-én került sor. A gyűlésen Óvári Elemér főgondnokhelyettes és Balásy Imre főesperes-helyettes elnököltek. Valóban történelmi fontosságú esemény volt a Szent Mihály-plébánia életében, hiszen a Erdély legtekintélyesebb egyházközsége „lelkiatyát, vezetőt, irányítót, vezért választ,” aki arra lesz hivatva, hogy az erdélyi egyházmegye legnagyobb, legnépesebb, legvagyonosabb egyházközségét okosan vezesse és irányítsa, „az egyházközség hajóját biztos, csendes, békés vizekre” vezesse. Vorbuchner püspöknek csak az volt a kívánsága, hogy ezt az állást a legméltóbb személy választásával töltsék be, és ez a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség igazgatási és adóztatási szabályzata szerint történjék.⁵¹⁰

A plébánosválasztást elrendelő püspöki leiratot a közgyűlésen ünnepélyesen felolvasták, és ismertették a választmány plébánosválasztásra tett javaslatát is: „Abból a tényből ugyanis, hogy az Egyházmegye legnagyobb és legvagyonosabb egyházközségének plébánosi javadalmára egyetlen pályázó jelentkezett – egyházközségünk választmánya azon következtetést bátorodik levonni, hogy az egyházmegyei Főtisztelendő Papság is mindenképpen alkalmasnak és

508 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1938. aug. 8-án.* – KPL: 7. d. 290h.

509 GYÉL: Num. 2068–1938.

510 *A Kolozsvári Szent Mihály Egyházközség Igazgatási és Adóztatási Szabályzata.* Kiadja a Kolozsvári Szent Mihály egyházközség. é. n.

érdemesnek –, a javadalomra pályázó Ft. Márton Áron c. kanonok urat tartja, és ezért nem pályázott. Ezt az általános bizalmat megerősíteni látszik a Főpásztori magas leirat is és kétségtelen, hogy egész egyházközségünk osztatlanul, legnagyobb bizalommal és szeretettel viseltetik Főtisztelendő Kanonok úr személye iránt.” A közgyűlés egyhangúlag választotta meg Márton Áront plébánosnak, akit távolléte miatt táviratban értesítettek a kimenetelről.⁵¹¹ Négy nap múlva a gyulafehérvári székeskáptalan is megtárgyalta az új kolozsvári plébános megválasztását, ami a kanonoksággal is össze volt kötve. Zomora Dániel nagyprépost Vorbuchner megyéspüspök tudomására hozta, hogy a székeskáptalan is hozzájárult Márton Áron kanonoki kinevezéséhez, kivéve dr. Fejér Gerő kanonokot, aki „a kolozsvári plébánosnak az aktuális kanonoksághoz [kolozsmostori levéltár őre] való jogcímét megszüntnek tekinti, s ezért jogilag nem tartja kinevezhetőnek a stallumra.”⁵¹²

A helyi sajtó is pozitívan reagált a plébánosválasztásra. A *Keleti Újság* egy „lelkes hangulatú” közgyűlésről számolt be, amelyen egyhangúlag választották meg Márton Áront Hirschler József örökébe.⁵¹³ Az *Apostol* újság az erdélyi katolicizmus történelmi eseményének tekintette a plébánosválasztást. „A formai eljárás elintézését mindenki egészen természetesnek találta, és senki pillanatilag sem kételkedett abban, hogy az eredmény bármilyen körülmények között is más lehessen, hiszen a főpásztori megbízatás, a hívek legteljesebb bizalma, a rátermettség, felkészültség és vezetői szerepre való elhivatottság a mai zilált viszonyok között, terhekkel megsohasított magas és felelős őrhelyre senkit sem állíthatott volna úgy, mint Márton Áron c. kanonokot.”⁵¹⁴

Az újonnan megválasztott plébános kérése az egyházközség köztestületéhez az volt, hogy a plébánosi beiktatás szeptember 29-én,

511 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség képviselőtestületének plébánosválasztó közgyűlésének jegyzőkönyve 1938. aug. 14-én. – KPL: Num. 7. d. 290h.

512 GYÉL: Num. 2762–1938.

513 SOMODI András: Egyhangúlag választották meg Márton Áront Hirschler József örökébe. In: Keleti Újság, 1938. augusztus 18. XXI. évf. 183 sz., 5.

514 DOMBI József: Transzilvánia fővárosának új plébánosa: Márton Áron. In: Az Apostol, 1938. augusztus 28. 5.

a Szent Mihály-templom búcsúünnepén legyen. A közgyűlés tagjai örömmel vették tudomásul, és lelkesen készültek új plébánosuk beiktatására. Az előkészületi ülésekről szóló jegyzőkönyveket az öröm és a bizalom szelleme hatja át.

Vorbuchner Adolf utolsó kinevezése Márton Áron nevéhez köthető. F. év augusztus 21-én kinevezte őt a Szent Mihály-egyházközség plébánosának,⁵¹⁵ a kolozs-dobokai kerület főesperesének⁵¹⁶ és székes-egyházi kanonoknak.⁵¹⁷ Márton Áron a következő nap ünnepélyesen letette a plébánosi esküt a püspök előtt.⁵¹⁸ A Szent Mihály-egyházközség választmánya és hívei örömmel vették tudomásul, hogy Vorbuchner plébánosuknak nevezte ki Márton Áront. A várost öröm járta át. A tollforgatók superlatívuszokban írtak. „Ez az egyszerű, közvetlen, igénytelen külsejű, »nagypapok hivalkodásától mentes«, férfias és szilárd jellemű székely pap, nemcsak szóbeli képességével, írói munkásságával és személyiségének lenyűgöző varázsával vonta magára az általános figyelmet, hanem a maga természetes, túlzásoktól mentes eszményi szép papi életével, tisztult és mély emberségével is. A cluj-i egyházközség választása nagyvonalú és fegyelmezett tanúságtétel amellet az egyetemes tény mellett, amelyet ma vallási, társadalmi, faji különbség nélkül egyformán tudnak és éreznek, akik itt élnek Isten világának ebben a parányi részében, hogy Márton Áron életünkben s életfeladataink irányításában legbiztosabb érték és kincs, ígéret és jövő.”⁵¹⁹

A súlyos beteg Vorbuchner Adolf Bécsbe szállítása előtt, szeptember 3-án megbízta Márton Áront a kolozsvári székhelyű Tanítók Fegyelmi Tanácsának elnökhelyettesi feladatával is.⁵²⁰ Ez volt a püspök utolsó kinevezése.

Zomora Dániel nagyprépost szeptember 6-ra tűzte ki az új plébános kanonoki beiktatását. Meglepő dr. Fejér Gerő kanonok

515 GYÉL: Num. 2553-1938.

516 GYÉL: Num. 2554-1938.

517 GYÉL: Num. 2555-1938.

518 *Kronológia I.* 51.

519 DOMBI József: *Transzilvania fővárosának új plébánosa: Márton Áron.* In: Az Apostol, 1938. augusztus 28. 5.

520 GYÉL: Num. 4370-1938.

tiltakozása, aki hatoldalal különvéleményt nyújt be Márton Áron kanonoki kinevezése ellen, és a nagyprépostnak bejelenti, hogy nem vesz részt a kanonoki beiktatásán.⁵²¹

Márton Áron apostoli kormányzó

Márton Áron kanonoki beiktatását követő negyedik napon, szept. 10-én, Bécsben Vorbuchner Adolf elhunyt. „Halálának híre, mint sötét fenyegető madár, suhant körbe Erdély fölött, belesápadtak és beleszédültek az emberek” – tudósít Dombi József főszerkesztő.⁵²² A bukaresti nunciatúra azonnal intézkedett, továbbítás végett szeptember 11-én telefonon értesítette Nagy Jenő gyulafehérvári püspöki titkárt: ne ejtsék meg a székeskáptalani helynök megválasztását az Egyházi Törvénykönyv értelmében. A káptalan mégis összeült, annak ellenére, hogy Zomora Dániel nagyprépost bemutatta a nunciustól kapott értesítést a székeskáptalani helynök megválasztásának letiltásáról.⁵²³ A Szentszék szept. 14-én Márton Áron plébános-kanonokot a gyulafehérvári egyházmegye apostoli kormányzójának nevezte ki.⁵²⁴ Kinevezése nem okozott meglepetést azok számára, akik ismerték. A hívek és a papság nagyobb része „megnyugvással vette tudomásul, hogy érdemekben gazdag, minden bizalmat megérdemlő személyisége került a magas és felelősségteljes vezetőhelyre.”⁵²⁵ Domokos Pál Péter nagy lelkesedéssel mutatta be az új apostoli adminisztrátort: „Róma szólott, mert Róma nem késik, nem

521 KÁPT: Num: 65–1938.; 66–1938.

522 DOMBI József: *Vorbuchner püspökünk sírja előtt*. In: *Az Apostol*, 1938. szeptember 16. Közölve: *Márton Áron hagyatéka 5. kt. (Papság)* (Szerk. Marton József). Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2009. 149–152.

523 KÁPT: Num: 318–1938.

524 GYÉL: Num. 2916–1938.; S. Congr. Consistorialis, decretum nr. 630.; VIRT László: *Márton Áron a lelkiismeret apostoli ébresztője*. Róma 1986. 15–16.; HOLLÓ László: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus és Márton Áron püspök viszonya*. In: *Az idők mérlegén. Tanulmányok Márton Áron püspökről*. (Szerk. Bodó Márta-Lázár Csilla). SzIT-Verbum. Budapest-Kolozsvár 2013. 65–77.

525 BÍRÓ Vencel: *Apostoli kormányzó a gyulafehérvári egyházmegyei élén*. In: *Az Apostol*, 1938. szept. 25. 4.

siet, Róma örök. Krisztus földi helytartójának akarata Márton Áron vállára rátette az Erdélyi Kat. Egyházmegye súlyos terhét. Az alázatos főpap sír, engedelmeskedik és zokogja az őseitől örökölt imát, de most már az egyház nyelvén: *Te lucis ante terminum.*⁵²⁶ Márton Áron kinevezésének napján gondoskodott a Szent Mihály-plébánia lelképásztori vezetéséről, maga helyett Veress Ernő hittanárt bízta meg. A Szent Mihály-egyházközség képviselőtestületének szeptember 25-én, a vasárnapi szentmisét követően a plébánia tanácsstermében hozta tudomásukra apostoli kormányzói kinevezését és Veress Ernő ideiglenes megbízását.⁵²⁷

Vorbuchner Adolf megyéspüspök temetése Gyulafehérváron, szeptember 17-én volt. Márton Áron a kanonokok között elvegyülve vett részt a temetésen, de az aznapra összehívott székeskáptalani üléstől távol tartotta magát – bár meghívást kapott.⁵²⁸ Ezen a káptalani ülésen Zomora Dániel nagyprépost ismételten közelharcot vívott Fejér Gerő kanonokkal, aki a nunciusi tiltás ellenére ismételten indítványozta a székeskáptalani helynök megválasztását – de most már Márton Áront javasolva – azért is, hogy a székeskáptalan autonómiája ne csorbuljon.⁵²⁹ Andrea Cassulo nuncius megküldte Gyulafehérvárra Márton Áron apostoli adminisztrátori kinevezését, amit ő másnap bemutatott a székeskáptalannak, és ezzel hivatalosan átvette az egyházmegye kormányzását.⁵³⁰ Mivel az anyagi ügyek rendezése továbbra is Kolozsvárhoz kötötte, azonnal intézkedett az egyházmegyei hatóság további működéséről. Meghagyta Zomora Dániel nagyprépost általános helynöki beosztását, megerősítette Szélyes Dénes kanonok provikáriusi kinevezését,⁵³¹ Boga Alajos stá tusi tanügyi előadót megbízta a püspöki törzsvagyron átadásának és átvételének intézésével,⁵³² Kászonyi Alajos kanonokot megerősítette

526 DOMOKOS Pál Péter: *Márton Áron életútja*. In: *Az Apostol*, 1938. szept. 25. 2–4.

527 GYÉL: Num. 2925–1938.

528 KÁPT. Num. 318–1938.

529 GYÉL: Num. 1745–1938.

530 GYÉL: Num. 2916–1938.

531 GYÉL: Num. 2940–1938.

532 GYÉL: Num. 2927–1938.

az Egyházmegyei Bíróság officiális megbízásában.⁵³³ A sok tennivaló között Márton Áron nem feledkezett el az elhunyt Vorbuchner Adolf püspök emlékeről. Ünnepi körlevélben emlékezett meg életéről és munkásságáról, olyan személyként mutatva be, akit „bölcs mérséklet és okos körültekintés irányított”.⁵³⁴ Kolozsvárra visszatérve szeptember 25-én rendkívüli közgyűlést hívott össze, ennek keretében is megemlékezett a hirtelen elhunyt püspökről. Beszéde az elhunyt püspök iránti tiszteletről és ragaszkodásról árulkodik, ugyanakkor nem utolsó sorban hihetetlen emberismeretéről és a vele való szoros kapcsolatról.⁵³⁵

Az egyházközség vezetőtestülete nagy örömmel fogadta Márton Áron újabb megbízását. Ő az éljenző közgyűlés előtt mélységes alázattal a következőket mondta: „Sajnos a megbízás engem váratlanul ért s egyben pedig nagyon súlyos helyzet és feladat elé állított. Ezt, – habár rövid időre is – érdem nélkül kaptam. Ebben bűnös az Egyházközség is, mert túlságosan jók voltak hozzám és hibáimról – amelyek elég szép számmal vannak –, keveset beszéltek.”⁵³⁶ Azt a hitet keltették, hogy alkalmas vagyok, hogy az egyházmegye ügyeit átvegyem és vezessem. Nem volt időm és alkalmam, hogy a rohanó események közben az Egyházközség hivatalos szerveivel, választmányával, az ezzel kapcsolatban előállott szükséges intézkedéseket megtárgyalhattam volna.” Azonban a szükségessé vált intézkedéseket megtette. Nevezetesen – „mivel elfoglaltságom miatt most már az Egyházközség ügyeinek kevesebb időt tudok szentelni, szükséges, hogy a magam helyettesítéséről és annak részben való

533 GYÉL: Num. 3112-1938.

534 MÁRTON Áron: *Vorbuchner Adolf püspök*. In: *Márton Áron hagyaték 11. kt. (Körlevelek – 1.)* (Szerk. Marton József), Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2015. 15-17.; GYÉL: Num. 2823-1938.

535 Márton Áron Vorbuchner Adolf püspökről mondott méltató beszédét lásd a Függelék – 9.-nél.

536 Márton Áron beszédében itt inkább szerénységéről és humoráról tesz tanúságot. Az egyházmegye papjai közül senkit sem támadtak olyan durván, mint Márton Áront, a kolozsvári h. plébánost. De éppen Péterffy Jenő szervezett akciója vezetett oda, hogy személyéről és munkásságáról maga Vorbuchner Adolf megyéspüspök kényszerült beszámolni Andrea Cassulo nunciushoz.

kiterjesztéséről gondoskodjam. Mivel a hívek köréből, erre vonatkozólag, kívánságok jutottak tudomásomra, azokat figyelembe vettem és a plébániai teendők lelki ügyeinek ellátására vicarius adiutort vettem magam mellé, az Egyházközség vagyoni és anyagi ügyeit pedig magam fogom kezelni.”⁵³⁷ Abban bízott, hogy az ideiglenes (apostoli kormányzói) terhet hamarosan leveszik a válláról, és újra visszatérhet Kolozsvárra, ahol tovább viheti a megkezdett lelkipásztori munkát. Nem így történt.

Kormányzói minőségben első intézkedései között találjuk a kolozsvári három plébánia határának rendezését. Az új lakótelepek épülése miatt még 1938 elején a két plébánossal (kolozsmonostori és kolozsvár-szentpéteri) egyeztetve benyújtotta a város észszerű felosztását lelkipásztori szempontból. Október 27-én mint kormányzó a tervezetet a javasolt formában hagyta jóvá. Eszerint a plébánia területének határa a következőképpen alakult: *Északon:* a város határa Kolozsmonostor és Szent-Péter felé a Szamos balpartjáig bezárólag; *Nyugaton:* A város határa a Szamostól kezdve, Bem utca (Coşbuc) mindkét oldalon bezárólag, Mócok útja 80. és 91. sz. házig kizárólag, Hegyvölgy utca (Piezişă) kizárólag, Pásztor utca kizárólag, Hajnal utca kizárólag, Kőkert utca (B. P. Haşdeu) 68. és 69. sz. házig bezárólag. *Keleten:* A város határa a Szamostól kezdve, Porond utca (Ecatarina Varga), Ágoston utca (Prof. I. Scriban) páratlan számú házak bezárólag, Pap utca (Paris) páratlan számú házak bezárólag, Magyar utca (Calea Marechal Foch) 15. és 26. sz. házak bezárólag, Székelyhadosztály utca (83. Infant.) páratlan sz. házak bezárólag, Honvéd utca (Carol II.) 21. és 58–60. sz. házak, Kövespad utca (Pietroasă) páros sz. házak bezárólag, Orbán Balázs utca (Fluturilor) páros sz. házak bezárólag, innen kezdve a város határa. *Délen:* a város határa.⁵³⁸

A kolozsvári plébániák területének újra rendezésével a városba beköltözött vagy átköltözött családok hatékonyabb pasztorációját kívánta előmozdítani.

537 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség képviselőtestületének rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve 1936. szept. 25-én. – KPL: 7. d. 290h.

538 GYÉL: Num. 108–1938.

Márton Áron plébánosi beiktatása

A kolozsvári Szent Mihály-egyházközség életében elérkezett a várva várt nap, amikor „olyan férfit kaptak, aki nemcsak az egyházközség lelki életébe plántálta bele magasztos eszméinek csíráit, hanem e mellett kiváló adminisztratív tehetségével, pénzügyi elgondolásainak keresztülvitelével a már-már kátyúba jutott egyházközség szerkerét ismét a rendes kerékvágásba juttatta.”⁵³⁹ A különös szónoki tehetséggel, valamint gazdasági érzékkel megáldott Márton Áron nagy ajándék volt a Szent Mihály-egyházközség számára. A választmány tagjai, valamint közvetlen munkatársai érezték, hogy olyan embert kaptak, aki mellett nem kell félni a jövőtől.

Az egyházközség nagy eseményként élte meg szeptember 29-ét, Szent Mihály főangyal ünnepét, Márton Áron plébánosi beiktatását. Az ünnepséget megelőzően három napot át a Szent Mihály-templomban délutáni ájtatosságot tartottak, amelyeken az új plébános mondott gondolatokban gazdag és hatásos szentbeszédeket.⁵⁴⁰ Márton Áron hivatali beiktatását ünnepélyes keretek között a 10 órától kezdődő ünnepélyes szentmisén Zomora Dániel nagyprépost végezte, aki beszédében kifejtette, hogy mit jelent Kolozsvár plébánosának lenni. A templomot a hívek zsúfolásig megtöltötték, az egyházközség egyesületei és társulatai nagy számban, a gyulafehérvári egyházmegyei központ méltóságai és a kolozsvári szerzetesrendek vezetői (Sándor Vítális és Boros Fortunát OFM, Bíró Vencel és Ocskó Lajos piarista, Napholz Pál és Dombi József SJ) képviseltették magukat.⁵⁴¹

A templomi beiktatási ünnepség a Marianum dísztermében folytatódott. A Marianum énekkara tette ünnepélyesebbé a rendkívüli közgyűlést, melyen az új plébánost Óvári Elemér főgondnok-helyettes

539 *Részlet Óvári Elemér, Márton Áron beiktatásán elhangzott köszöntő beszédéből 1938. szept. 29-én.* – KPL: 7. d. 290h.

540 IGNOTUS: *Ma iktatják be ünnepélyesen Márton Áront plébánosi tisztébe.* in. Keleti Újság, 1938. szeptember 30. XXI. évf. 220. sz., 6.

541 SOMODI András: *„Csíkból hoztam mélységes szeretetemet népem és az igazság iránt!” – mondta Márton Áron az egyházközség díszközgyűlésén.* In. Keleti Újság, 1938. október 1. XXI. évf. 221. sz., 3.

köszöntötte.⁵⁴² Szavai igazolták Márton Áron későbbi püspöki jelmondatát, nem vonakodott a munkától. Annak ellenére, hogy az apostoli kormányzóvá nevezték ki, nem adta fel a Szent Mihály-egyházközség vezetését, mert érezte, hogy szükség van az ő személyes irányítására és gondoskodására. Márton Áron köszöntő beszédében meghatódottsággal⁵⁴³ tekintett vissza arra a két és fél évre, amelyet a Szent Mihály-egyházközség életében töltött. „Gyarló embersége mögött” ott van a halálos szerelem népe és az igazság iránt. Az Istenben bízó főpap Szent Mihály főangyal főünnepén vállára vette Mestere keresztjét, amelyet majd 42 év múlva ugyanezen a napon hű és okos szolgaként visszaadott Teremtőjének. A közgyűlés után a Szent Mihály-plébánián a kolozsvári katolikus egyházi szervezetek küldöttségei köszöntötték az új plébánost. Az ilyenkor megszokott ebéd az egyházmegye gyászára való tekintettel elmaradt.

Az egyházi kinevezések témájában jártas kutató számára furcsa jelenségnek számít, hogy egy apostoli kormányzót plébánosként iktassanak be. Felmerül benne/bennünk a rejtélyes kérdés, hogy a Szent Mihály-plébánia vezetőtestülete miért nem élt hamarabb

542 „Méltóságos Uram! Különös öröm ez nekünk, kik már évek óta tapasztaltuk áldásos működésének jótéteményeit, miket Méltóságod odaadó munkássága egyházközségünknek juttatott! Nagy megnyugvással vagyunk eltelve ezen kinevezés iránt, mert lelki életünk irányítása és anyagi ügyeink vezetése biztos kezekbe lett letéve. Mindnyájan ismerjük Méltóságod áldásos tevékenységét, mert két év alatt meggyőződünk erről. Erősen hisszük, hogy Méltóságod vezetése alatt lelki életünk fejlődni és anyagi helyzetünk gyarapodni fog. Erősen reménykedünk abban, hogy Méltóságod szívében az a meleg szeretet, mely egyházközségünk iránt szívében lobog, továbbra is égni fog. Ezen reményünket megalapozta Méltóságodnak a mai napon tanúsított s az egyházközségünk által soha el nem felejthető gesztusa, Méltóságodat ugyanis Szentséges Atyánk nem régiben Apostoli Kormányzóvá nevezte ki, s ezen magas állásában is vállalta a plébánossággal összekötött munkákat és fáradalmakat, csak azért, mert érezte azt, hogy a mostani válságos időben Méltóságod személyes irányítására és vezetésére szüksége van egyházközségünknek.” *Részlet Óvári Elemér főgondnok helyettes köszöntő beszédéből, Márton Áron plébánosi beiktatásának ünnepségén 1938. szept. 29-én.* – KPL: 7. d. 290h.

543 Márton Áron az „elnöki szék átvétele után meghatott, halk hangon kezdte meg szívbe-markoló beszédét.” A Keleti Újság krónikája a beiktatás napjáról 1938. október 1. XXI. évf. 221. sz., 3.

plébániai jövedelemre választói jogával. Az Erdély-szerte köztisztességben álló papot, Márton Áront, aki addig csak ideiglenes főpásztori megbízással vezette az egyházközséget, miért nem ajánlották hamarabb?⁵⁴⁴ Miért fogta vissza a plébánosválasztás kiírását a közben segédpüspöknek kinevezett Vorbuchner Adolf az egyházközségi ügyek rendezése után, 1937/1938-ban? A kényes kérdéseket Márton Áronnak a beiktatásakor elmondott, pontosabban elkészített beszédeiből megválaszolhatjuk, de csak részben. Ő is kihangsúlyozta, hogy 1936 márciusában nem az egyházközség közgyűlésének választása, hanem a gyulafehérvári püspöki döntés folytán került a plébánia élére. Vorbuchner visszafogottságát tekinthetjük bölcs eljárásnak, aki látva az elődplébános körül kialakult pártfogó csoportot (Péterffy Jenő és társai), nem akarta az általa különben nagyon kedvelt Márton Áront kellemetlen helyzetbe hozni.

Kormányzói rátermettségét az évek folyamán többszörösen igazolta, a helyettes plébános feladatkörében pedig kiváló gazdasági hozzáértéséről tett tanúságot. Az anyagilag csődbe jutott kolozsvári egyházközség ügyét jó irányba terelte. Vezetésével a plébánia nemcsak a holland kölcsön és egyéb adóügyeik büntetéseit rendezte, hanem megoldást talált a kölcsönrendezés kiegyenlítésére. Tudatában volt annak, hogy vannak ellenzői, akikkel számolt is: „számolnom kellett s számoltam is, hogy helyzetemben annyi igénnyel és kérdéssel fogom magam szembe találni, annyi különböző szempontra kell figyelemmel lenni, hogy megsértődéseket és elégedetlenségeket a legnagyobb erőfeszítésemmel sem leszek képes teljesen elkerülni.”⁵⁴⁵ Az esetleges ütközésekért elnézést kért. Tehát az ekkor elmondott prédikációja csak részben válaszolja meg az előbb feltett kérdéseinket. Valamire mégis rájöhethünk: az ekkor elhangzott prédikációja már előre vetíti a néhány hónap múlva, a püspöki beiktatásakor elhangzott gondolatait. Igaz, hogy ott egyszerűbb és érthetőbb formában boncolja Erdély vallási és népességi tagoltságát, a nemzetiségek

544 MARTON József: Márton Áron plébánosi beiktatása Kolozsváron. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 6 (2004) 105–108.

545 A beszédét lásd MÁRTON Áron: *Beszéde a plébánosi tisztségbe való beiktatásakor*. In: *Márton Áron hagyatéka 5 kt. (Papság)* (Szerk. Marton József). Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2009. 64–69.

közötti potenciális feszültségeket. Bemutatkozó beszédéből továbbá az is érzékelhető, hogy ő – az apostoli kormányzóság feladatának befejezése után – elsősorban kolozsvári plébános akar lenni, a papi és plébánosi hivatásával együtt járó kötelezettségeket felelősségtudattal kívánja továbbvinni. Elsőrendű kötelességének tartja, hogy a Szent Mihály-egyházköztség „papja” legyen.

A templomi beiktatást követő marianumi ünnepségen elhangzott pohárköszöntője egészen személyes jellegű, mintha az övéihez szólna. A Csíkszentdomonkosról származó Márton Áron önmagát a csíki fenyőhöz hasonlítja, amely mindig egyenesen áll, nem hajlong. Ez a motívum nemcsak a püspöki címerébe került bele, hanem végső kívánságai között is szerepel: koporsóját készítsék faragatlan fenyődeszkából.⁵⁴⁶

A kolozsvári egyházköztség számára oly nagy örömet szerző plébánosi beiktatásra az állami szervek másként reagáltak. A vallásügyi miniszter ezt apostoli kormányzói beiktatásnak vélte, és mindjárt az 1927-es konkordátum megsértésével vádolta a gyulafehérvári egyházmegyei hivatalt.⁵⁴⁷ A miniszter kifogására Szélyes Dénes provicarius válaszol. Márton Áronnak nem apostoli kormányzói, hanem plébánosi beiktatása volt szept. 29-én. Kormányzói kinevezése átmeneti és ideiglenes jellegű megbízatás, ami viszont nem sérti a konkordátumot.⁵⁴⁸ A kormányzói megbízatás azonban Márton Áron személyére irányította a román kormány figyelmét. A vallásügyi minisztérium kérésére a bukaresti rendőr-főigazgatóság október 14-én utasította a kolozsvári tartományi rendőrfelügyelőséget, hogy sürgősen nyissák meg Márton Áron nyilvántartási lapját.

546 MARTON József: Márton Áron plébánosi beiktatása Kolozsváron. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 6 (2004) 108.

547 GYÉL: Num. 2916–1938.

548 *Uott.*

Márton Áron püspökké szentelése a kolozsvári Szent Mihály templomban

A kolozsvári egyházközség életében nem mindennapi esemény volt Márton Áron püspökké szentelése. A plébániához való kötődése, illetve a kolozsvári egyházi infrastruktúra szervezettsége arra indította Márton Áront, hogy a kolozsvári Szent Mihály-templomban szenteltesse magát püspökké. Ugyanakkor az anyagi vonzata is hozzájárult a szentelés helyének meghatározásához. Bár az egyházi előírások a püspöki centrumot ajánlják szentelési helyül, de nem kötelezik. Kolozsváron a püspökszentelés az egyházmegye számára kevesebbe került. Márton Áron szerénységéről árulkodik, hogy az egyházmegyéjét nem akarta anyagilag megterhelni.⁵⁴⁹

A püspökszentelés előfeltételei

Márton Áron püspökké szentelésének napját 1939. február 12-re tűzte ki a kolozsvári Szent Mihály-templomban. Az egyházi gyakorlatokkal szemben (szentelés a püspöki katedrálisban) az esemény helyszínéül azt a templomot választotta, ahol három hónappal azelőtt plébánossá iktatták be. De egyéb okok miatt is Kolozsvárt részesítette előnyben.

Már kispap korában kötődött a kolozsvári családokhoz. Amikor másodévesként Mailáth G. Károly püspöke három hetes kezelésre küldte, egy meg nem nevezett család fogadta kedvesen. „Úgy látszik, hogy vendéglátó gazdáimat is megfőzte, mert érezhetően kedvesebbek.”⁵⁵⁰ Később, papként is a kolozsvári orvosokhoz fordult egészen

⁵⁴⁹ *Kronológia I.* 54.

⁵⁵⁰ MÁRTON Áron: *Levele Mailáth G. Károly püspöknek 1921. dec. 24–26.* – Batthyaneum- Mailáth G. Károly levélcsoomag. VII. Regiszter. D. d. Num. Inv. 20.614.

addig, amíg az orvosi kart át nem költöztették Marosvásárhelyre. Az orvosprofesszorokkal baráti viszonyt ápolt. Nem véletlen, hogy Miskolczy Dezső egyetemi rektor, akadémikus 1945-ben a közgazdasági doktorok avatásán Márton Áron helytállását állítja példaképül a végzősöknek.⁵⁵¹

A kolozsvári Szent Mihály-plébániahivatal alkalmazottjaival már két éve együtt dolgozott. Az egyházközség lelkipásztori munkájában a hitbuzgalmi és társulati egyesületek kiválóan működtek. A plébánia szárnyai alatt működő iskolák tanerői és diákjai jelen voltak az egyházközség életében.

Puskás Lajos főgimnáziumi tanár érdeme, hogy az erdélyi katolikus cserkészcsapatok között a három kolozsvári cserkészcsapat (főgimnáziumi, öregcserkészek, róm. kat. iparosok) az első helyet vívta ki.⁵⁵² Segítőkézségüket sokszor bizonyították. A cserkészvezető annyira bizalmas kapcsolatban állt Márton Áronnal, hogy még a püspökké szentelése előtti nagy készülétkor is (1939. jan. 5-én) beterjesztette a középiskolai ifúság nyári szünidejének céltudatos felhasználására készített tervezetet.⁵⁵³

Kolozsváron működött dr. György Lajos irányításával az 1929-ben alakult Erdélyi Katolikus Akadémia, mely a keresztény kultúra művelődését szolgálta, nem egy esetben öntudatot ébresztve az elcsüggedt emberekben.

Az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség, melynek h. plébánosi megbízatása előtt Márton Áron volt az elnöke, Kolozsvár központtal működött több szakosztállyal, és egybefogta az egyházmegye jelentős plébániáin lévő népszövetségi csoportokat.⁵⁵⁴

Az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsa – 12 alkalmazott jogi szakértővel – addig is Márton Áron legfőbb támogatója volt. A Státus szócsöve, az *Apostol* folyóirat minden szinten rendelkezésére állt.

551 MISKOLCZY Dezső: *Márton Áron botján a szeretet virága*. In: *Márton Áron emlékkönyv*. (Szerk. Marton József) Gloria Kiadó. Kolozsvár 1996. 36–37.

552 NÓDA Mózes: *Biserica Romano-Catolică din Transilvania în preioada interbelică*. Presa Universitară Clujeană. Cluj-Napoca 2004. 223.

553 GYÉL: Num. 5175–1938.

554 MARTON József: *A gyulafehérvári római katolikus egyházmegye a 20. században*. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda. 2014. 120–125.; MARTON József: *A keresztény jelenkor*. Mentor Kiadó. Marosvásárhely. 2008. 186–187.

Az Egyházmegyei Tanács évi közgyűlései az egyházmegye minden főesperesi körzetéből egybefogták a laikus és klerikus képviselőket. Kolozsváron működtette az ún. Státusi főgimnáziumot (Báthory István), internátusával (Báthory-Apor szeminárium) együtt. A Báthory-Apor szeminárium nemcsak a fiúgimnazistáknak adott helyet, hanem nyári időszakban a kolozsvári egyetemre a tanári vizsgákra jelentkező hitvallásos tanároknak is.

Az igazgatótanács működtette Erdély-szerte a státusi iskolákat (elemi-, gimnáziumi-, gazdasági stb.) és internátusokat, melynek tanügyi referense Boga Alajos volt.

Az egyházmegyei iskolai főtanfelügyelőség központja szintén Kolozsváron volt.

Az Oltáregylet hitbuzgalmi egyesület kolozsvári központja egybefogta az egyházmegye minden nagyobb plébániáján működő oltáregyleti egyesületeket.

Kolozsvár az erdélyi lapkiadás központja volt, világi és egyházi újságok, folyóiratok nagy számban jelentek meg, köztük az éppen Márton Áron által társalapított *Erdélyi Iskola* neveléstudományi és népnevelő folyóirat is.⁵⁵⁵

Az Erdélyben meghonosodott fontosabb szerzetesrendek mind jelen voltak, és áldásos munkát végeztek Kolozsváron. A Szent Istvánról nevezett erdélyi ferences rendtartomány központja Kolozsváron volt. Nagy sajtóapostolkodást fejtettek ki a Szent Bonaventúra könyvkiadó és nyomda által. A *Szent Kereszt* és A *Hírnök* társadalmi és irodalmi lapjaikat az erdélyi magyar szellemi élet megújítóiként tartották számon. A nagy példányszámban megjelenő A *Hírnök* szerkesztője, Boros Fortunát összefogta a fiatal erdélyi írótehetségeket, köztük Dsida Jenőt, Petres Kálmánt, Bitay Árpádot és másokat.⁵⁵⁶ A piarista szerzetesek tanári munkával és újságírással foglalkoztak.

555 GYÖRGY Lajos: *Az erdélyi katolikus sajtó a román uralom alatt*. Kolozsvár. 1942. 6-11.; BÁRDI Nándor-FILEP Tamás Gusztáv-LŐRINCZ D. József (Szerk.): *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a magyar kisebbségek történetében*. Pozsony 2015. 26-27.; VIRT László: *Márton Áron püspök*. Editrice Velar 2016. 10.

556 GYÖRGY József: *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*. Kolozsvár. 1930. 241-245.

Kolozsváron képezték rendi jelöltjeiket, papnövendékeik számára külön teológia intézményt (Kalazantinum) vezettek. Az ifjúsághoz szóló *Jóbarát* folyóiratot szerkesztették. Kiváló tanáraik közül dr. Bíró Vencellel Márton Áron jó barátságot ápolt. A jezsuiták kisebb számban voltak jelen, de nem elhanyagolható a kolozsmonostori plébániai munkájuk, dr. Napholz Pál adminisztrálásával, valamint Dombi József újságírói és szerkesztői tevékenysége.

A női szerzetesek közül a legnagyobb létszámban (70-en felül) Kolozsváron a Mellersdorfi Szent Családról elnevezett Ferenc-rendiek voltak jelen. Nagyobb részt az Egyetemi Klinikán szolgáltak, és rendtartományuk novíciaképzőjét is vezették. A szatmári irgalmas nővérek sem hiányoztak Kolozsváron, a szentpéterei Szent Erzsébet aggmenházban szolgáltak már a század elejétől. A Miasszonyunkról elnevezett iskolanővérekkel a kolozsvári egyházközség szerződéses viszonyban állt 1911 óta. A tekintélyes leánynevelő, Marianum intézet vezetői voltak, ők működtették a három nyilvánosjogú tagozatot (elemi-, gimnáziumi-, felsőkereskedelmi). Minden évben értesítőt és évkönyvet adtak ki, emellett szerkesztették *Erdélyi Magyar Lányok* c. ifjúsági folyóiratukat.⁵⁵⁷

Márton Áronhoz a legközelebb a Szociális Testvérek Társulata állt, akik az Erdélyi Katolikus Nőszövetség szervezői és vezetői voltak. Ők fogták egybe az egyházmegye Oltáregyleit, a női Mária Kongregációit és Rózsafüzér Társulatait, a női kongregációkat, a különböző női köröket (Zita-, Katalin-, Márta-, Margit-kör); szervezték a csíksomlyói *Ezer székely leány napját*, a kolozsvári Kath. Egyetemi Hallgatónők klubját, és újságokat szerkesztettek.⁵⁵⁸ Az egyházközség karitatív munkáját szervezték és vezették. Nagy szerepük volt a kolozsvári Napközi Otthon létesítésében és működtetésében, ahol 1948-ban a Mária Neve expozitúra létesült. A Társulatot ötven éven keresztül Ikrich Augusztá vezette, akit Márton Áron személyesen

557 BILINSZKY Lajos: *A női szerzetesek működése Erdélyben*. In: *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene* (Szerk. Gyárfás Elemér). Dicsőszentmárton 1925. 527., 538., 542–542.; KOVÁCS Sándor: *Kolozsvár*. In: *A gyulafehérvári főegyházmegye milleniumi sematizmusa*. Verbum Kiadó. Kolozsvár 2010. 215.

558 MARTON József: *Miért éppen Ikrich Augusztá?* In: *Keresztény Szó*. XXIV. évf. 8. sz. 2013. 8–12.

szeretett volna temetni, de a kommunista hatóságok megakadályozták.⁵⁵⁹

Márton Áron jó kapcsolatot ápolt a történelmi egyházak főpapjaival, a görögkeleti, görögkatolikus, református, unitárius, evangélikus püspökökkel és a helyi zsidó hitközség vezetőivel, valamint a Kolozsváron élő írókkal, költőkkel és más értelmiségiekkel. Kapcsolatuk nem csupán szórakozásból állt fenn, hanem a közös ügy szolgálata kötötte össze őket, de nem egy esetben Márton Áron adatokat kért tőlük. Csak egy esetet említek. Amikor a Liga Culturală román egyesület felszólította Márton Áron h. plébánost, hogy a Szent Mihály-templomban Pătrașcu cel Bun és Alexandru Lăpușneanu részére emléktáblát állíthassanak, mert ők 1556-ban ők is jelen voltak az erdélyi nemesek Izabella királynő és János Zsigmond fejedelem előtt tett eskütételen, mielőtt felterjesztette volna az egyházmegyei hatóságnak a kényes ügyet, Kelemen Lajos történésztől informálódott pontosan a történelmi valóságról. A főhatóság letiltását váró felterjesztésben beszámolt a Kelemen Lajos levéltári igazgató, történésszel folytatott konzultációról, aki román történész kollégáját is segítségül hívta a kutatásban, aminek eredményeképpen közölte vele, hogy a Liga levelében említett templomi jelenetet egyáltalán nem lehet igazolni, a kutatók erről nem tudnak.⁵⁶⁰

Az előbb felsorolt intézmények és munkatársaik készséggel álltak a püspökszentelés szolgálatába. A Kolozsváron működő egyházi intézmények infrastruktúrája nagy segítséget nyújtott az előkészületi munkálatokban, a fő szerepet azonban a Szent Mihály-egyházközség alkalmazottai és egyháztanácsosai töltötték be.

559 Vö. MÁRTON Áron: *Ikrich Augusztá szoc. tv. temetésére készített beszéd.* In: *Márton Áron írásai és beszédei.* (Szerk. Marton József-Nemes István). Gyulafehérvár. 1996. 103–105.

560 Vorbuchner Adolf segédpüspök azonnal válaszol Márton Áronnak: „templomainkban profán tárgyú emléktáblákat nem szabad elhelyezni.” Lásd GYÉL: Num. 711–1938.

Előkészületek a püspökké szentelésre

Márton Áron, miután rögzítette szentelésének időpontját, 1939. január 10-én levélben értesítette erről Andrea Cassulo apostoli nunciust, és felkérte főszentelőnek.⁵⁶¹ Lelki gyermeki tiszteletének kifejezéseként meghatározó levélben tudatta szentelésének napját a gyengélkedő Mailáth G. Károly címzetes érsekkel, és áldását kéri püspöki szolgálatára.⁵⁶² A protokoll szabályait betartva püspöki kinevezésének örömhírét közölte a magyarországi és romániai katolikus püspökökkel, az erdélyi görögkeleti és protestáns egyházfőkkel, valamint a világi méltóságokkal.⁵⁶³ Közben a gratulációkra, a jókívánásokra válaszolnia kellett: a legtöbb esetben ezt személyesen tette meg. De nem merült el a köszöntésekben, inkább a főpásztori tennivalókra koncentrált, és a szentelési előkészület munkájába vetette bele magát.⁵⁶⁴

Személye minden szinten a központba kerül. A Siguranța megbízásából a kolozsvári Rendőrfelügyelőség 1939 januárjában kétszer is jelentést tett Márton Áronról: jan. 12-én a „magyarság bizalmi emberének” nevezték, jan. 25-én megfontoltságát emelték ki: „bár küzdött a magyar ügyért, nem tért el a vallási elvektől és dogmáktól”.⁵⁶⁵

Márton Áron elsősorban lelkiileg kívánt felkészülni a nagy napra. F. év febr. 3-tól 10-ig visszavonult a brassói ferences kolostorba, lelkigyakorlatot tartott, és a zárda házfőnökénél, Csiszér Elek szentéletű⁵⁶⁶ ferences atyánál elvégezte szentgyónását.

561 *Kronológia I.* 59.

562 Márton Áron levele Mailáth G. Károlyhoz 1939. jan. 19-én. In: Márton Áron hagyaték 20. kt. 89–90.

563 GYÉL: Num. 250–1939.

564 MARTON József: *Márton Áron püspökségének első éve (1939)*. In: METEM 2018/1–2. Budapest. 17–30.

565 *Kronológia I.* 59. 61.

566 Boros Fortunát ekképpen emlékezik meg Csiszér Elek atyáról: „...ha szembe tekint az emberrel, egy pillantásáról azt hiszi, hogy most a szívem mélyébe nézett és mindent kiolvasott onnan... A befelé néző ember iránt nemcsak én viseltettem tisztelettel, hanem mindenki, aki egyszer látta vagy beszélt vele. ... Mert mindenki megérezte, hogy ezt az embert a világból csak az érdekli, ami az emberi lélekkel valamilyen kapcsolatban van.”

A kolozsvári egyházközség kitüntetésnek vette, hogy Márton Áron szentelésének helyszínéül a Szent Mihály-templomot választotta. Február hónapban serény és jószándékú egyházfik dolgoztak, hogy a püspökszentelést méltóan előkészítsék. A megbízott szervezőbizottság élén Boga Alajos tanügyi referenst és P. Jánossy Béla titkárt találjuk, akik az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsának épületében fogadták az érkező vendégeket. A Katolikus Népszövetség és a Marianum Intézet a vidékről érkező vendégeknek biztosított ellátást, a Szociális Testvérek Társasága által vezetett Központi Szálloda az eminens vendégeket fogadta. A szentelendő püspök szülei és testvérei már a szentelés előtti napokban megérkeztek Kolozsvárra. Egyszerű csíki székely emberek, akik hamar az érdeklődés középpontjába kerültek. Az édesapa, Ágoston bácsi szívesen emlékezett vissza fiának gyermekkorára, akit szorgalmas, de túl komoly fiúnak minősített. Édesanyja, aki súlyos betegségéből nemrég gyógyult meg, az engedelmes magatartását hangsúlyozta.⁵⁶⁷

A szentelő püspök, Andrea Cassulo bukaresti nuncius vonattal érkezett Mihai Robu iasi-i megyéspüspök és Anton Durcovici apostoli helynök kíséretében. Az állomáson Boga Alajos fogadta őket. A társszentelő püspököket (Fiedler István és Pacha Ágoston) Iuliu Hossu görögkatolikus püspök látta vendégül.

A püspökszentelést megelőző nap is nagyon mozgalmas volt. Ekkor szerveződött újjá a Katolikus Akadémia⁵⁶⁸ Pázmány Péter Társaság néven. A Társaság szombaton irodalmi estet tartott a piarista főgimnázium dísztermében, melyet a Marianum énekkara nyitott meg. Pakocs Károly szatmári kanonok, nagybányai plébános ünnepi beszédében Márton Áront, az új püspököt irodalomszerető és -művelő embernek mutatta be. Kiss Jenő költő ezen az estén szavalta el a későbbiek során oly sokat idézett versét: *Márton Áron*.⁵⁶⁹ Bíró Vencel

BOROS Fortunát: *A befelé néző ember*. In: A Hírnök 1942. május 15. XXXIX évf. 5 sz. 155–156.

567 PAÁL Árpád: *Vasárnap délelőtt megtörtént Márton Áron erdélyi püspökké szentelése*. In: Magyar Lapok VIII. évf. 30. sz. 4.

568 A Katolikus Akadémia 1929-ben Nagyváradon alakult, Karácsonyi János c. püspök vezetésével.

569 Kiss Jenő költő, műfordító, *Márton Áron* c. verse megjelent az Erdélyi Iskola. 1938/39. VI. évf. 371.

piarista történész, aki súlyos betegsége miatt nem vehetett részt az irodalmi esten, tanulmányt küldött az erdélyi székely püspökökről és működésükről, melyet Reischel Artúr piarista tanár olvasott fel. Eröss Alfréd teológiai tanár és papköltő a székelyekről szóló verseit szavalta. Gyárfás Elemér szenátor, a Pázmány Péter Társaság alelnöke Pázmány Péter személyiségéről tartott impozáns előadást. Az est különlegessége, hogy a vendégek első soraiban foglaltak helyet Márton Áron szülei és fiútestvérei. A Pázmány Péter Társaság tagjai az *Apostol* kiadásában elkészítették a *Szentelik a püspököt* című emlékfüzetet, melyet a piarista főgimnázium dísztermének bejáratánál osztogattak. Az ünnepi előadás után a Katolikus Kör termében leleplezték az új püspök arcképét.⁵⁷⁰

Püspökszentelés Kolozsváron

1939. február 12-én, vasárnap, a püspökszentelés napján a Szent Mihály-templom bejárata előtti téren már reggel 8 órakor gyülekeztek a hívek. A belépőjeggyel rendelkező meghívottak fél kilenckor elfoglalták a Szent Mihály-templomban kijelölt helyüket. A szentély második padsorában foglaltak helyet Márton Áron püspök szülei. Az egyházmegyéből érkezetteknek 624 ülőhelyet, a kolozsvári híveknek 200 ülőhelyet, valamint 2000 állóhelyet biztosítottak a templomban. A szentelésen több mint kétszáz pap vett részt, a brádi domus historia szerint négyszázan.⁵⁷¹ A latin nyelvű pápai bullát Troján Károly teológiai tanár olvasta fel. Az apostoli kinevezőlevél felolvasása után a vallásügyi miniszter megbízottja a szentelő nuncius elé járult, és bejelentette, hogy ehhez a püspöki kinevezéshez az állam részéről a király is hozzájárult. A gyulafehérvári papnevelde növendékei és a Mailáth főgimnázium énekkara a szentélyben dr. Faragó Ferenc

570 HEGYI Endre: *Fölszentelték Márton Áron püspököt*. In: *Szentelik a püspököt*. Az *Apostol* kiadása. Kolozsvár. 1939. február 12., 13-16.; MARTON József: *Márton Áron Episcopul Ardealului*. In: Márton Áron. Un episcop catolic pe calea crucii. Verbum. Cluj-Napoca 2013. 16-17.

571 Lásd Boicai Historia Domus, 1939. évből.

vezetésével tették szebbé a szentelési szentmisét.⁵⁷² A Szent Mihály templomi énekkar, valamint a Báthory–Apor szeminárium egyetemi hallgatóinak kórusa Domokos Pál Péter tanár vezetésével a kóruson foglaltak helyet, és kapcsolódtak bele a liturgiába. Andrea Cassulo bukaresti nuncius többször elérzékenyülve, könnyek között végezte a szentelést. A felszentelt új püspök, Márton Áron celebrálta tovább a szentmisét, az áldásosztáskor először idős szüleit áldotta meg, és megcsókolta kezüket. Az ünnepség végén köszönetet mondott Andrea Cassulo bukaresti nunciusnak és a társszentelő püspököknek. „Neked kegyelmes Atya, akiben a Szentszék képviselőjét tiszteljük, aki szokásos jószággal engem annyi szeretettel iktattál be, lelkem mélyéből kívánok köszönetet mondani. Fogadd ezért fiad erős ígéretét, hogy erőmet és életemet az evangéliumnak és testvéreimnek akarom szentelni.”

Az új püspököt az egyházi és világi méltóságok és egyesületek részéről a plébánia nagytermében üdvözölték. A kormány részéről Moise Jenciu kultuszminiszteri vezérfelügyelő, a Szamos tartomány nevében dr. Tătaru Coriolan királyi helytartó, Bornemisa Sebastian, Kolozsvár polgármestere, dr. Stanca görögkeleti kolozsvári püspöki vikárius, dr. Iuliu Hossu görögkatolikus püspök, Vásárhelyi János református püspök, dr. Varga Béla unitárius püspök, Alberti Richárd kolozsvári lutheránus főlelkész, Glasner Akiba és dr. Moshe Carmilyly-Weinberger főrabbi, Anton Durcovici bukaresti általános helynök, báró Bothmer Károly konzul, dr. Boga Alajos az egyházmegyei tantestület nevében, Sulyok István az újságírók részéről, Gyárfás Elemér, az Egyházmegyei Tanács elnöke, Boga István, Csíkszentdomokos plébánosa köszöntötték Márton Áront. Szülőfalujának ajándékát Boga István nyújtotta át, mely a püspök szülőházának és udvarának kicsinyített mása, székely bicskával kifaragva.⁵⁷³ Márton

572 Márton Áron szentelése után 10 napra a kispapok gratulációjára válaszolva: „Köszönöm nektek a sorokat, külön köszönöm a munkátokat, fáradságokat, amellyel emeltétek felszentelésem fényét.” Lásd MÁRTON ÁRON: *Köszönet a gyulafehérvári kispapoknak*. In: Márton Áron hagyaték 20. kt. 101–102.

573 PAÁL ÁRPÁD: *Vasárnap délelőtt megtörtént Márton Áron erdélyi püspökké szentelése*. In: Magyar Lapok, 1939. február 14. VIII. évf., 30. sz., 1–4.; Ehhez lásd még: DOMOKOS PÁL PÉTER: *Rendületlenül ... Márton Áron Erdély*

Áron „Könnybe borult szemmel nézte pillanatig a szőlőház kicsiny mását. Bizonyára átviharzott lelkében: mi minden történt vele a Gondviselés csodálatos útjain azóta, hogy 43 év előtt megpillantotta ebben a kis székely házban a csíki hegyek mögül előbukkanó napot.”⁵⁷⁴ Szüleinek háza sem kívülről, sem belülről nem változott meg még püspökké szentelése után sem. Néhány hónap múlva Márton Áron kolozsvári barátai, Vámszer Géza és Venczel József a falusi házakban szokásos félhomályban levő betegágyon, huzat nélküli csergével takarózva találták haldokló édesanyját. „A fehértvári özsze-köttetést csupán egy Rózsamáli felírású, püspöki pincéből származó butélia mutatta, amit a püspök hozott beteg anyjának.”⁵⁷⁵

Az ünnepi ebédet a Marianum Intézetben szervezték meg. A főasztalnál a püspökkel szemben idős szülei foglaltak helyet. „Alig lehet jellemezni a ragyogó tisztaságot, a kifogástalan rendet, a finom, csendes, pontos felszolgálatot, a páratlan kedvességet és nagyszerű menüt, amelyek együttvéve valóban emlékezetessé tették ezt a szokványostól teljesen eltérő és nagyszerű közebédet. A Marianum kedves nővérei és felszolgáló derék növendékei is boldogok lehetnek: intézetük pompás hírnevét újból 330 lelkes ember vitte szét.”⁵⁷⁶ Veress Mária, aki akkor negyedéves marianumi gimnazista diák volt, 93 éves korában így emlékezett vissza a szentelésre és Márton Áron püspökre: „Az Úristennek nem tudok eléggé hálás lenni, hogy megköszönjem azt a kegyelmet, amelyben részesített, személyesen is találkozhattam Márton Áron püspök úrral. Az első találkozásom ezelőtt 77 évvel történt. A Marianumban voltam IV. éves gimnazista, az internátusban laktam. A püspökszentelés napján ott volt az ebéd a vendégekkel együtt. Az asztalterítés három teremben történt. A termeket nagy nyitott szárnyasajtók kötötték össze. Soha nem felejttem el a nagy püspökünk megjelenését. Tekintélyt parancsoló alakja és beszéde ellentétben állott szelíd nézésével

püspöke. (Szerk. Hídvégi Máté), Eötvös Kiadó/Szent Gellért Egyházi Kiadó, 137–144.

574 P. JÁNOSSY Béla: *Püspökszentelés Kolozsvárt*. In: A Hírnök, 1939. február 15. XXXVI évf., 2. sz., 54–55.

575 VENCZEL József: Feljegyzése. In: MÁM VI. 22/h. 3. d. 104. dos. 2. sz. 4.

576 *Uott*.

és hangjával. Minket, diáklányokat már a megjelenése is lenyűgözött. Amikor felszolgáltuk az ebédet, ott nem volt szónoklat csak az egymás mellett ülők beszélgettek. Csodáltuk, hogy mennyire tiszteli és szereti szüleit, különösen édesanyját. Már plébánosként is bejött a Marianumba és szentmisét mutatott be, utána azt mondta: »olyan szépen énekeltek, hogy szinte belevéttem a szentmisébe.« A harmadik személyes találkozásom Vámosgálfalván történt, akkor az a község Romániához tartozott és ő Gyulafehérvárt lakott. Az akkor hallott szavaira ma is szeretettel emlékszem: A megtartó családi vagy akár országos környezetből kiszakítva is mindig kiálljunk hitünk mellett, hogy soha ne veszítsük el azt. Gondolva az akkor is elhangzott útmutatásaira, mai napig is imáimba foglalom nevét és kérem közbejárását, hogy az Úr Jézus Krisztus maradjon mellettem és drága családom mellett. Ezekre a fent leírt találkozásokra ma, 93 évesen is tisztán és nagy-nagy szeretettel emlékszem.”⁵⁷⁷

A gyulafehérvári egyházmegye reményekkel tekintett új püspökére. Akaraterős „saját lábon haladó gondolkodás és cselekvés”, higgadt megfontoltság és okosság jellemezte Márton Áront, aki mint kolozsvári plébános és apostoli kormányzó mindezeket már tettekkel bizonyította. Ezekkel a „nem gyakori emberi erényekkel” vette át egyházmegyéjének vezetését. A székely katolikus nép rég óhajtott vágya teljesült. Márton Áron, akárcsak nagy püspökelődei, „az egyházmegye valamennyi hívőjének egyformán, megkülönböztetés nélkül kíván főpásztora, püspöke lenni”, egyelőre úgy, hogy kolozsvári plébános is marad.⁵⁷⁸

577 Veress Mária (szül. 1923. jún. 11.) mint volt marianista diák személyesen számolt be 2016 májusának első péntekén a Márton Áron püspökkel való találkozásairól.

578 TREFÁN Leonárd: *Az új püspök*. In: A HÍRNÖK, 1939. január 15. XXXVI. évf. 1. sz., 3–4.; MARTON József: *Márton Áron, episcopul Ardealului*. Alba Iulia 2008. 13–16.

Márton Áron püspökként is kolozsvári plébános

Bármennyire lekötötték is az egyházmegye gondjai Márton Áron továbbra is odafigyelt a kolozsvári plébánia ügyeire. A h. plébános korában kezdeményezett kolozsvári plébániák határának rendezését – a városfejlődés miatt – október 27-én véglegesíti.⁵⁷⁹ Évvégére – a jegyzőkönyvek beszámolóí szerint – az adóügyek előrehaladtak. 1938. november 29-én már arról tudósítanak, hogy az adók „rendezése teljes befejezést nyert”. Az adóterhek, amelyek a zárgondnokság ideje alatt az egyházközség ingatlanait terheltek, törölve lettek. A holland kölcsön tőkeamatadójának törlesztése is jó úton haladt.⁵⁸⁰ Márton Áron a mindennapi problémák mellett időt szakított a Kolozsváron tanuló ifjúságra is. December 2-án részt vett az egyetemi ifjúság adventi estjén. Vigasztaló és bátorító beszédében a Krisztus előtti választott nép vágyakozását és erőfeszítéseit idézte példaként. A jelenlevőket a katolikus hitigazságok mélyebb megismerésére biztatta.⁵⁸¹

Márton Áron apostoli kormányzói, akárcsak kolozsvári plébánosi kinevezése nem tartott sokáig. F. év december 22-én Andrea Cassulo bukaresti nuncius táviratilag magához kérte, nyilván püspöki kinevezésével kapcsolatban.⁵⁸² 1938. december 24-én XI. Piusz pápa az erdélyi egyházmegye püspökévé nevezte ki Márton Áront.⁵⁸³ Másnap a gyulafehérvári székesegyházban ünnepi szentmisét celebrált. Beszédében a jászolban fekvő Jézust olyan fénynek nevezte, ami

579 GYÉL: Num. 108–1938.

580 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1938. nov. 29-én.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

581 MÁRTON ÁRON: *Adventi esték.* In: *Márton Áron hagyatéka 7. kt. (Karácsony)* (Szerk. Marton József). Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2010. 69–74.

582 GYÉL: Num. 250–1938.

583 IGNOTUS: *Márton Áron, erdélyi római katolikus püspök.* In: *Keleti Újság*, XXI. évf. 1938. 1.

nem fog soha kialudni. „A fény több és hatalmasabb, mint a sötétség. Amióta a világ a betlehemi Kisdedet látta és hisz benne, azóta tudja, hogy a legkisebb fény is nagyobb valóság, mint a végtelen sötétség.”⁵⁸⁴ A nagy hírt a kolozsvári egyházközség is büszkeséggel fogadta; tudatában voltak Márton Áron elvesztésének, de örömet jelentett számukra, hogy plébánosuk lett a gyulafehérvári püspök. A Gyulafehérváron töltött karácsonyi ünnepek után Kolozsvárra ment, plébániájára. December 29-én elnökkölt az egyházközség rendes választmányi ülésén. Személyesen is a jelenlevők tudomására hozta, hogy a szentatya püspökké nevezte ki, de az egyházközség le nem zárt ügyeit szeretné továbbra is kísérni a végleges befejezésig. Mivel a gyulafehérvári egyházmegye anyagilag a csőd szélén állt, és a püspöki törzsvagyon sem volt rendezve, bejelentette az egyháztanácsnak, hogy a nuncius útján a Szentszéktől már kérte a kolozsvári plébánosi javadalom egy ideig való megtartását.⁵⁸⁵ Márton Áron szerette volna továbbra is odaadó munkájával segíteni az egyházközséget, ezzel is viszonzva az egyházközség szeretetét és ragaszkodását. Azonban nem hiányoztak a problémák sem. A direktórium megszűnése óta két év telt el. Ehrlich István ügyvéd, a Direktórium volt tagja követeléssel állt elő a Direktórium működése alatt végzett ügyvédi munkáért. Klumák István feljelentése következtében a pénzügy az eltitkolt bérjövedelem miatt 2 731 698 lej adót és 10 926 792 lej büntetést rótt ki az egyházközségre. A fellebbező iratokat Ehrlich ügyvéd készítette el, és a tárgyaláson képviselte az egyházközséget. Ennek fejében 42 200 lejt követelt. Hosszas vita után a választmány Ehrlich István részére 25 000 lejt szavazott meg, és ezt az összeget jóváhagyásra felterjesztették a főhatósághoz. Bartha Ignác ügyvéd, aki ugyancsak végzett a Direktórium megbízásából ügyvédi munkákat, soha nem kért honoráriumot.⁵⁸⁶ Márton Áron szomorúan vette tudomásul Ehrlich István ügyvéd

584 MÁRTON ÁRON: *Karácsonyi fény*. In: *Márton Áron hagyatéka 7. kt. (Karácsony)*. 85–90.

585 A Szentszék 1939-ben jóváhagyja Márton Áron kérését, három évig élvezhetette a kolozsvári plébánia javadalmát. Lásd KÁPT: Num. 99–1939.

586 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1938. dec. 29-én.* – KPL: 7. d. 290h.

követelését: „Ismételten sajnálattal látom, hogy katolikus ügyvédek még a múltra nézve is fizetési igényekkel lépnek fel az anyagi nehézségekkel küzdő egyházközséggel szemben.”⁵⁸⁷

A hagyományos szilveszter esti hálaadást még plébánosként vezette a Szent Mihály-templomban. Ha nem is búcsúzó, de jövőbe néző prédikációt mondott, de már püspökként. „A szilveszteresti komoly hangulat alkalmas arra, hogy az életet mi is az ősz nemes bölcsességével nézzük. Hátunk mögött a múlt már homályba vész, előttünk a jövőt még sűrű köd fedi. Emlékeket temetünk, és reményeket melengetünk. Csalódtunk, és újra bizakodunk. S ez így van rendjén.”⁵⁸⁸

Márton Áron püspök mint a plébánia anyagi ügyeinek kezelője, rendszeresen részt vett az egyházközség választmányi gyűlésein. A hollandkölcson-ügyről folyamatosan tájékoztatta a választmányt. 1939. május 9-én arról számol be, hogy az ügy „szerencsés mederben halad”. A holland hitelezőkkel sikeres tárgyalásokat folytattak, és az ügy – ha előre nem látható akadályok és nehézségek közbe nem jönnek – „hamarosan lezárul”. Sikerként könyvelhető el, hogy tárgyalások révén a hitelezők figyelembe vették az egyházközség anyagi helyzetét, amely „még mindig elég súlyos”. A hitelezők készek arra, hogy olyan megegyezést kössenek, amelyet az egyházközség képes teljesíteni anélkül, hogy „intézményeinek fenntartása és reális költségvetésének egyensúlya veszélyeztetve lenne”.⁵⁸⁹

Márton Áron az anyagi ügyek megoldását fontossági sorrendbe állította. Mindenekelőtt az anyagi jellegű problémákat kellett helyes és biztos útra terelnie. Sikerként az egyházközség terhein könnyíteni olyan formában, hogy a plébánosi javadalmat a segédlelkészek, a gazdasági hivatal személyi és dologi kiadásaival terhelte meg. Az egyházközség pénzügyi egyensúlya az 1939-es évre szinte teljesen helyreállt. Az 1938. évi zárszámadás 977 643 lej megtakarítással zárult. Márton Áron püspöknek még arra is volt ereje és ideje, hogy a

587 Márton Áron püspök leirata a kolozsvári Szent Mihály egyházközségnek 1939. jan. 7-én. – GYÉL: Num. 41-1939.

588 MÁRTON ÁRON: *Szilveszter este*. In: Márton Áron hagyatéka 7. kt. 74–85.

589 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmányának jegyzőkönyve 1939. máj. 9-én. – KPL: 7. d. 290h.

Szent Mihály-templom restaurálási munkálatait előmozdítsa. A püspökszentelés miatt az 1939. május 11-re tolódott egyházközségi rendes évi közgyűlésre az ügyek felhalmozódtak. Márton Áron alkalmasnak tartotta az időt, hogy a Szent Mihály-templom restaurálását elindítsa, és az ellene felhozott vádakra, többek között Hirschler József síremléke felállításának hiányára, válaszoljon. Érdemesnek tartom beszédét egészében idézni a választmányi jegyzőkönyv alapján. „Bejelentésem egyházközségünk legnagyobb büszkeségére a Szent Mihály templomra vonatkozik. Az idők mostohasága következtében repedések mutatkoznak rajta, úgy, hogy restaurálása már nem halasztható. Sajnos, az elmúlt években anyagi helyzetünk miatt nem foglalkozhattunk a templom restaurálásának kérdésével, azonban a romlások következtében kötelességemnek éreztem, hogy a templomot megfelelő szakemberrel megvizsgáltassam és ez alapon a megfelelő tervet is elkészíttessem. Az egyházközség műszaki tanácsosa szíves és hozzáértő közreműködésével a külső és belső restaurálás tervét elkészítettük s négy és fél millió lejre rug az a hatalmas összeg, amit a magunk erejéből nem tudunk előteremteni, azonban a templom restaurálásának neki kell fognunk. Az előmunkálatokat meg kell tennünk, a szükséges kömmennyiség kitermelését, megszerzését legalább ebben az évben meg kell kezdeni. Az érdeklődő hívektől és sok intézménytől is biztatást kaptam. Ezek bátorítottak fel arra, hogy a közgyűlés előzetes hozzájárulása nélkül is elvégeztessem a restaurálás előmunkálatait. Most a közgyűlés jóváhagyását és felhatalmazását kérem. Ha jól megfogjuk a kérdést, sikerülni fog nemcsak Kolozsvár közönségét, hanem egész Erdély áldozó készségét megmozgatni és így olyan gyűjtési akciót indíthatunk meg, hogy ezt a hatalmas munkálatot néhány év alatt be tudjuk fejezni. A restaurálási munkák lassú munkálatok, legalább ötéves tervet kell alapul venni. Ha öt évre osztjuk szét az összeget, az nem is olyan nagy, hogy meg kellene ijedni tőle. Hiszem, hogy a választmány tegnapelőtti ülésén hozott határozata értelmében a gazdasági bizottság is behatóbban fog közreműködni a tervekkel és annak felszínen tartásával sikerülni fog a kérdést megoldani. És ezzel az Egyházközség olyan feladatot old meg, amely hozzá méltó is. Nekünk kötelességünk is, ha az ősök nagy hitükkel és áldozatkészségükkel képesek

voltak ezt a hatalmas templomot létrehozni és századokon keresztül számunkra gondozni és fenntartani, akkor ezeknek az ősöknek utódai kell annyira képesek legyenek, hogy legalább eredeti épségében és szépségében megtartsák és így utódaiknak is átadják. Miért is tisztelettel kérem a Közgyűlést, méltóztassék felhatalmazást adni, hogy a végzett munkákat tovább folytathassuk, a kőmennyiséget kitermeljük és a gyűjtést megfelelőleg beindítsuk.”⁵⁹⁰ Tehát a Hirschler József síremléke felállításának késésére magyarázatul szolgál, hogy Márton Áron elsődleges feladatának tekintette a Hirschler által létrehívott és az általa elgondolt intézmények anyagi megalapozását.

A plébánia anyagi ügyeinek rendezése mellett Márton Áronnak gondja volt arra, hogy lelkileg is tovább gondozza híveit. 1939. szeptember 26–28. között már püspökként tartott triduumot a Szent Mihály-templomban a lelkeket veszélyeztető különféle eszmékről. Előadásainak címe: *Eszmék harca, Liberalizmus – kollektivizmus, Korunk embere, Mi és szerepünk*.⁵⁹¹ Meglátása szerint a liberalizmus sok eszmetorzót szült, többek között a fasizmust, a hitlerizmust és a kommunizmust. A különféle eszmék sodrásában jelölte ki hallgatói számára a feladatot: az igazi keresztény lelkület kialakítását.⁵⁹²

A hollandkölcson ügyének rendezését az előre nem látott kiadások is nehezítették. Az egyházközség megbízott plébánosának, Veress Ernőnek komoly gondot okozott az állami rendelkezés végrehajtása, az egyházi ingatlanok légvédelmi menedékhelyeinek elkészítése. Márton Áron püspökhöz írt felterjesztésében kihangsúlyozta, hogy az ingatlanok nagy száma miatt ez az egyházközség minden anyagi lehetőségét messze túlhaladja.⁵⁹³

A kolozsvári plébánia adóságának további rendezése Márton Áron püspök-plébánost felelős hozzáállásra készítette. Amikor csak

590 Márton Áron püspök bejelentése az egyházközség rendes évi közgyűlésén 1939. máj. 11-én. – KPL: Num. 7. d. 290h.

591 Lásd Márton Áron hagyatéka. 15. kt. (*Eszmék harca*) (Szerk. Marton József). Pro-Print. Csíkszereda 2017. 160–201.

592 MÁRTON ÁRON: *Mi és szerepünk*. In: Márton Áron hagyatéka, 15. kt. (*Eszmék harca*) (Szerk. Marton József), Pro-Print. Csíkszereda 2017, 189–201.

593 GYÉL: Num. 3364–1939.

tehetette, Kolozsváron személyesen intézte az egyházközség anyagi ügyeit. 1940. április 14-én részt vett a kolozsvári plébánia képviselőtestületének rendes évi közgyűlésén. Megnyitó beszédében utalva a püspöki gondjaira és a felerősödő nacionalista társadalmi körülményekre, hangsúlyozottabb együttműködésre és összefogásra serkentette az egyházközség élcsapatát. Éppen ezért kiemelte, hogy a nehéz és bizonytalan időszakban „tisztábban és jobban kell látnunk, mint bármikor, hogy a nagy veszélyben lévők ösztönös ölelésével és kikezdhetetlen összetartással kell egymás kezét keresnünk, azt, ami a miénk, élő falként körül vennünk, gondoznunk és védenünk.” Felhívta figyelmüket az együttlét fontosságára. Ajánlotta, hogy a képviselőtestület rendes gyűlésein kívül is – rendszeresebben találkozzanak, és beszéljék meg a közös gondjaikat. A minden téren jelentkező nagy bizonytalanságban örömmel nyugtázta, hogy a képviselők és az egyházközség belátta, hogy csak közös összefogással, egymás kezét szorosan megfogva lehet munkálkodni a jövőn.⁵⁹⁴ Sajnos tíz nap múlva a gyulafehérvári Siguranța-főnök üzent Márton Áronnak, hogy április 25-től tilos mindenfajta gyűlés és összejövettel megtartása.⁵⁹⁵ A rendőrfőnök felszólítása kormányrendelet volt. Egyházmegyei szinten nem tarthatták meg a Csíkszeredában nagy előkészülettel megszervezett lelkigyakorlatot és továbbképző tanfolyamot a papság részére, sem a Nagyszebenbe beprogramozott hitvallásos tanítók és tanárok lelkigyakorlatát, sem pedig a gyulafehérvári kántorképző tanfolyamot.⁵⁹⁶ Természetesen a kolozsvári egyháztanács összejövetelei is elmaradtak aug. 30-ig.

Az áprilisi ülésen a gondnokság előterjesztette, hogy a templom restaurálására összesen 145 647 lej gyűlt össze, melyhez Márton Áron püspök 100 000 lejjel járult hozzá. Kihangsúlyozták, hogy ez az összeg nem teljesen a saját adománya, hanem névtelen adakozóké, akik arra kérték, hogy saját neve alatt szerepeltesse.

594 MÁRTON Áron: *Beszéd a kolozsvári egyházközség közgyűlésén, 1940. április 14-én.* In: *Márton Áron hagyatéka, 5. kt. (Papság)* (Szerk. Marton József), Mentor Kiadó Marosvásárhely 2009, 72–78.

595 GYÉL: Num. 1207–1940.

596 GYÉL: Num. 1247–1940., 5925–1940., 5812–1940.

Az egyházközség nehéz anyagi körülményei miatt a költségvetésbe nem tudták belevenni az egyházközségi alkalmazottak és hitvallásos tanárok fizetésemelésének tételét. A holland kölcsön részleteit is pontosan fizetni kellett. Márton Áron mint a Szent Mihály-plébánia anyagi ügyeinek további intézője becsületbeli kötelességének tartotta, hogy a holland hitelezőknek az esedékes részleteket pontosan kifizessék. Nem akart visszaélni a kölcsönzők jóindulatával, hiszen az elmúlt évek verejtékes munkájával jó útra terelték a kölcsön-ügy menetét. Az egyházi alkalmazottak és tanárok fizetésemelését – Márton Áron javaslatára – úgy oldotta meg a közgyűlés, hogy az évközből jelentkező megtakarításokból időnként segélyeket nyújtottak. Az ülés végső konklúziója: az egyházközség tovább nem tolhatja maga előtt a holland kölcsön törlesztési részleteit, ezért pontosan fizetni kell, még akkor is, ha újabb kölcsönfelvévésre szorul az egyházközség.⁵⁹⁷

A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) alkalmával Észak-Erdélyben nagy politikai és társadalmi változás következett be, ami nagy változást hozott az egyházak életében is. Erdély és a Gyulafehérvári Egyházmegye 900 éves történelme folyamán először két részre szakadt. A kettészakadt gyulafehérvári egyházmegye északi és déli részét a kezében kívánta tartani, oly módon, hogy a hívek érdekét tette első helyre. A nagy népmozgás⁵⁹⁸ közepette igyekezett a legkisebb megalkuvások árán megoldani a kisebb, napi és a nagyobb, távlati feladatokat. Márton Áron a bécsi döntést „örvendetes, ugyanakkor mély fájdalommal egybekötött eseménynek” jellemezte Teleki Pál miniszterelnöknek írt levelében.⁵⁹⁹ Gondoskodott a Magyarországhoz csatolt részekről, Kolozsvárra püspöki helynökséget állított fel, és általános helynökét, Sándor Imrét püspöki helytartónak nevezte ki.⁶⁰⁰

597 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség képviselőtestülete közgyűlésének jegyzőkönyve 1940. ápr. 14-én.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

598 A bécsi döntés következtében előállt népességi mutatót lásd SZLUCSKA János: *„Pünkösdi királyság.”* Gondolat Kiadó. Budapest 2009. 35–36.

599 Lásd: Márton Áron hagyaték 19. kt. 110.

600 GYÉL: Num. 2504–1940.; Lásd még SALACZ Gábor: *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt.* Aurora Könyvek. München 1975. 66–67.

A Gyulafehérváron maradt püspök és kolozsvári plébániája közé távolság ékelődött. A végső határlezárásig szeptember 2-án még Kolozsvárra utazott, hogy az egyházközség halaszthatatlan ügyeit is rendezze.⁶⁰¹

Márton Áron a kolozsvári egyházközség képviselőtestületének 1940. december 15-én tartott rendkívüli közgyűlésén már nem vehetett részt. Az ülésen elnöklő Veress Ernő plébánoshelyettes megnyitó beszédében Márton Áron püspök-plébánost méltatta. „Ragaszkodás, hűség, szeretet a mi jó Püspök Atyánk iránt, akinek jelszava: »Nem irtózom, és nem futok a munkától.« Ő a munkát mindig vállalta. Sohasem arra az oldalra állt, ahol naposabb a hely, hanem ahol nagyobb a szenvedés, ahol kitartás kell. Most is a hűséges helytállás embere. Arra gondolunk, hogy a leszakított magyarságnak nagy szüksége van reá: most példát ad arra, hogy ne menjenek el onnan, ahol ősi jogon övék a hely. Fájdalmas nekünk, hogy Püspök Atyánkat oly kevésszer látjuk, és ha eljön közénk, nem is annyira szavával, mint inkább példájával tanít. Mi megértjük ezt a példát, ha körünkben el is halkul a szava.”⁶⁰²

Néhány egyházi alkalmazott, akik az elmúlt küzdelmes évek idején, az egyházközség legnehezebb időszakában lelkiismeretesen végezték munkájukat, csak ideiglenes alkalmazásban voltak – köszönhetően a Direktórium felszámolása utáni feszült helyzetnek. Őket a mostanra kialakult, nyugodtabb helyzetben nem lehetett tovább bizonytalanságban tartani. Az egyházközség választmánya a rendkívüli helytállásukért Kedves Andrást gondnoknak, Adorján Ödönt pénztárosnak és Csányi Istvánt számvevőnek választotta meg.⁶⁰³

A bécsi döntés után Márton Áron ünnepélyesen celebrálta a Szent Mihály-templom búcsúünnepét 1940. szeptember 29-én. Szentbeszédében összetartásra, „egymás kezének megfogására” buzdította az egyházközség híveit.⁶⁰⁴ Látogatását a román kormány nem vette

601 *Kronológia I.* 110.

602 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség képviselőtestülete közgyűlésének jegyzőkönyve 1940. dec. 15-én.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

603 *Uott.*

604 MÁRTON Áron: *Beszéd Szent Mihály főangyal ünnepén, 1940. szeptember 29-én.* In: *Márton Áron hagyatéka, 16. kt. (Alkalmi beszédek I.)* (Szerk.

jó néven, a vallásügyi miniszter táviratban fejezte ki neheztelését: „semmilyen indoka nem lehet a magyarországi látogatásnak”.⁶⁰⁵ Két évig nem is kapott útlevelet, hogy az egyházmegye északi részébe látogathasson.⁶⁰⁶ Kolozsvár egyházközség ügyét is közvetítőként keresztül intézte.

Már az 1941. évi választmányi jegyzőkönyvekből is nyilvánvalóan kimutatható Márton Áron hiányzása, pedig ezeken a holland kölcsön ügye többször került terítékre, a részletek törlesztése sokszor nehezen ment. Márton Áron püspök – Gyulafehérvárról intézkedve – nem egy esetben pénzt előlegezett, hogy az egyházközség idejében kifizethesse a tartozásokat.

A püspök-plébánosnak gondot jelentett kolozsvári helyettesének egészségi állapota. Veress Ernő plébánoshelyettes 1941 június végén benyújtotta lemondását Sándor Imre püspöki helytartónak, aki továbbította Márton Áron püspökhöz. A püspök érkezettnek látta az időt, hogy a Szent Mihály-plébánia vezetését véglegesen megoldja. Ő maga is lemondott az Apostoli Szentszék által engedélyezett plébániai javadalomról, és ezzel együtt az plébánia anyagi ügyeinek további vezetéséről. A Szent Mihály-egyházközség ősi jogát tiszteletben tartva engedélyezte, hogy a választmány pályázatot hirdessen a megüresedett plébánosi állásra, a plébános kinevezésének jogát fenntartva magának.⁶⁰⁷ Elfogadta Veress Ernő plébánoshelyettes lemondását, és a plébánia adminisztrálásával ideiglenesen Csendőrné Jenő segédlelkészt bízta meg.⁶⁰⁸

A Szent Mihály-egyházközség választmánya hálás szívvel emlékezett meg Márton Áron püspök-plébános tevékenységéről, aki „az egyházközség anyagi ügyeinek vezetését püspöki teendői mellett is

Marton József), Pro-Print Csíkszereda 2018, 90–92.

605 *Kronológia I.* 114.

606 Téves az az állítás, hogy Márton Áron az 1940. év után „évente látogatta többször is kettészakadt egyházmegyéjét.” Vö. JAKUBINYI György: *A „Hegy”*. In: Márton Áron emlékkönyv. 57–62.

607 Sándor Imre általános helynök leirata Veress Ernő plébános-helyettesnek 1941. júl. 1-én. – KPL: Num. 1940–1941.

608 Sándor Imre általános helynök levele a kolozsvári Szent Mihály plébániához 1941. júl. 26-án. – KPL: Num. 1986–1941.

vállalta, és nagy tekintélyével segítette az egyházközség megerősödését.”⁶⁰⁹

1941. augusztus 3-án a rendkívüli közgyűlésen megemlékeztek róla, és tisztelegtek az öt esztendő körükben „plébánosként” szolgáló Márton Áron előtt: mint helyettes plébánosról (1936. márc. 15. – 1938. aug. 21.), mint tényleges plébános (1938. aug. 21. – 1939. febr. 12.) és mint püspök-plébános (1939. febr. 12. – 1941. augusztus). A szóvivő Merza Gyula választmányi tag volt. Kihangsúlyozta, hogy a szeretett püspök-plébánost Kolozsvár hívei „nem csupán kiváló papi erényeiért, hanem vonzó emberi tulajdonságaiért” is a szívükbe zárták. Az egyházközség ügyeit rendkívüli időkben vezető Márton Áron bölcs, körültekintő és nemes egyéniségét felismerhette a Szent Mihály-plébánia és választmánya. „Gondos előrelátással, szerencsés kezekkel és jól megválasztott munkatársakkal” kezdte el áldásos tevékenységét. Az anyagi ügyek rendezése terén rövid idő alatt olyan sikereket ért el, amely szó szerint meglepte a választmányt, de a közvéleményt is. Az egyházközség gazdasági ügyeinek kézbevétele és szanálása mellett nem feledkezett meg a hitéletéről sem. Személye nagy hatást gyakorolt a plébánia lelki életére. Felfrissítette az egyházi életet, nagy bölcsességgel elmondott beszédeit magukkal vitték a hívek otthonaikba és a társadalomba, ezzel pedig észrevétlenül alakította az emberek lelkületét.”⁶¹⁰

A jogilag és ténylegesen is megüresedett plébánosi javadalomra kiírt pályázatra hat jelentkező nyújtotta be kérését: Ágotha Endre, dr. Baráth Béla, Csörgő Benedek, Bálint József, dr. Faragó Ferenc és Schmidt László. Márton Áron püspök levélben figyelmeztette a választmányt, hogy a plébánosjelölésben kerüljenek minden pártoskodást, csak a „legjobb tudásuk, meggyőződésük és lelkiismeretük szerint járjanak el, hogy olyan lelkipásztora legyen az egyházmegye első plébániájának, aki fedhetetlen papi életével, rátermettségével és buzgóságával a plébánia és egyházközség vezetésére méltó és

609 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség képviselőtestülete közgyűlésének jegyzőkönyve 1941. júl. 26-án.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

610 *Merza Gyula választmányi tag beszéde az 1941. augusztus 3-án tartott rendes közgyűlésen.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

alkalmas.” Ennek érdekében a választás szabályzatát úgy állította össze, hogy minden pártoskodást kizárjanak.⁶¹¹

Márton Áron püspök Gajdáty Béla teol. tanárt püspöki biztosnak nevezte ki a plébánosválasztó közgyűlés levezetésére. A püspöki biztos ismételten felhívta az érintettek figyelmét Márton Áron püspök határozott kérésére, hogy tegyenek félre minden emberi érdeket és személyes ragaszkodást, csak lelkiismeretükre hallgatva szavazzanak, mert jelen körülmények miatt a Szent Mihály-egyházközség feladatainak teljesítéséhez „egész emberre és egész papra” van szükség. A plébánosválasztó közgyűlést 1941. október 12-én tartották. Köszöntő beszédében Gajdáty Bélához hasonlóan Csendőr Jenő segédlelkész-adminisztrátor is felhívta a jelenlévő választók figyelmét, hogy töröljenek ki lelkükből minden olyan elképzelést, amely az egyes személyek érvényesülését vagy érdekeit szolgálják. „A mai plébánosválasztásunk nem politikai harcoknak végső kiteljesülése akar lenni, hanem Isten országának építő, lelkiismerete szolgálata.”

A választás titkos szavazással történt, melynek végeredménye: Ágotha Endre: 2 szavazat, dr. Baráth Béla: 89 szavazat, Csergő Benedek: 26 szavazat, Bálint József: 125 szavazat és dr. Faragó Ferenc: 34 szavazat. A leadott szavazatok alapján az egyházközségi választmány a következő három személyt terjesztette fel Márton Áron püspökhöz: Bálint József, dr. Baráth Béla és dr. Faragó Ferenc. Márton Áron püspök Baráth Bélát fogadta el, és nevezte ki a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség plébánosának.⁶¹² De Gyulafehérvár magányából továbbra is figyelemmel kísérte Szent Mihály egyházközségét, nem utolsó sorban a holland kölcsön ügyét.

1943. május 8-án, a holland kölcsön rendezésével kapcsolatban tartott egyházközségi gyűlésen Baráth Béla plébános ismertette a kölcsön pillanatnyi helyzetét. Közölte, hogy 1942-ben, Márton Áron utasítására 33 000 pengőt törlesztett az egyházközség. Jelenlegi tartozás 188 158 holland forint, amely 660 240 pengőnek felel meg.⁶¹³

611 Márton Áron püspök leirata a kolozsvári Szent Mihály egyházközséghez 1941. szept. 16-án. – KPL: Num. 2540-1941.

612 GYÉL: Num. 2452-1941.

613 A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmánya gyűlésének jegyzőkönyve 1943. máj. 8-án. – KPL: Num. 7. d. 290h.

Az egyházközség 1943-as évi zárszámadásában a holland kölcsön még mindig 600 000 pengőt tesz ki.⁶¹⁴

A dokumentumok alapján megállapíthatjuk, hogy a választmányi gyűlések száma is visszafogottabb, a holland kölcsön ügyében az egyházközség köztestülete nem sokat tárgyal, a lehetőségeknek megfelelően törlesztgetik a tartozásokat. A front elérte Kolozsvárt, és ez kihatással volt az egyházközség vezetői testületére is. 1944 szeptemberében Kedves András gondnok minden előzetes bejelentés nélkül elhagyta Kolozsvárt. Pár nap múlva Adorján Ödön pénztáros is követte a menekülésben, aki viszont kb. 27 000 pengőhiánnyal hagyta az egyházközség kasszáját. Megrendítő viszont, hogy 1944. október 11-én este vacsora közben – ismeretlen körülmények között ismeretlen tettesek – kivégezték dr. Óvári Elemér h. főgondnokot, családjával és a jelenlévő vendégekkel együtt. Óvári mindvégig becsületesen állt Márton Áron h. plébános mellett, és a nehéz időkben szívesen vállalta az egyházközség minden gondját.⁶¹⁵

Dr. Baráth Béla plébánost 1944. szeptember 7-én Pestre, a miniszterelnökségre kérték a hollandkölcsön-ügy végleges rendezése érdekében. Az egyházközség a tartozások kiegyenlítésére a Braszai Sámuel út 5. szám alatti házát – amelyet a miniszterelnökség 200 000 pengőre értékelt – eladta a Minerva Kft.-nek. A miniszterelnökség ezt az összeget a Pesti Kereskedelmi Banknál az egyházközség számlájára befizette, és ezzel a kormány befejezettnek nyilvánította a hollandkölcsön-ügy rendezését. A Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbanknál a holland kölcsönnel kapcsolatosan fennálló tartozást (291 500 pengő) az egyházmegyei hatóság befizette. Az így kapott kamatmentes kölcsönt a Szent Mihály-plébániának 1945. október 5-ig kellett visszafizetnie.⁶¹⁶

A holland kölcsön tartozásainak rendezése végérvényesen 1945 decemberében zárult le, amikor a hitelezők leküldték a

614 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmánya gyűlésének jegyzőkönyve 1944. márc. 19-én.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

615 Ehhez a témához lásd, GAÁL György: *Az Óvári család kolozsvári tragédiája.* In: A Dunánál, 5. sz., 2006, 80–83.

616 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmánya gyűlésének jegyzőkönyve 1945. jan. 14-én.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

gyulafehérvári püspökségre a törlési engedélyeket. Az egyházmegyei hatóság a törlési engedélyeket megküldte a kolozsvári Szent Mihály-egyházközségnek, és „ezzel a második évtized óta húzódó ügy formailag is befejezést nyert”.⁶¹⁷

Következtetések

A kolozsvári Szent Mihály-egyházközség 1926-tól 1945-ig tartó holland kölcsön néven elhíresült ügyéből elsősorban pasztorálteológiai következtetéseket vonhatunk le.

Ha koordinátarendszert állítanánk fel, akkor ebben mélypontként 1936. év tavaszát jelölhetnénk meg, mert ekkor történik dr. Hirschler József plébános nyugdíjba vonulása és Márton Áron h. plébánosi megbízása.

A kölcsönügy rendezésében fordulópontot hozó momentum a doktori disszertációt is két részre osztja: dr. Hirschler József és Márton Áron időszakára.

Hirschler József plébános közvetlen munkatársa, az egyházgondnok ösztönzésére felveszi a kölcsönt, s ezt követően az adósság által gerjesztett újabb banki kölcsönökkel a csőd szélére adminisztrálja az egyházközséget.

Márton Áron – az Egyházmegyei Hatóság és az Egyházmegyei Tanács támogatásával – megszorító intézkedések és egyéb áldozatok meghozatalával elvezeti az egyházközséget a hollandkölcson-ügy rendezéséig.

A holland kölcsön ilyenszerű leegyszerűsítő értelmezésével azonban a lehető legnagyobb hibát követnénk el, mert annak komplexitása, de még inkább a két plébános munkatársai, illetve ellenfelei hangsúlyos szerepet játszottak a már szinte beláthatatlanná vált, bonyolult ügy megítélésében.

617 *A kolozsvári Szent Mihály egyházközség választmánya gyűlésének jegyzőkönyve 1945. dec. 19-én.* – KPL: Num. 7. d. 290h.

Mivel a tárgyalta téma a két „plébános” munkakörébe tartozik, akaratlanul is az összehasonlítás módszerét alkalmazva összegezhető a 20 évig tartó kényelmetlen ügy.

A nagy tudású és műveltségű Hirschler József igazi reneszánsz típusú papi méltóság, a nagy vállalkozások embere volt. Papi élete és munkássága az 1901. évtől élete végéig Kolozsvárhoz kötődtek; 1906-tól 1936-ig a Szent Mihály-egyházközség plébánosa volt. Jól átgondolt és értékes egyházi intézményrendszert létesített, melynek gyümölcsét nemcsak Kolozsvár, hanem egész Erdély magyar közössége is élvezhette. Elsősorban az iskolák (köztük is kiemelkedően a Marianum) alapítása játszott meghatározó szerepet a jövő nemzedék oktatásban és nevelésében. Alkotásai és azok működtetése abban időben egybeesett a Vatikán törekvéseivel. Iskola, sajtó, hitbuzgalmi egyesületek, templomok gondozása stb. – ezek Hirschler törekvéseiből sem hiányoztak, és az egyetemes egyház gyakorlatához igazodtak. Tehát semmiképpen sem ítéltetők el az ambiciózus plébános törekvései, még ha vallási és kulturális célt szolgáló alkotásai nagyravágyó formában nyertek is kivitelezést.

A gyulafehérvári egyházmegye legtekintélyesebb (ingatlanul, alapítványokkal és egyéb) jövedelemmel rendelkező Szent Mihály-plébániája is megszervezte az impériumváltozást és az 1920-as évek végén bekövetkezett világválságot. Az egyházközségnek komoly gondot jelentett a sokféle kulturális és egyben egyházi célt szolgáló intézet (iskolák, aggmenház, egyletek) fenntartása és működtetése; költségvetését annyira igénybe vették, hogy az 1920-as évek közepén súlyos adósságok jelentkeztek a költségvetésben. Az építkezésekre hajlamos Hirschler József viszont csak a tervezés elméleti síkján mozgott otthonosan, nem volt járatos a pénz világában. Ezen a téren az őt körülvevőkre hagyatkozott, százszázalékosan megbízott a közvetlen munkatársaiban. Legbizalmasabb embere, az egyházgondnoknak is megválasztott Nemes Ferenc monarchiabeli tudással és gyakorlattal volt felvértezve. A világháborúig és még az impériumváltást követő átmeneti időszakban sikert sikerre halmozott vállalkozásaival. Nem mérve fel a politikai és társadalmi váltással indukált érdekeltségeket, az egyházközség javára/

kárára merész lépés megtételébe keverte Hirschler plébánost és az egész Szent Mihály-egyházközséget.

Az ígéretes és kecsegtető kölcsönfelvétel várható előnyeit a plébános és az egyházgondnok megpróbálta elhitetni Mailáth G. Károly megyéspüspökkel, és csak ezt követően, meglepetésszerűen ismertették terveiket az egyházközség választmányával. Szerintük az addig felgyülemlett adósságot a kölcsönből tudják rendezni, sőt újabb hasznos megvalósításokra is futja. Az ügy pikantériája abban rejlik, hogy a szerződés megkötésekor azokat az egyházi lakásokat jelzálogosították, amelyek ésszerű működtetésével rendezhették volna a költségvetésben jelentkező hiányokat. Így az egyházközség béklyóba kötötte cselekvő kezét.

A National Spaar et Emission Bank en Nijmegen holland kivitelezőkkel megkötött szerződés körüli kódósítás is bizonyítja, hogy a főcselekvő, Nemes Ferenc tudatában volt a veszélyes hazardjátéknak. Amikor a püspökhöz szabad bejárású Hirschler József, valamint a főgondnok előtárják a kölcsönfelvételt, tényeket hallgatnak el és kódósítanak; azt a látszatot szeretnék kelteni, hogy a Státus is részese a szerződésnek stb. Igaz, hogy a holland hitelezők sem nyilatkoznak bankjuk zilált helyzetéről. Nekik csak az volt fontos, hogy nemzetközi szerződéssel legyenek lekötvé a Kolozsvár központjában fekvő egyházi épületek.

Azt is tegyük hozzá, hogy Mailáth megyéspüspök, akitől személyesen és azonnali jóváhagyással – az egyházmegyei hivatal hozzáértő szakembereit kizárva – kérték a kölcsön felvételéhez a zöld fény megadását, szintén sohasem tanúsított jártasságot az anyagi ügyek rendezésében; kifejezetten lelki ember volt.

A világválság kezdetén a holland kölcsön ügye a Szent Mihály-plébánia kárára hamar adósságnövelő eszközzé vált. A kamatfizetések miatt az egyházközség vezetősége újabb banki kölcsönök felvételére kényszerült. Mindezek, természetesen, püspöki jóváhagyással történtek. Hirschler József az újabb banki kölcsönök jóváhagyásánál a betegeskedő (1931-től súlyosbodó állapotú) Mailáth püspök helyzetét használta ki. A püspöki kancellária vezetői, a székeskáptalan és a Státus Igazgatótanácsának igazi szakemberei

csak távolról figyelhették a katasztrófa felé tartó ügyet. A legilletékesebb szervtől, a püspöktől nem kaptak megbízást.

Hirschler József és Nemes Ferenc nagy ígéretekkel tolni tudták az ügyet a püspöknél és az egyházközség vezetőtestületénél is, megoldani azonban nem. Emiatt Mailáth püspök – most irodistáinak tanácsára – 1935-ben határozottabban lépett fel, az egyházközség vagyoni ügyeinek kezelésére előírta a Direktórium felállítását. A Direktórium köztes megoldásnak bizonyult, mert az abba bekerülő szakembereket, elsősorban ügyvédek Hirschler József plébános jelölte ki. A tagok az anyagi ügykezelést az állami törvények szerint korrektül, mindent szabályosan végeztek, de nem keresték a végző megoldást. Szemük előtt inkább a saját ügyvédi honoráriumaik, banki érdekeltségük lebegett. Ügykezelésük végül a pénzügyminisztérium intézkedését váltotta ki, mely felállította az állami zárgondnokságot.

Állami zárgondokok adminisztrálták az egyházközség jövedelmét, akik a jövedelemből keveset fordítottak az adósságok kiegyenlítésére. Ebben a kilátástalan helyzetben az egyházmegyei hatóságnak lépnie kellett. A döntő lépés megtételénél érdekes egybeesésnek lehetünk a tanúi. Az igen súlyos beteg Mailáth püspököt véglegesen elszállították Budapestre, és az egyházmegye vezetését Zomora Dániel általános helynök és a holland kölcsön ügyét legtisztábban látó Gajdátsy Béla irodaigazgató vették a kezükbe. Hirschler éppen a legkritikusabb helyzetben veszítette el védőtámaszát. Közben a román kormány részéről is támadások érték, sovinszta személynek tekintették, a gyulafehérvári főhatóságtól kolozsvári tartózkodásának megszüntetését kérték. Hirschler József pedig egy hitegető barátjától remélte ügyének rendezését az állami hatóságok felé. A valamikori kedvenc segédlelkésze, dr. Zombory László (szatmári és gyulafehérvári egyházmegyes papság után) a királyi és minisztériumi körökben jártas bukaresti érsekség prelátusa csak a biztatás szintjén maradt. Furcsa az egészben az, hogy az ügyben Hirschler-védelmezőként fellépő Zombory László néhány évvel azelőtt úgy szerzett tekintélyt Ion I. C. Brătianu miniszterelnöknél és a minisztereknél, hogy Hirschler Józsefet és más személyiségeket, pl. Glattfelder Gyula temesvári püspököt, sovinizmus vádjával

rágalmazta meg.⁶¹⁸ A Szent Mihály-egyházközség adminisztrálásának csak egyetlen megoldása maradt: Hirschler József nyugdíjazása és egy új felelős pap megbízása.

Ilyen összekuszált helyzetben, több, mint 90 millió lejes adóssággal és zárgondnoksággal vette át az egyházközség vezetését Márton Áron.

Amikor Márton Áron a banki kölcsönök és adósságok rendezését sikeresen elindította, ismét jelentkeztek az egyházhű gáncsoskodók, éppen Hirschler József kebelbarátai. De már az egyházközség hívei előtt nem tudták lejáratni a tiszta kezű Márton Áront, mert ő 1932. évtől kezdődően Kolozsvár népe előtt olyan nagy tekintélyre tett szert, hogy hitelességét senki sem vonta kétségbe. Miután megszabadította a plébániát a zárgondokságtól, 1937-től nagyobb léptékben tudta a holland kölcsönt rendezni. Ún. ellenfelei minden követ megmozgattak, hogy Márton Áron intézkedéseit megakadályozzák. Így történhetett meg, hogy miután Péterffy Jenő ügyvédnek a gyulafehérvári segédpüspök, Vorbuchner Adolf nem adott igazat, Bukarestben Alexandru Cisar érsekhez és közvetítésével Andrea Casulo apostoli nunciushoz fordult. Ekkor, 1938 tavaszán kényszerült Vorbuchner Adolf segédpüspök arra, hogy a nunciushoz feltárja a kolozsvári ügyet és Márton Áron lelkipásztori munkáját. Utólag a Márton Áron elleni rosszindulatú akciót gondviselészerűnek tekinthetjük, mert a nuncius a leghitelesebb személytől kapott elfogulatlan információt az egyházmegye jövő püspökéről.

A hollandkölcson-ügy 20 éves történetéből elsősorban a lelkipásztorok részére vonhatunk le hasznos tanácsokat, következtetéseket. Az előd-utód közötti feszültség az egyházi embereknél is megvan, ha nem is közvetlenül, de hűségesebb kebelbarátokon keresztül. Az előd-utód kérdésben általában az előd irigysége és neheztelése az utód irányában szembetűnőbb, mint fordítva; még abban az esetben is, ha az utód a tisztességesen jár el.

A plébániát vezető papok számára mindig a legkényesebb ügy az anyagi. Bármekkora tekintéllyel rendelkezzen és népszerű legyen

618 MARTON József: *Glattfelder Gyula – Mailáth G. Károlyhoz írt levelein keresztül*. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 18 (2015/1) 7–20.

híveinek körében a plébániát adminisztráló plébános, úgylis kerülnek kritizálói, ellenfelei.

Az egyházközség pénzét nagy remények kecsegtetésével sem szabad bizonytalan szerencsejátékokra felhasználni. A költségvetés pénzügyi intézését csak hivatalosan, a törvények betartásával szabad végezni.

A plébános és a krisztushívó egyházgondnok között legyen meg a bizalom, de mértéktartás is. A plébános nagyon körültekintően válogassa meg az ún. szakembereket, mert érvényes a közmondás: „Krisztus sírját sem őrizték ingyen”. Lehetőleg ne egy (vagy néhány) személyre támaszkodják, hanem az egyháztanácsra egészében, és önzetlen szakemberektől is tájékozódják.

A plébános a megszorító intézkedések esetében – mint pl. Márton Áron a nagy kölcsön kiegyenlítésekor, aki tudott a szükségét szenvedők részére is juttatni – nem fösvénykedhet.

Csak a tisztességes és átlátható pénzkezelés erősíti a pap tekintélyét hívei körében.

A Szent Mihály-egyházközségnek oly sok anyagi és erkölcsi kárt okozó holland kölcsön és annak rendezése végül is a gyulafehérvári egyházmegye számára nagy haszonnal járt: egyértelművé tette a hivatalos egyházi körökben is – egészen a Vatikánig – Márton Áron kvalitásait.